

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Komunikativní obraz vojenských střetů za
českého stavovského povstání**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Autor práce: Bc. Josef Čížek

Studijní obor: uCJL – uD

Ročník: 5.

2017

Tato práce je věnována Karlu Papírovi, který se jejího vydání bohužel nedožil.

Prohlašuji, že svou diplomovou práci s názvem „Komunikativní obraz vojenských střetů za českého stavovského povstání“ jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 SB. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 27. července 2017

.....
Podpis autora práce

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., za vstřícnost a cenné rady a připomínky, stejně tak za důležitou a konstruktivní kritiku, kterou mi poskytoval během práce. Dále bych chtěl poděkovat za ochotu a vstřícnost pracovníkům a pracovnicím Státního oblastního archivu v Třeboni, Státního okresního archivu v Českých Budějovicích a Státního okresního archivu v Domažlicích, bez jejichž práce a pomoci by tato práce nevznikla. Dík si zaslouží také má rodina, která mě neustále podporovala při psaní této práce, stejně jako mě podporovala během celého studia, a má přítelkyně, jež mi byla a je důležitou psychickou oporou.

Anotace

Předkládaná práce si klade za úkol podat komunikativní obraz konfliktů českého stavovského povstání na jihu Čech. Těžištěm výzkumu se staly tři střety protestantských a katolických armád. Prvním byla bitva u Lomnice, jež se udála 11. listopadu 1618 mezi spojeným stavovským vojskem Jindřicha Matyáše Thurna a Jiřího Fridricha Hohenloheho a katolickým vojenským sborem Karla Bonaventury Buquoye. Po této pro stavovskou generalitu vítězné bitvě se vojenské akce přesunuly do oblasti kolem Českých Budějovic, které byly obleženy stavovskou armádou, jelikož se sem stáhla katolická vojska. Po ukončení obléhání jihočeské metropole, což bylo druhým konfliktem, následoval třetí střet, jenž se stal součástí této práce. Bitva u Záblatí se odehrála 10. června 1619 mezi vojskem generála vzbouřených českých stavů Petra Arnošta z Mansfeldu a vojenským sborem císařských žoldnéřů, kterým velel Karel Bonaventura Buquoy. Snahou autora bylo postihnout v co největší šíři informační rámec vyplňovaný zprávami o těchto vojenských střetnutích českého stavovského povstání.

Během badatelské činnosti byla pozornost věnována nejprve pracím, které zkoumaly bitvu u Záblatí z politického a vojenského hlediska. Tento pohled se stal základem, ve kterém výzkum probíhal. Avšak práce neměla za úkol pouze rekapitulovat již vybadané závěry, ale cílem bylo nahlížet na zkoumanou problematiku novým pohledem. Takový pohled spočíval především ve výzkumu buď nových, nebo do dnešní doby přehlížených pramenů, jako bylo dobové zpravodajství, které historická věda začala v posledních letech teprve objevovat. Relativně velká část historické obce si totiž brala argument v tvrzení, že pod nánosem propagandy a persvaze není možné nalézt pravdu o jednotlivých událostech českého stavovského povstání. Bylo by jistě možné tvrdit, že věrohodných informací se nacházelo v letácích českého stavovského povstání poskrovnu. Snaha zadavatelů tisků o ovlivnění čtenářů dobové publicistiky však mohla pomoci se orientovat v jejich myšlenkových světech, které se tímto způsobem odkrývaly.

Další možnost pro nahlížení na konflikty českého stavovského povstání se nabízela prostřednictvím pohledu obyčejných obyvatel vesnic a měst, kteří přicházeli do kontaktů nebo byli jen pozorovateli jihočeského bojiště. Přestože dochování pramenů z počátku 17. století z prostředí měst a vsí nebylo nikterak hojné, podařilo se nalézt několik autentických svědectví, která hodnotila bitvy českého stavovského povstání

z velice osobitých úhlů pohledu. Autor interpretoval prameny písňových textů hlásících se k venkovskému prostředí a prameny meziměstské korespondence, jejichž pomocí se snažil odkrýt alespoň z části myšlenkový svět obyčejných obyvatel jižních Čech zasažených válkou první třetiny 17. století a jejich pohled na jihočeská válčiště. Podobně postupoval také v interpretaci šlechtické korespondence, ať už šlo o válečníky nebo o šlechtu zasaženou válečnými neštěstími.

Abstract

This submitted paper aims to give a communicative image of the conflicts of the Czech Estates Uprising in the south of Bohemia. The focal point of the research has been three clashes of Protestant and Catholic armies. The first was the Battle of Lomnice, which took place on November 11, 1618, between the allied estates troops of Jindřich Matyáš Thurn and Jiří Fridrich Hohenlohe and the catholic military assembly of Karel Bonaventura Buquoy. After the battle that was victorious for the generals of the estates, the military actions moved to the area around České Budějovice, which was besieged by the army of the estates, as the catholic troops withdrew here. Ending the siege of the South Bohemian metropolis caused the third conflict, which has become part of this work. The battle at Záblatí took place on June 10, 1619, by the troops of Petr Arnošt of Mansfeld, the general of the rebellious Czech estates, and the military corps of imperial mercenaries commanded by Karel Bonaventura Buquoy. The aim of the author was to capture the fullest range of information framework, which was completed by reports of these military clashes of the Czech Estates Uprising.

As part of research activities, attention was paid first to the works which explored the battle of Záblatí from political and military point of view. This view became a basic framework in which the research was conducted. However, the work should not only recapitulate the conclusions already drawn, but the aim was to look at the examined issue with a new look. Such a view was based in the research of either new or to-now-overlooked sources, such as the period news that historical science began to discover in recent years. A relatively large part of the historical community took the argument in saying that under the tide of propaganda and perspicie it is not possible to find the truth about individual events of the Czech Estates Uprising. It would certainly be possible to claim that credible authentic information was scarce in the leaflets of the Czech Estates Uprising. These who contracted the prints, however, attempted to influence the readers of contemporary journalism and help them orientate in their intellectual worlds that were in this way uncovering to us.

Another possibility for viewing the conflicts of the Czech Estates Uprising was offered through the view of the ordinary villages and towns inhabitants that were coming into contacts or were just observers of the South Bohemian battlefield. Although the preservation of the sources of the early 17th century from the environment of towns and villages was far from abundant, we managed to find some authentic testimonies

that evaluated the battles of the Czech Estates Uprising from the very distinctive angles of view. The author interpreted sources of song lyrics reporting to the rural environment and sources of interurban correspondence, through which he tried to uncover at least part of the mental world of ordinary residents of South Bohemia affected by war in the first third of the 17th century and their view on the South Bohemian battle-grounds. Similarly, he also proceeded in the interpretation of the noble correspondence, whether it were warriors or the aristocrats affected by war misfortunes.

Obsah

1	ÚVOD.....	10
2	BITVA U LOMNICE V OČÍCH AKTÉRŮ I POZOROVATELŮ	27
3	INFORMAČNÍ VÁLKA PŘI OBLÉHÁNÍ ČESKÝCH BUDĚJOVIC	43
4	KOMUNIKATIVNÍ OBRAZ BITVY U ZÁBLATÍ.....	54
5	ZÁVĚR	81
6	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	86
6.1	PRAMENY	86
6.1.1	<i>Nevydané prameny.....</i>	<i>86</i>
6.1.2	<i>Vydané prameny .....</i>	<i>90</i>
6.2	LITERATURA.....	91

1 Úvod

Na počátku 17. století sloužily jako hlavní médium propagandy publicistické letáky, buď jednolisty, nebo tištěné brožury.¹ Historický vývoj tohoto druhu tiskovin nebyl v té době příliš dlouhý, ale již si našel své místo na trhu a tím pádem také čtenáře, kteří byli ochotni platit mnohdy nemalé finanční prostředky za přísun informací.²

Historický základ letákovému zpravodajství dal vynález knihtisku Johannese Gutenberga. Patnácté století ještě nedokázalo plně pochopit a využít tiskoviny v oblasti propagandy, takže v této době vzniklo jenom málo novinových tisků. Letáky byly využívány především v nejvyšších oblastech vrchnostenské a církevní správy. Množily se tak přetisky různých mandátů, patentů a nařízení. V oblasti církevní se dochovaly odpustkové letáky, na kterých bylo vyobrazeno novinové zpravodajství s tématy boje křesťanů v oblasti Středomoří s tureckým nepřítelem.³ Jedním z prvních, kdo v plné míře pochopil a docenil vynález knihtisku a uvědomil si jeho potenciál nejen pro snazší výrobu knih, ale i pro šíření letákového zpravodajství, byl Martin Luther.⁴ Tento významný náboženský reformátor považoval knihtisk a tiskoviny za dar od Boha, které značně dopomohly k šíření jeho učení, a sám se angažoval v tvorbě letákové publicistiky. Obsah jeho textů se vyznačoval zaměřením na soudobé problémy církve a společnosti, nově ve svých letáčích pracoval nejen s tradičními žánrovými formami (např. pastýřské listy), ale používal i písemnosti pro úřední komunikaci s vrchností, novinové a duchovní písně, dobovou satiru nebo posměšnou báseň.⁵ Martin Luther tak nastolil

---

¹ Rozdíl mezi jednolistem a brožurou je patrný již v názvu. Jednolisty, v němčině označované jako Flugblatt, byly jen po jedné straně potištěné archy papíru, jež se vyznačovaly širokým žánrovým spektrem, zatímco brožury, vícelistové novinové letáky, v německém prostředí označované jako Flugschriften, svým rozsahem dosahovaly až několika desítek listů a dovolovaly autorovi vyjádřit rozsáhlejší myšlenku převedenou do textové a grafické podoby. Právě novinové letáky se nejvíce osvědčily v oblasti vojenského zpravodajství. Blíže Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006, s. 634.

² Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010, s. 29-30.

³ Jiří HRUBEŠ, *Publicistika jako prostředek masové informace a propagandy v 16. století*, Strahovská knihovna 9, 1974, s. 67-84, zde s. 68.

⁴ Amadeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 2007, s. 17-150.

⁵ Srov. Olga FEJTOVÁ – Jiří PEŠEK, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.

trend, který pokračoval ještě dlouho po jeho smrti. Stejně tak i jeho grafická letáková ztvárnění se stávala vzorem pro další tiskaře.⁶

V první polovině 16. století byly hlavním tématem letákové publicistiky společensko-náboženské proměny. Na Martina Luthera navazovalo velké množství reformních kazatelů a na tento trend se snažila reagovat i katolická strana. Tak vznikalo velké množství polemických, satirických a zesměšňujících textů. Početní výhodu v tomto myšlenkovém boji měli protestanté, proto se katoličtí předáci snažili zbrzdit nástup reformního učení zákazem vydávání rozličných náboženských textů a zavedením cenzury.⁷ Cenzurní zákazy však v té době narážely na nepřekonatelné problémy. Tím nejznatelnějším byla prakticky nulová vymahatelnost právních norem v této oblasti. Vydavatelé tiskovin používali velké množství prostředků, jak se vyhnout menším i větším trestům, které jim mohly z nepovoleného šíření zpráv hrozit.⁸

Dalším velkým tématem letákové publicistiky 16. století ve středoevropském prostoru byla válečná propaganda.⁹ Bylo by ale nespravedlivé oddělovat od válečných konfliktů tohoto období náboženskou stránku, neboť se religiózní prvky v letácích, které se primárně zabývaly válečnými událostmi, také vyskytovaly. Střední Evropa poloviny 16. století znala dvě nejdůležitější bojiště. Šmalkaldská válka byla konfliktem odehrávajícím se na území Římsko-německé říše a dotýkala se bezprostředního dění uvnitř hranic zemí Koruny české.¹⁰ V českých zemích se objevovala publicistika, která agitovala pro jednotlivé strany konfliktu, a letáky říšské nekatolické provenience

---

⁶ J. HUBKOVÁ, *Fridrich*, s. 42.

⁷ TAMTÉŽ, s. 44-45.

⁸ Eva STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*, Praha 2015, s. 52-53; problém tkvěl především v náboženské roztříštěnosti, která byla v českých zemích právně zaručena již od 15. století; k tomu více Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011, s. 67-68.

⁹ Pro pozdější období je stěžejní práce Karla VOCELKY, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576-1612)*, Wien 1981.

¹⁰ Petr VOREL, *War of the princes. The Bohemian Lands and the Holy Roman Empire 1546-1555*, St. Helena 2015.

měly zapůsobit na vzpurnou českou šlechtu, aby se vzbouřila proti habsburskému panovníkovi.¹¹ Císařské vítězství všechny tyto snahy uvrhlo vniveč a povstání proti panovníkovi bylo udušeno. Vzbouřená královská města byla postižena tvrdými sankcemi a docházelo k popravám a k perzekuci některých urozených osob. Stejně tak bylo naloženo s protihabsburskými tiskovinami. Jako trestné opatření byla v Českém království zakázána veškerá tiskařská činnost. Výjimkou byly tisky, které vzešly od nového královského tiskaře, jenž ale podléhal přísnému královskému dohledu.¹²

Druhým válečným konfliktem, který sílil v polovině 16. století, byla probíhající válka s Turkem. Čím blíže se *nepřítel všeho křesťanstva* blížil prostoru střední Evropy, tím se zvyšovala kvantita produkce letákové publicistiky.¹³ Vrcholu dosahovala v posledním desetiletí 16. století, kdy se turecká vojska objevovala v prostoru Horních Uher, docházelo ke srážkám mezi křesťanskými bojovníky a muslimy v rámci třináctileté, resp. patnáctileté války.¹⁴ Takové zprávy informovaly o jednotlivých bitvách, obléháních, prohrách i výhrách, o vraždění a utrpení, které válka přinášela. Samozřejmě musely informace podléhat velice výrazné stylizaci, kdy prohry domácích armád byly líčeny jako bezvýznamné šarvátky, zatímco i sebemenší vítězství se prohlašovalo za ohromný triumf nad bezvěrci.¹⁵ S přelomem století ztrácela turecká otázka dočasně na ožehavosti. Uzavření žitvatorockého míru mezi Habsburky a Turky v roce 1606

---

¹¹ Josef JIREČEK, *České pamflety za války šmalkaldské*, ČNM 49, 1875, s. 95-100; nověji také Mirjam BOHATCOVÁ, *Wittenberger Flugschriften aus der Zeit des Schmalkaldischen Krieges und die Probleme ihrer tschechischen Ausgaben*, Gutenberg-Jahrbuch 1983, s. 195-214.

¹² Obecně k průběhu a rozuzlení českého protihabsburského odboje roku 1547 Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547 I/1*, Praha 1984. K zákazu knihtisku blíže J. HUBKOVÁ, *Friedrich*, s. 47.

¹³ Velice přehledně ukazuje pomocí grafu zvyšující se produkci protitureckých tisků v průběhu druhé poloviny 16. století Tomáš RATAJ, *České země ve stínu pŮlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002, s. 18.

¹⁴ Jaroslav PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi*, Československý časopis historický 36, 1988, s. 856–872.

¹⁵ T. RATAJ, *Turecká hrozba a raně novověké zpravodajství v předbělohorských Čechách*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech*. Praha – město zpráv a zpravodajství, Documenta Pragensia 19, Praha 2001, s. 233-261.

mělo zásadní vliv na tuto skutečnost, navíc se v rámci monarchie objevovala nová témata hodná k uchopení publicisty. Bratrský spor mezi císařem Rudolfem II. a arciknížetem Matyášem nadále – obrazně řečeno – plnil hlavní stránky tehdejších novin.¹⁶

Praha jako centrum letákového zpravodajství si držela své výjimečné postavení i v dalších letech. Nejdůležitějšími událostmi středoevropského rozsahu, o kterých informovali doboví zpravodajci, byly vpád Pasovských vojáků,¹⁷ dále smrt císaře Rudolfa II.¹⁸ Kromě zpráv z univerzitního a městského života se producenti dobové publicistiky později věnovali zvláště českému stavovskému povstání a událostem počínající třicetileté války.¹⁹

Vývoj bádání o letákové publicistice českého stavovského povstání a dalších fází třicetileté války byl již od počátku spjat se snahou o zpřístupnění takových tiskovin badatelské veřejnosti. Daleko dříve než v českém prostoru se tato potřeba projevila v německojazyčném prostředí. Práce tamějších historiků si kladly za cíl systematicky vynést na světlo prameny skryté v mnohých archivních fondech. Již v první polovině 19. století vyvstala snaha sepsat soupis historických a politických lidových písní z období třicetileté války.²⁰

Tyto snahy německých historiků nezůstaly bez povšimnutí ani u česky píšících autorů. Ke konci 19. století se obrátila pozornost historika Rudolfa Wolkana k písňovým textům. Tak vznikly německy psané práce, které se cíleně zaměřily přímo na obraz Fridricha Falckého a novokřtěnců.²¹ Novinovému zpravodajství v konkrétní studii

---

¹⁶ Právě tyto události byly námětem vůbec prvních tiskovin, které současná historická věda považuje za sériově vydávané zpravodajství, blíže E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 36-38. Pro bratrský spor mezi císařem Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem srov. Václav BŮŽEK (ed.), *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608-1611)*, České Budějovice 2008 (= Opera historica 14).

¹⁷ Petr Regalát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Tomáš STERNECK a kol. (edd.), *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha 2014.

¹⁸ V. BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.

¹⁹ Alena RICHTEROVÁ, *Novinové zpravodajství o císařském dvoře v Praze na přelomu 16. a 17. století*, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 81-108; srov. také J. HUBKOVÁ, *Fridrich*, s. 85.

²⁰ První svého druhu byl Oscar Ludwig Bernard WOLF (ed.), *Sammlung historischer Volkslieder und Gedichte*, Stuttgart 1830; zvláštní pozornost si zaslouží také Johann SCHEIBLE (ed.), *Die fliegenden Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1850; v neposlední řadě ještě Emil WELLER, *Die Lieder des 30-jährigen Krieges*, Basel 1858.

²¹ Rudolf WOLKAN, *Deutsche Lieder auf den Winterkönig*, Praha 1898; TÝŽ, *Die Lieder der Wiedertäufer. Ein Beitrag zur Deutschen und niederländischen Litteratur- und Kirchengeschichte*, Berlín 1903.

věnoval pozornost Josef Vítězslav Šimák.²² Souhrnnou prací pro dějiny publicistiky se v této době prezentoval také Josef Volf.²³ Publicistikou českého stavovského povstání se jako první česky píšící autor zabýval nejen ve smyslu soupisu pramenů, ale i jejich interpretace Zdeněk Kalista. V jeho drobné studii, která se věnovala trestání strůjců povstání, vyslovil zásadní požadavek hlubšího výzkumu letáků věnujících se propagandistickým účelům. Sám si byl vědom toho, že tuto problematiku pouze načal, a proto očekával hlubší výzkum v budoucnu.²⁴

Tento požadavek však nebyl z historiografických i politických důvodů vyslyšen. Po uzavření českých vysokých škol v době nacistické okupace nebyl vhodný čas k podobným výzkumům a po skončení druhé světové války a převzetí moci ve státě komunisty se do zájmu nové generace historiků dostávala jiná témata. Pro českou historickou vědu nepředstavovaly v tomto období letáky materiál hodný ke zkoumání. Ani téma třicetileté války nemělo představovat nosnou osu bádání. Tak se stalo, že po celé dlouhé první dvě třetiny 20. století upadly letáky v zapomnění české historické obce.

Změnu v tomto vývoji přinesly až důležité badatelské výstupy Mirjam Bohatcové. Její výzkum, kterému věnovala značnou část svého badatelského života a jenž spočíval především v katalogizaci sbírek letákové publicistiky, byl založen na zkoumání knižní kultury jako celku s ohledem na její sociokulturní význam a umožnil dalším historikům její systematické studium.²⁵ Kromě studií, které si kladly za cíl spíše katalogizaci pramenné základny letáků, vznikaly práce interpretující jejich obsahovou i formální hodnotu.²⁶ Úctyhodným dílem posledních let navazujícím na v českém prostoru ne

---

²² Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Noviny z Prahy 1611-1612*, in: Josef Teige (ed.), *Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy II*, 1911, s. 34-46.

²³ Josef VOLF, *Dějiny novin v Čechách do roku 1848*, Praha 1930.

²⁴ Zdeněk KALISTA, *Z letákové literatury bělohorské*, Český časopis historický 38, 1932, s. 546-550.

²⁵ M. BOHATCOVÁ, *Die Beendigung der kritischen Edition von illustrierten Flugblättern in Wolfenbüttel*, *Umění* 39, 1991, s. 422-434; TÁŽ, *Einblattdrucke vom Anfang des Dreissigjährigen Krieges*, Praha 1966; TÁŽ, *Irrgarten der Schicksale*, Praha 1966; TÁŽ, *Výzkum jednolistové publicistiky raného novověku*, *Knihy a dějiny* 4, Praha 1997, s. 69-90; TÁŽ, *Vzácná sbírka publicistických a portrétních dokumentů k počátku třicetileté války* (Knihovna Národního muzea v Praze 102 A 1-199), *Sborník Národního muzea, řada C – literární historie* 27, 1982, s. 1-67; TÁŽ, *Wittenberger Flugschriften*; TÁŽ a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.

²⁶ Srov. velké množství studií Zdeňka Šimečka, TÝŽ, *Osmanská expanze v českém zpravodajství 16. a počátku 17. století*, in: Zdeňka Veselá (ed.), *Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16.-17. století*. *Sborník prací z vědeckého zasedání Československo-jugoslávské historické komise v Brně* 3.-5. 11. 1975, Praha 1977, s. 313-360; TÝŽ, *Rozšíření novin v českých zemích v 17. a na počátku 18.*

příliš často bádané téma knihovědy byla *Encyklopedie knihy* Petra Voita. Rozsáhlou publikací získalo české čtenářstvo ucelenou představu o vývoji knih, knihtisku a dalších spřízněných oborů.²⁷

Stejně jako v jiných oblastech české historiografie byli i autoři zabývající se letákovou publicistikou v posledních letech ovlivněni zahraničními historickými koncepty. Vlivem prací německých historiků Wolfganga Reinharda nebo Ronalda Gregora Asche, kteří zvolili sociologizující přístup a zaměřili se na jednotlivce a odraz jeho konání v dějinách,²⁸ se objevily proudy zabývající se konkrétními osobnostmi a jejich obrazem v dobové publicistice. Zásadní práci v tomto ohledu prezentovala Jana Hubková, která ukázala, že dějiny nebyly řízeny abstraktními anonymními strukturami, ale konkrétními osobami a jejich jednáním.²⁹ Další možností pro zkoumání dějin letákové publicistiky by byl přístup, kterému se v posledních desetiletích věnoval Zdeněk Šimeček.³⁰ Svou dlouholetou badatelskou činnost zakončil monografií *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)*, kde představil dynamickou proměnu, kterou prodělalo zpravodajství v prů-

---

století, Československý časopis historický 27, 1979, s. 540-572; TÝŽ, *Novinové zpravodajství v předbělohorských Čechách*, Folia historica bohemia 11, 1987, s. 287-303. Dále srov. drobnější práci P. VOIT, *Dosud neznámá verze satiry na útěk Fridricha Falckého*, Sborník Národního muzea, řada C – literární historie 31, 1986, s. 267-297; rozsáhlejší práci je J. HRUBEŠ, *Politické a náboženské rozpory v Evropě v dobové publicistice 1590-1617*, Praha 1979.

²⁷ P. VOIT, *Encyklopedie*.

²⁸ Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. "Verflechtung" als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, Augsburg 1979; Ronald Gregor ASCH, *Die Stuarts. Geschichte einer Dynastie*, Mnichov 2011.

²⁹ V českém prostředí je často zkoumaným objektem zimní král Fridrich V. Falcký. Jaroslav MILLER, *Falcký mýtus. Fridrich V. a obraz české války v raně Stuartovské Anglii*. Praha 2004; nejnovější obraz krále Fridricha přinesla J. HUBKOVÁ, *Fridrich*.

³⁰ Kromě výše zmíněných prací srov. Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství v českých zemích*, Sborník historický 18, 1971, s. 5-38; TÝŽ, *Geschriebene Zeitungen in den böhmischen Ländern um 1600 und ihr Entstehungs- und Rezeptionszusammenhang mit den gedruckten Zeitungen*, Presse und Geschichte II, 1987, s. 71-82; TÝŽ, *Linz und die Nachrichtenvermittlung nach Böhmen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1969, Linz 1970, s. 269-290. Přehled jeho prací *Bibliografie prací Zdeňka Šimečka*, Folia historica bohemia 18, 1997, s. 450-464.

běhu 16. a 17. století. Společně s prací Evy Stejskalové *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740* se odborné veřejnosti dostal do rukou jednotný a ucelený obraz počátků novinového zpravodajství v Čechách.³¹

Zatímco domácí historiografie teprve objevila potenciál, který skýtá studium letákové publicistiky, v západních zemích došlo k výraznému rozvoji výzkumu zpravodajství. Dosud nejkompexnějšímu pojetí byla problematika letákové literatury podrobena v rámci projektů, které vedl nebo podnítl Wolfgang Harms. Tento německý historik dokázal spojit do jednoho monumentálního několikavazkového díla soupis mnoha pramenů z nejvýznamnějších německojazyčných archivů.³² Z této rozsáhlé ediční činnosti vzniklo nejen velké množství hodnotných studií, ale i problémů týkajících se velkého množství tiskovin. Z důvodu rozsáhlé pramenné základny mohla tato náročná práce zpřístupnit pouze zlomek celkového počtu letákových pramenů. Východiskem se proto stal soupis tisků archivních fondů německojazyčných knihoven a archivů, kde bylo badatelům umožněno jednoduše a přehledně se zaobírat tištěnými prameny 16. a 17. století.³³

Přestože letáková literatura nebyla zprvu hlavním historickým tématem, zájem historické vědy o dobu třicetileté války se projevoval již od jejích pozitivistických počátků. V rámci svého důkladného faktografického výzkumu neopomněl problematiku bitvy u Záblatí zpracovat Antonín Gindely, který tak položil základy pro práci dalším generacím historiků.³⁴ Na jeho práci navázal se stručnou studií Josef Pekař, který více

---

³¹ Srov. TÝŽ, *Počátky novinového zpravodajství a novin*; dále E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*. Významným počinem v této oblasti bádání bylo vydání sborníku O. FEJTOVÁ – V. LEDVINKA – J. PEŠEK (edd.), *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha – město zpráv a zpravodajství*, Documenta Pragensia 19, Praha 2001.

³² Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING – Barbara BAUER – Cornelia KEMP – Andreas WANG (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bd. I-III, Die Sammlung der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Kommentierte Ausgabe, Tübingen 1985, 1980, 1989; W. HARMS – C. KEMP (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bd. IV, Die Sammlung der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek in Darmstadt. Kommentierte Ausgabe, Tübingen 1987; W. HARMS – M. SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bd. VII. Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe. Teil 2: Die Wickiana II (1570-1588), Tübingen 1997.

³³ Prameny je možno jednoduše dohledávat na stále se doplňujících a přehledných internetových stránkách www.vd16.de a www.vd17.de. U mnoha záznamů jsou přímo dostupná buď celá znění oněch tisků, nebo alespoň jejich klíčové strany.

³⁴ Antonín GINDELY, *Dějiny českého povstání I-IV*, Praha 1870, 1878, 1880.

než faktografickou stránku zkoumal důvody vzniku českého stavovského povstání. Jeho výzkum prokázal, že třicetiletá válka byla v českém prostředí konfliktem německé protestantské kultury a kulturní oblasti katolické.³⁵

Jak už bylo napsáno, válečná léta přinesla útlum jak v životě společnosti, tak v produkci nových historických prací. Po skončení druhé světové války však historikové stále neobjevili potenciál letákové publicistiky, přesto na téma českého stavovského povstání vznikala díla z rukou nejvýznamnějších českých historiků.³⁶ Z prací, které však stále stavěly svůj základ na pozitivismu, vybočil pouze Josef Petráň se svou knihou *Staroměstská exekuce*, kde bitvu u Záblatí zmínil pouze okrajově.³⁷ Přinesl však do české historiografie nové metody, které spočívaly v zahledění se na osudy a vnímání jednotlivých účastníků bělohorské porážky. Přišel tedy do českého prostoru s jistou mírou antropologizace.³⁸

Výrazným zaměřením na vojenská střetnutí během českého stavovského povstání na území jižních Čech se v šedesátých letech prezentoval Miloslav Volf.³⁹ Jeho výzkum byl cenný především kvůli důkladnému rozboru pramenů epistolografické a diplomatické povahy. Vznikl tak přesný popis vojenských tažení, bitev a strategických plánů, avšak jejich pojetí bylo čistě faktografické a vycházelo ze snahy o důkladný popis. Stranou zájmu zůstal pohled na válkou zasažená území a lidské osudy obyčej-

---

³⁵ Josef PEKAŘ, *Bílá hora: její příčiny a následky*, Praha 1921.

³⁶ Josef POLIŠENSKÝ, *Anglie a Bílá hora*, Praha 1949; TÝŽ, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1958; TÝŽ, *Třicetiletá válka a český národ*, Praha 1960; TÝŽ, *Třicetiletá válka a evropská krize 17. století*, Praha 1970; František KAVKA, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 2003.

³⁷ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce. Několik stránek z dějin povstání feudálních stavů proti Habsburkům v letech 1618–1620*, Praha 1972.

³⁸ Zahleděním se na jedince se vyznačuje moderní historiografický směr historická antropologie, jejímž zakladatelem byl německý historik Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*, Praha 2002; v českém prostředí se historickou antropologií zabývali Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ (ed.), *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretické reflexe v současné historiografii*, Ústí nad Labem 2007.

³⁹ Miloslav VOLF, *Bitva u Velkého Záblatí a její následky*, Jihočeský sborník historický 31, 1962, s. 123-134; TÝŽ, *Druhá polovina roku 1619 v jihočeských bojištích*, JSH 32, 1963, s. 79-92; TÝŽ, *Jihočeské bojiště v prvních měsících českého povstání roku 1618*, JSH 29, 1960, s. 18-22, 82-92; TÝŽ, *Jižní Čechy v létě 1620 a příprava konečného střetnutí*, JSH 35, 1966, s. 8-23; TÝŽ, *Válka v jižních Čechách v zimě a na jaře 1618-1619*, JSH 30, 1961, s. 24-34, 102-114.

ných obyvatel okolních panství, což bylo předmětem předchozího výzkumu, a vnímání bitvy z různých úhlů pohledu.⁴⁰ Pomocí moderních přístupů komunikativního obrazu bitvy a nepřítele by bylo cílem této práce dopracovat se k takovému pojetí vojenských střetů českého stavovského povstání.⁴¹

Na přelomu tisíciletí opět vznikly práce, které nově otevíraly téma českého stavovského povstání. Autoři se až na výjimky snažili přicházet s novými uchopeními. Populárně naučným dílem *Černý den na Bílé hoře*, ve kterém byl velký prostor věnován právě bitvě u Záblatí, se prezentoval Dušan Uhlíř.⁴² Náboženskou stránku české rebelie rozebral Jan P. Kučera.⁴³ Také vznikly práce, které se snažily ještě více faktograficky prohloubit problematiku českého stavovského povstání.⁴⁴ Zcela nový pohled na události první třetiny 17. století přináší práce francouzského historika dlouhodobě se zabývajícího českým prostředím Oliviera Chalina, který faktografický základ vhodně doplnil o poznatky vycházející z francouzské školy Annales. V jeho pojetí byla bitva politickým, náboženským a sociálním střetem, v němž byl člověk součástí kolektivní mentality určité skupiny obyvatelstva, často se ale také stával důležitým aktérem dějinného okamžiku.⁴⁵

Důležitý vývoj prošly v historické vědě i samotné dějiny vojenství, ke kterým by se chtěla tato práce přiřadit. Válečné dějiny byly od historiografických počátku po téměř celé 20. století v zajetí popisných metod. Autoři se zaměřovali především na

---

⁴⁰ Josef ČÍŽEK, *Pohroma netolická. Vliv bitvy u Záblatí na každodenní život panství*, České Budějovice 2015 (Bakalářská práce).

⁴¹ V českém prostředí se problematice komunikativního obrazu bitvy věnoval Zdeněk VYBÍRAL, *Pohled českých pramenů na bitvu u Moháče (29. 8. 1526)*, in: Jiří Mikulec (ed.), *Per saecula ad tempora nostra*. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, Praha 2007, s. 201-211; TÝŽ, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008; dále Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, Český časopis historický 111, 2013, s. 31-65.

⁴² Dušan UHLÍŘ, *Černý den na bílé hoře*, Praha 1998. I jeho jedna z posledních knih se zabývá tématy českého stavovského povstání a bitvy na Bílé hoře, autor zůstal stejně tak věrný popularizačnímu nádechu své práce. TÝŽ, *Drama Bílé hory. Česká válka 1618-1620*, Praha 2015.

⁴³ Jan P. KUČERA, *8. 11. 1620 Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*, Praha 2003. Ironickým názvem autor reaguje na předešlá historická bádání a na obecně přijímaný pohled na jednu z nejslavnějších bitev české historie.

⁴⁴ Jaroslav ČECHURA, *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004; Radek FUKALA, *Sen o odplatě. Drama třicetileté války*, Praha 2005.

⁴⁵ Olivier CHALINE, *Bílá hora*, Praha 2013.

počty jednotlivých armád, zvolenou taktiku a politické příčiny i následky vojenských střetů. Oblíbeným tématem marxistického dějepisce se často stávala hospodářská stránka válečných konfliktů. Nutno podotknout, že takový směr bádání je stále využíván především v oblasti moderních dějin.⁴⁶

Díky zahraničním vlivům se do českého prostředí dostaly nové metodologie, které se zde postupně uchycovaly.⁴⁷ Přelomovým počinem zahraniční historické vědy v oblasti válečných dějin třicetileté války se stal sborník z mezinárodní konference v Göttingenu, která se konala v roce 1997 k připomenutí blížícího se jubilea výročí konce třicetileté války. Inspirovala velké množství autorů především kvůli objevení nových, prozatím málo bádaných pramenů, jako byly písemné prameny osobní povahy, ikonografické prameny, dobová literatura nebo pro tuto práci zvláště důležité novinové zpravodajství.⁴⁸ Jako stěžejní prvek se v těchto pracích objevil válečný zážitek individua, které se stávalo pozorovatelem nebo přímým účastníkem vojenského konfliktu. Vnímání takového prožitku bylo závislé na mnoha faktorech, ve kterých převládaly zkušenosti jedince, stereotypní myšlení člověka raného novověku, dále náboženské vyznání nebo společenský původ. V takovém prostředí se bitva nerozpadla do mnoha individuálních příběhů, ale řada individuí se mohla odchýlit od stereotypně zažitého jednání, které bylo hodno zaznamenání.⁴⁹

---

⁴⁶ Například *Vojenské dějiny československa I-IV*, Praha 1985-1989. Nespravedlivé by ale bylo, kdyby se zapomnělo na ty historiky moderních dějin, kteří se snaží přicházet s moderními přístupy, jako je například Jiří PADEVĚT, *Průvodce protektorátní Prahou. Místa – události – lidé*, Praha 2013. Autor ukázal, že ani moderní dějiny nemusejí být zbaveny lidských příběhů a částečně se tak nechal inspirovat antropologizačními tendencemi v historiografii.

⁴⁷ Do popředí se dostaly nově koncepce školy Annales a historické antropologie. Georg IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002; R. van DÜLMEN, *Historická antropologie*.

⁴⁸ Benigna von KRUSENSTJERN – Hans MEDICK (edd.), *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreißigjährigen Krieg aus der Nähe*, Göttingen 1999; dalším důležitým výzkumem, na který mohla česká věda navázat, byla práce Jana PETERSE, *Ein Söldnerleben im Dreißigjährigen Krieg: Eine Quelle Zur Sozialgeschichte*, Berlin 1993.

⁴⁹ Z. VYBÍRAL, *Člověk ve válce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 433-476.

Stavovské rozdělení společnosti analogicky z části naplnila i česká historická věda. Venkovské obyvatelstvo a jeho střet s vojenským živlem se stalo objektem zájmu již několika podnětných prací.⁵⁰ Jedním z prvních, kdo se v českém prostředí věnoval městským válečným událostem moderní optikou, byl Marek Ďurčanský. V kulisách Nymburka se snažil osvětlit dopady války na běžný život města.⁵¹ Dalším příspěvkem k tématu městských dějin poznamenaných třicetiletou válkou bylo *Město ve válce, válka ve městě* Jana Kiliána. V této práci shrnul svou dosavadní badatelskou činnost a na ekonomických, sociálních a správních charakteristikách města ukázal, jakým způsobem válečný konflikt zasáhl do provozu a života města.⁵²

Privilegovanou vrstvou společnosti raného novověku byla šlechta, a proto nebylo možné opomenout ani její válečný zážitek. Dobu předbělohorskou zastoupily práce Tomáše Rataje, který představil strukturální pojetí obrazu Turka jako „*ouhlavního nepřitele všeho křesťanstva*.“⁵³ Zásadním počinem se stal v tomto ohledu výzkum Vítězslava Prchala, pod jehož vedením vznikl sborník věnovaný problematice využívání pramenů osobní povahy.⁵⁴ Ve své nejnovější monografii interpretoval válečný zážitek šlechticů raného novověku na podkladech jejich zbrojnic a zavedl nové důležité historiografické kategorie, např. zbrojnice hrdinství nebo vojáci fortuny, které snáze umožnily nahlédnout na problematiku šlechty a vojenství doby raného novověku.⁵⁵

---

⁵⁰ Oldřich KORTUS, *Saské vojsko a každodenní život v letech 1631-1632*, Sborník archivních prací 63, 2013, s. 3-65; Jaroslav ŠULC, *Třicetiletá válka a všední den venkovské společnosti v Čechách (se zřetelem k situaci na komorních panstvích ve středním Polabí)*, Časopis Národního muzea – Řada historická 175, 2006, s. 41-78; Jan KILIÁN – Marie KOLDINSKÁ – Milan SVOBODA (edd.), *Turek, Švéd, Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku*, Historie – Otázky – Problémy 3, 2011, č. 1.

⁵¹ Marek ĎURČANSKÝ, *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*, Nymburk 2012; TÝŽ, *Obnovování městských rad v českých královských městech v letech 1624-1636*, Documenta Pragensia 21, 2002, s. 93-101; TÝŽ, *Zkušenosti Nymburských s vojáky za třicetileté války. Sonda do problematiky vojáka v českém prostředí*, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 1, 1991, s. 22-38.

⁵² J. KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618-1648*, České Budějovice 2008.

⁵³ T. RATAJ, *České země*; TÝŽ, *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku*, Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22-37.

⁵⁴ Vítězslav PRCHAL a kol. (edd.), *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. - 19. století*, Pardubice 2011.

⁵⁵ TÝŽ, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.

Projevy šlechtické mužskosti byly bádány Václavem Bůžkem a Miroslavem Žitným, kdy v ní autoři hledali naplňování hodnot křesťanského rytířství a prokazování vojenských dovedností.⁵⁶ Druhého jmenovaného přivedl zájem o vnímání války očima příslušníků rytířského rodu Pětipeských z Chýš a o ideál křesťanského rytířství k sepsání metodologicky podnětné studie věnované komunikativnímu obrazu a druhému životu největší bitvy patnáctileté války s Turky u Keresztes.⁵⁷ Navázal v českém prostředí na práci Zdeňka Vybírala o bitvě u Moháče, ze zahraniční produkce se mu stala inspirací podnětná práce Stefana Hanße o námořní bitvě u Lepanta. Ten se působením obrazů bitvy a jejího výsledku na imaginaci aktérů bitvy v jejich konkrétním prostoru úspěšně pokusil zachytit smyslovost bitevního obrazu, čímž podal zcela nový pohled na válečný zážitek.⁵⁸

V neposlední řadě by bylo třeba zmínit také pokus o syntézu českých dějin vojensství Marie Koldinské a Ivana Šedivého. Mínusem této záslužné a podnětné práce by se zdála nevyváženost mezi jednotlivými kapitolami, kterou mohlo způsobit užší zaměření dlouhodobějšího výzkumu autorů. Kapitoly o válečnictví doby pobělohorské, 18. a první poloviny 19. století mohly jenom těžko konkurovat velice dobře zpracovaným částem, které se zabývaly dobou předbělohorskou a válečnictvím moderních dějin.⁵⁹

Hlavní metodologickou oporu pro tuto práci představoval koncept komunikativního obrazu bitvy a nepřítele tak, jak jej v českém prostředí nastínil již zmíněný historikové Zdeněk Vybíral a Miroslav Žitný.⁶⁰ Koncept komunikativního obrazu nestojí v historické vědě jako solitér, ale přišel do kontaktu s mnoha dalšími metodologickými

---

⁵⁶ V. BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství v chování urozeného muže předbělohorské doby*, in: Radmila Švaříčková-Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavlíčková – Jiří Hutečka a kol. (edd.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 47-60; M. ŽITNÝ, *Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrberku*, in: V. Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.) *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (= *Opera historica* 15), s. 183-217.

⁵⁷ M. ŽITNÝ, *Keresztes*.

⁵⁸ Stefan HANß, „*Per la felice vittoria*“: *Venezianische Reaktionen auf die Seeschlacht von Lepanto (1571)*, *Frühneuzeit-Info* 22, 2011, s. 98-111.

⁵⁹ M. KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008.

⁶⁰ K oběma autorům by bylo možné přiřadit ještě knihu Petra ČORNEJE, *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992, ve které je inspirativní především koncept druhého života bitvy.

přístupy. Do blízkého spojení se dostal s moderními přístupy historické antropologie, především to byla kategorie obrazu toho druhého. Přestože se mnoho badatelů především ve starších, ale i v moderních dobách zaměřovalo zvláště na konstrukci obrazu toho druhého ze vzdálených zemí, kultur a náboženství, moderní historická věda vzala v úvahu také obrazy toho jiného v ne tak širokých rámcích.⁶¹ Výzkumy se tedy mohly zaměřit i na zkoumání relativně vzájemně blízkých objektů, jako bylo soužití na vsi nebo ve městě a pohledy na jiná řemesla či živnosti, pohledy na židy, cikány i další marginalizované osoby. Velice důležitou oblastí těchto výzkumů se stal pohled individua na vojenské osoby.⁶² Bylo záměrem autora se v tomto pojetí zaměřit na publicistickou tvorbu počátků třicetileté války a jejím prostřednictvím odhalit myšlenkové světy vydavatelů i příjemců letákového zpravodajství.⁶³

Další významnou oblastí historického výzkumu, která se silně projevila v konceptu komunikativního obrazu bitvy a nepřítele, byl moderní přístup symbolické komunikace. Tuto metodologii rozvinula německá historička Barbara Stollberg-Rilinger a její výzkumy našly ohlas i v českém prostředí. Aplikací jejích přístupů na vojenské dějiny vyvstala bitva jako rituál s většinou pro něj typických prvků.⁶⁴ Rozklíčování symbolické komunikace ve zpravodajství o bitvách českého stavovského povstání by nebylo možné bez znalosti dobových významů slov a slovních obrátů. V rozboru textů se proto uplatnily metody sémantické analýzy a historické sémantiky tak, jak je rozpracoval Josef Macek.⁶⁵

Pramennou základnu celého výzkumu tvořily jak prameny vydané, tak nevydané. Pro poznání politické a vojenské situace na jihu Čech v prvních letech třicetileté války posloužily edice diplomatických a epistolografických pramenů *Documenta bohémica bellum tricennale illustrantia* od Josefa Polišenského a *Prameny k dějinám třicetileté války* od Václava Lívy. Tyto práce nabídly buď v plném znění, nebo alespoň v regestu

---

⁶¹ Srov. práci Tomáše RATAJE, *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*, *Folia Historica Bohemica* 17, 1994, s. 59-84.

⁶² Z. VYBÍRAL, *Člověk*.

⁶³ Inspirativní je v tomto ohledu práce Georg SCHILD – Anton SCHINDLING (edd.), *Kriegserfahrungen – Krieg und Gesellschaft in der Neuzeit. Neue Horizonte der Forschung*, Paderborn 2009.

⁶⁴ O symbolické komunikaci blíže Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, *Zeitschrift für historische Forschung* 31, 2004, s. 489-527; k rituálům blíže TÁŽ, *Rituale (= Historische Einführungen. Bd. 16)*, Frankfurt am Main 2013.

⁶⁵ Josef MACEK, *Historická sémantika*, *Český časopis historický* 89, 1991, s. 1-30.

vhled do dobové korespondence politicky a vojensky činných aktérů, do nařízení panovníků nebo direktorské vlády či do jiných písemností.⁶⁶

Důležitým narativním pramenem z období třicetileté války byl spis Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká*. Tato práce by nevznikla bez pomoci edičního úsilí Karla Tieftrunka a Josefa Janáčka, který navíc dovysvětlil řadu věcí v poznámkovém aparátu. Ve Skálově podání byly konflikty českého stavovského povstání zaznamenány velice plasticky a autor se zaměřil jak na jejich univerzální okolnosti, tak na pohledy jednotlivých účastníků bitevní vřavy. Z analýzy Skálova textu vyplynulo, že tento raně novověký historik byl ovlivněn dobovou propagandou, tedy letákovým zpravodajstvím.⁶⁷

Některé vydané prameny se staly důležitou součástí vytváření komunikativního obrazu obléhání Českých Budějovic. Pohled obléhatelů města reprezentovala korespondence jednoho z velitelů stavovského vojska, kterým byl Šťastný Václav Pětipeský z Chýš a Egrberku, již badatelsky zpřístupnil Miroslav Žitný. Tento mladý historik pomocí epistolografických pramenů pronikl do myšlenkového světa individua, které denně přicházelo do styku s válkou.⁶⁸ Situaci z druhé strany městských hradeb popisovaly českobudějovičtí kronikáři. Edici *Kronika budějovská* sestavil František Mareš ze tří pramenných zdrojů z různých časových období. Stručnost kroniky neubrala na její důležitosti.⁶⁹

Samotné vydané prameny by rozhodně nemohly být dostatečnou pramennou základnou k vytvoření komunikativního obrazu konfliktů českého stavovského povstání. Jádrem práce se stalo letákové zpravodajství o jednotlivých vojenských střetech. Novinové tisky pocházející z různých částí německy mluvící Evropy bylo možné nalézat

---

⁶⁶ J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Documenta bohemia bellum tricennale illustrantia. Tomus II. Der Beginn des Dreißigjährigen Krieges. Der Kampf um Böhmen. Quellen zur Geschichte des Böhmischen Krieges (1618-1621)*, Praha 1972; Václav LIVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu Ministerstva vnitra Československé republiky v Praze III*, Praha 1951.

⁶⁷ Karel TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká. Od roku 1602 do roku 1623 III*, Praha 1867; J. JANÁČEK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*, Praha 1984.

⁶⁸ M. ŽITNÝ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600-1610*, České Budějovice 2015; TÝŽ, *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016.

⁶⁹ František MAREŠ (ed.), *Kronika budějovská*, Praha 1921.

v internetových databázích, což se stalo velkým ulehčením při výzkumu.⁷⁰ Také v českých archivech bylo nalezeno několik pramenů typu novinového zpravodajství, které informovaly o konfliktech českého stavovského povstání na jihu Čech. Byly to písemné texty zpravující posluchače a čtenáře o tíživé situaci venkovského obyvatelstva přicházejícího do styku s vojenským živlem.⁷¹ Co nejširší obraz vojenských střetů českého stavovského povstání byl doplněn dále o výpovědi epistolografických pramenů. Jednalo se o svědectví přímých účastníků bitev nebo jejich pozorovatelů.⁷² Částečně byla využita nevydaná kronika českobudějovického kronikáře Lukáše Bernarda

---

⁷⁰ Letákové zpravodajství o bitvě u Lomnice je především *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618. Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle, 78 L 1648 (20), VD17 3:605211S; Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Flugschr. 1618/8, VD17 23:264834S. Dále také *Wahrhafftiger und gründlicher Bericht ...* Praha 1618. Sächsische Landesbibliothek / Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Hist.Germ.C.485,69, VD17 39:103439G. V neposlední řadě *Zwo warhafftige Zeitungen auß Böhmen ...* 1618. Herzogin Anna Amalia Bibliothek Weimar, 4° XXV : 133, VD17 32:699341P. Obléhání města Českých Budějovic popisuje novinový leták *Warhafftige Zeitung aus Böhmen ...* Praha 1619. Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle, Pon Vc 3733, QK, VD17 1:068576E. Letákové zpravodajství o bitvě u Záblatí je zvláště *Kurtze und Warhafftige erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. Sächsische Landesbibliothek / Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Hist.Germ.C.489,21, VD17 14:006783W; Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel, 202.63 Quod. (77), VD17 23:249929U; Universitätsbibliothek München, 0001/4 Hist. 4037, VD17 19:731915E; Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 H.e.e. 30, VD17 12:646473Z; tamtéž, 4 Eur. 95, VD17 12:187837G; tamtéž, Res 4 H.e.e. 30, VD17 12:646479V; *Neue Zeittung / auß dem Königlichem und Böhaimbischen Läger ...* Vídeň, Wolfgang Schumppen 1619. Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 H.e.e. 30, VD17 12:646479V; exempláře protestantského letáku informující o bitvě u Záblatí *Neue Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619 se nacházejí v Zentralbibliothek Zürich, 18:1,18 (dostupné z <http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-34331>, citováno k 24. dubnu 2017); Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 Germ.sp. 268, VD17 12:631632B; tamtéž, Res 4 Eur. 351,31 I, VD17 12:190736S; Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel, 198.14 Hist. (110), VD17 14:006772G; tamtéž, 258.17 Quod. (6), VD17 23:264664A

⁷¹ *Gisté a prawdiwé Nowiny ...* Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1619. Knihovna Národního muzea, 15 F 16, knihopis K06408; *Pjseň prawdiwá a welmi žalostiwá ...* Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1618. Knihovna Národního muzea (dále jen KNM), sign. 31 C 13 přív., knihopis K12697; *Pláč Robotných Lidj ...*, 1620. Národní knihovna Praha, 54 J 18.983, knihopis K13895.

⁷² SOA Třeboň, RA Buquoy, *Vojenská kancelář generalissima Karla Bonaventury hraběte Buquoye*, inv. č. 730, sign. 223.223, kart. 100, fol. 193; SOkA Domažlice, AM Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3; SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, *Knih konceptů a kopiář (Ratmanual v. 1614 bis 1619)*, inv. č. 1970, sign. D 356; tamtéž, *Tricetiletá válka*, kart. 20 (1618-1642).

Schneidera, jenž sice nebyl přímým pozorovatelem obléhání Českých Budějovic, ale vycházel z do dnešních dnů nedochovaných starších záznamů.⁷³

Časově posloupné řazení jednotlivých kapitol by mělo usnadnit čtenářům orientaci mezi jednotlivými konflikty českého stavovského povstání na jihu Čech. V úvodu každé kapitoly byly nastíněny příčiny, průběh a důsledky příslušné události proto, aby se nestaly neukotvenými jednotlivinami, ale aby bitvy a obléhání zapadaly do širšího rámce dějin první třetiny 17. století. Došlo tak k propojení makro- i mikrohistorického úhlu pohledu.⁷⁴

Cílem další práce bylo podat komunikativní obraz bitev českého stavovského povstání na základě toho, jak se konflikty projevovaly v dobové propagandistické tvorbě. Jádrem výzkumu se staly zpravodajské letáky katolické i protestantské provenience, na nichž bylo ukázáno, jakým způsobem tehdejší publicistika zacházela s vojenským střetem. Výzkum reflektoval, nakolik se zpravodajství o vojenských střetech stavovského povstání drželo zažitých standardů informování o bitvách raného novověku v jeho formálních i textových částech. Rozbor textů hlásících se k různým konfesím pomohl k ponoru do myšlenkových světů vydavatelů a recipientů zpravodajství raného novověku. Manipulace s historickými skutečnostmi otevřela vlnu do toho, co chtěly jednotlivé válečné strany zdůraznit, nebo naopak upozadit. Interpretací tohoto překrucování událostí bylo zdokumentováno ovlivňování čtenářů letákového zpravodajství.

Důležitou součástí letáků informujících o střetech protestantských a katolických vojsk byly osudy jednotlivých aktérů výhradně šlechtického původu. Jejich působení ve střetu se stávalo námětem hodným k propagandistickému zpracování. Jak publicistika s takovými příběhy pracovala a jak je překrucovala, bylo jednou z hlavních částí každé kapitoly.

Porovnáním propagandy s dalšími specifickými prameny byl vytvořen širší obraz střetů, jenž rostl v myslích obyvatel zasažených přímo či nepřímo bitevním děním. Konkrétně šlo o zaznamenání bitvy ve šlechtické korespondenci jejích účastníků i pozorovatelů a o vliv, kterým střet působil na kronikářství blízkého královského města

---

⁷³ Tamtéž, *Kronika Lukáše Bernarda Schneidera*, inv. č. 1969, sign. D 102.

⁷⁴ Srov. J. POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize*, s. 59-70, 119-125, 149-160, 184-190, 244-250.

Českých Budějovic. Další otázkou bylo, jakým způsobem vojenské události vstupovaly do životů obyčejných obyvatel jihočeských měst a vesnických usedlostí. Z interpretace těchto pramenů by měl vzejít výsledný komunikativní obraz konfliktů českého stavovského povstání v jižních Čechách.

2 Bitva u Lomnice v očích aktérů i pozorovatelů

Po vypuknutí českého stavovského povstání bylo v zájmu obou stran, přestože rebelové v oficiální rovině trvali na tom, že povstali pouze proti „*nehodným služebníkům Jeho Milosti císařské, krále a pána*“ a „*rušitelům obecného pokoje a dobrého*“, ⁷⁵ rychle vyzbrojit co největší vojsko. Již v prvních měsících stavovského povstání se hlavní vojenské operace odehrávaly na území jižních Čech, kdy stavovská armáda pod velením Jindřicha Matyáše z Thurnu dobyla Český Krumlov a neúspěšně obléhala České Budějovice.⁷⁶

Cílem nově naverbovaného císařského vojska, které vedl hrabě Karel Bonaventura Buquoy, bylo co nejrychlejší dobytí hlavního města a politického centra povstalců – Prahy.⁷⁷ Po počátečních úspěších, kdy se císařské armádě podařil bezproblémový přesun přes Moravu a velkou část Čech, byl postup císařské armády zastaven při snaze o obsazení Čáslavi. Sem se stavovské vojenské jednotky dostavily ve vyšším počtu než císařské, což způsobilo obrat ve válce.⁷⁸ V neprospěch císařské armády hrál především fakt, že bojovala na nepřátelském území, kde jenom stěží sháněla potravu a vojenský materiál. Faktorem výhodným pro stavovské vojsko byla naopak blízkost

---

⁷⁵ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 36, 38.

⁷⁶ Srov. též předchozí výzkum J. ČÍŽEK, *Pohroma* s. 14-15; k vojenským událostem na jihu Čech v prvních měsících stavovského povstání blíže T. STERNECK, *Svědectví z rozbouřeného města (Relace o českobudějovických událostech v polovině roku 1618)*, Jihočeský sborník historický 84, 2015, s. 351-381; TÝŽ, „*V dobrém pokoji, svornosti a srozumění zůstáváme a zůstávat chceme.*“ *Korespondence Jindřicha Matyáše hraběte z Thurnu a Valsassiny s Českými Budějovicemi z června 1618*, Výběr: časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 51, 2014, s. 97-112; TÝŽ, *Žoldnéřský praporec Jana Aulnera z Birkenfelsu a Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat na počátku třicetileté války. (K osudům vojenské jednotky naverbované na Českobudějovicku v polovině roku 1618)*, Jihočeský sborník historický 81, 2012, s. 128-163; TÝŽ, „*Koně a voli že zase vydání býti mají.*“ (*Marginálie z doby obléhání Českých Budějovic stavovským vojskem*), Výběr: časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 50, 2013, s. 40-50. K osobnosti hraběte Thurnu srov. Miloš POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn. Muž činu*, Praha 1998.

⁷⁷ Karlu Bonaventurovi Buquoyovi se věnuje především francouzský historik O. CHALINE, *Hrabě Buquoy a velení císařského vojska 1618-1621*, in: Jiří Hrbek – Petr Polehla – Jan Zdichynec (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008*, s. 290-299; TÝŽ, *La mort du comte de Buquoy (1621)*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles. "Vita morsque et librorum historia"*, České Budějovice 2006, s. 45-52

⁷⁸ D. UHLÍŘ, *Černý den*, s. 38.

Prahy, z níž mohly být čáslavské jednotky doplňovány, aby stavovští vojáci netrpěli žádnou materiální ani početní nouzí. V situaci, kdy do českého ležení byla dopravena z hlavního města čtyři těžká děla, se pro hraběte Buquoye jevila porážka stavovské armády velice nepravděpodobnou, a proto se císařský generál rozhodl trestnou výpravu na Prahu odvolat.⁷⁹

Ještě 16. září 1618 císařské jednotky odváděly pozornost nepřítele palbou z těžkých děl, ale potají se přesouvaly na jih, kde očekávaly příhodnější podmínky pro boj i zásobování. Jako cíl přesunu zvolil císařský generál spřátelené město Pelhřimov, kde dal zbudovat mohutný vojenský tábor. Z hlediska vojenské situace na bojišti se však ústupem k Pelhřimovu nezměnilo téměř nic. Ve vojenském táboře i ve městě, kde byli ubytováni důstojníci, se začaly projevovat podobné neduhy, které postihovaly císařské jednotky již u Čáslavi. K dříve zakoušenému hladu a žízni se začaly ve vojenském ležení projevovat infekční nemoci, zvláště úplavice. Ani soužití s městským a vesnickým obyvatelstvem Pelhřimovska nebylo bezproblémové. Město již před necelým měsícem hostilo vojsko Jindřicha Duvala Dampierra, čímž bylo značně vysíleno. Když se k němu vrátila celá císařská armáda, lidé ve městě trpěli několikanásobně více.⁸⁰ Stěžovali si na bezbožné chování a krádeže vojáků, kosily je do města zatažené nemoci a stísněnou atmosféru obléhaného města umocňoval všudypřítomný zápach, který byl průvodním jevem špatných hygienických opatření. Ta vedla k ještě rychlejšímu postupu a rozvoji nemocí.⁸¹

---

⁷⁹ M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 85.

⁸⁰ K problémům raně novověkého vesnického a městského obyvatelstva při kontaktu s vojenským živlem srov. Z. VYBÍRAL, *Člověk*, s. 433-473; analogicky k panství Vysoký Chlumeck srov. Marie RYANTOVÁ, *Válečné škody na panství Vysoký Chlumeck v roce 1619*, in: M. Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin: sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 299-309.

⁸¹ O situaci pelhřimovských měšťanů a obyvatel okolních vsí podal zprávu pomocí letáku šířený písňový text *Pjseň prawdiwá a welmi žalostiwá ...* Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1618. Tiskařem byl Daniel Karel z Karlšperka, jenž byl příznivcem stavovského povstání. V jeho dílně vzniklo velké množství propagandistických textů, z nichž nejvýznamnější byl tisk *Druhé apologie stavův Království českého* (Praha 1619). Z toho vyplývá, že byl v úzkém kontaktu s nejvyššími úředníky stavovské vlády. Z toho by se dalo usuzovat, že i autorem tohoto a dalších tisků byl některý z vyšších úředníků direktoria. Po porážce povstání byl pokutován a po vydání Obnoveného zřízení zemského musel opustit České království. Srov. Petr VOIT, *Encyklopedie*, s. 149-150.

Velice vážnou situaci císařského vojska v Pelhřimově si uvědomoval i hrabě Buquoy. Denně ztrácel desítky vojáků kvůli nemocem a hladu, a proto přemýšlel o novém postavení v příhodnějším prostředí. Následovalo však ještě razantnější zhoršení stavu habsburské armády, když stavovští vojáci ve vojenském střetu, který se týkal získávání zásob, velice ztenčili vojenský sbor hraběte Dampierra. Ten musel následně opustit vojsko a vydat se do Vídně, aby naverboval nové žoldnéře.⁸² Všechny tyto okolnosti vedly k tomu, že generál Buquoy vydal svým vojskům rozkazy k ústupu, kterými se snažil setřást nepřítele, od něhož hrozilo pronásledování.⁸³

Po více než měsíčním táboření u Pelhřimova vyrazilo 3. listopadu 1618 císařské vojsko z ležení. Přestože ve stavovském táboře panovalo přesvědčení, že císařští odtažili dobýt Jihlavu, Buquoy směřoval na jih k Jindřichovu Hradci, což se však neukázalo jako ten nejlepší nápad. Dobře opevněné a ozbrojené město se nehodlalo vzdát, a navíc se velice nebezpečně přibližovala stavovská armáda, od které hrozilo neustálé nebezpečí.⁸⁴ Za této situace se císařský generál rozhodl, že nejlepším místem pro zimní kvartýr budou prohabsburské České Budějovice, kde nehrozil odpor proti císařským jednotkám. Naneštěstí se musel Buquoy vydat k jihočeské metropoli oklikou přes Stráž nad Nežárkou a Lomnici nad Lužnicí.⁸⁵ Kvůli zdržení u Jindřichova Hradce a špatnému počasí se 8. listopadu, kdy císařští pobývali poblíž Lomnice nad Lužnicí, na bojovou vzdálenost přiblížila stavovská armáda a usadila se ve Veselí nad Lužnicí.⁸⁶

Jakmile se stavovští generálové dozvěděli, že se dostali do bojového dosahu k nepříteli, vyrazili svést prozatím největší vojenské střetnutí probíhajícího stavovského povstání.⁸⁷ Císařské vojsko bylo ve svízelné situaci. Kvůli špatnému počasí nemohlo předešlého dne opustit Lomnici nad Lužnicí, kdyby se o to pokusilo v den bitvy, hrozilo, že bude napadeno silnou stavovskou jízdou za pochodu, což by mělo katastrofální následky.⁸⁸ Hrabě Buquoy se proto připravoval k bitvě. Jeho snahou však od začátku bylo co nejdříve zdržování, které by vedlo ke krátkému průběhu střetu, po němž by

---

⁸² M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 87.

⁸³ V. LÍVA (ed.), *Prameny III*, s. 32.

⁸⁴ F. KAVKA, *Bílá hora*, s. 156-158.

⁸⁵ J. ČÍŽEK, *Pohroma* s. 17.

⁸⁶ M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 90.

⁸⁷ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 97.

⁸⁸ M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 90.

mohli císařští generálové velet k ústupu. Katolická armáda se rozdělila do dvou částí. Hlavní voj se přesouval co nejjížněji od Lomnice nad Lužnicí. V již probíhajícím boji se opřela o kopcovitý terén jižně od vesnice Dunajovice. Její přesun chránila druhá část stavovského vojska vedená Baltasarem Marradasem,⁸⁹ která se strategicky opevnila mezi břehy dvou rybníků, jež se nacházely mezi císařskou a stavovskou armádou. Mezi jednotkami španělského velitele a postupující stavovskou armádou se strhla první fáze boje.⁹⁰

Na úzké šíji mezi rybníky byla stavovská početní převaha jenom málo platná, a proto se dlouhou dobu nedařilo prolomit obranné pozice císařských. Až v době, kdy bylo do bitvy nasazeno stavovské dělostřelectvo, již nebylo možné pozice bránit. Proto císařští ustoupili k jádru své armády, kde se po poledni 11. listopadu 1618 rozehrála hlavní část bitvy u Lomnice. Trvala od dvanácti hodin až do pěti do večera. V tak dlouhé době se naplno projevila stavovská početní převaha, kterou generálové Jindřich Matyáš Thurn a Jiří Fridrich Hohenlohe dokázali využít. Přes statečný odpor obránců, kdy se především mezi břehy zmíněných rybníků císařští vojáci bili velice urputně, nebylo v silách císařských odvrátit následnou porážku. Karel Bonaventura Buquoy proto přivítal s povděkem tmou, která se začínala již před pátou hodinou snášet na bitevní pole, a chvatně opustil lomnické bojiště.⁹¹

Následky pro císařského generála byly velice těžké. Ztratil velké množství bojovníků a s nepřitelem v zádech se musel vydat na noční pochod k Českým Budějovicím.⁹² První část císařské armády se ve městě objevila ještě téhož dne, ale zřejmě šlo pouze o dělostřelectvo a jeho doprovod, které bylo posláno napřed, aby nepadlo do rukou vítězného nepřitele. Poražené zbytky císařské armády tedy dorážely k Českým Budějovicím pravděpodobně v průběhu 10. listopadu 1618.⁹³

Přestože by se zdálo, že stavovská armáda mohla zasadit rozhodující úder oslabenému nepříteli při dobytí Českých Budějovic, její stav bezprostředně po bitvě zřejmě

---

⁸⁹ Josef FORBELSKÝ, *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století. Osudy generála Baltasara Marradase*, Praha 2006.

⁹⁰ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 97.

⁹¹ Josef THILLE – Ferdinand ČENSKÝ, *Česká válka od r. 1618 do roku 1622. Historicko-vojenská studie*, Praha 1875, s. 66-68.

⁹² M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 92.

⁹³ František MAREŠ (ed.), *Kronika budějovská*, Praha 1921, s. 35. „Item den 9. Novemb. ist Graf Pokvoy mit seiner Arme zur Stadt ankomen.“

také nebyl dobrý a nedovoloval stavovské generalitě provádět složitější vojenské manévry. Zvláště obléhání opevněného města by bylo značně náročnou taktickou a logistickou operací. Stavovským vojákům trvalo celé dva dny, než se dostali z Lomnice nad Lužnicí do Rudolfova, kde následně rozbili svůj hlavní stan.⁹⁴ Těsně po bitvě totiž stavovská armáda zůstávala na rozbláceném bojišti a druhého dne okřávala v nedalekém Lišově, aby konečně 11. listopadu dorazila k Českým Budějovicím. Otázku, proč se podařilo císařským uniknout ze svízelné situace a nepotkal je ještě horší osud, by bylo možné vysvětlit právě vojenským rozložením obou armád při hlavním útoku.⁹⁵

Stavovští museli dobývat úzkou šíjí mezi břehy rybníků, což se jim jistě podařilo až za výraznějších ztrát zvláště tehdy, když byl nejméně jeden pokus o výpad císařskými vojáky odražen.⁹⁶ Ani v následujícím boji nebyla strategická výhoda na straně stavovské armády. Císařští si totiž pro boj vybrali pro ně příhodné místo ve svahu, kde stavovská armáda musela postupovat do kopce. Střelba z mušket císařských vojáků v okolí Dunajovické hory byla následně účinnější než salvy stavovských vojáků. Nezanedbatelný vliv měl i pochod protestantských jednotek, které musely po již absolvovaném boji postupovat do svahu a znovu se utkat s čerstvým nepřítelem.

O trojím útoku proti císařské armádě se zmiňoval leták vydaný v Praze roku 1618 začínající slovy *Wahrhaftiger und gründlicher Bericht*, u něhož nebyl zmíněn ani autor, ani tiskař.⁹⁷ Císařští se, jak informovala zpráva, připravili k obraně proti nepříteli a třikrát se pokusili o ústup, který jim ale nebyl umožněn. Po třetím útoku se konečně podařilo generálu Buquoyovi opustit bojiště. Přestože se leták snažil vyzdvihnout sílu stavovské armády, která tlačila na nepřítele tak, že bylo těžké pro císařské zformovat

---

⁹⁴ Tamtéž. „Item den IXber ist Graf von Thurn mit Arme zur Statt zugeruckt, aber die unserichen haben ihm mit 9 Stücken begegnet und abgetrüben.“

⁹⁵ O interpretaci této události se vedly v české historické vědě dlouhé diskuze. Srov. Karel STLOUKAL, *Zrádné proudy v českém vojsku stavovském v době povstání 1618-19*, in: Přátelé čsl. starožitností svému učiteli. K šedesátinám univ. prof. Dra J.V. Šimáka, Praha 1930, s. 99-106; Josef DOBIÁŠ, *Zrádné proudy v českém povstání r. 1618?*, Praha 1939. Karel Stloukal poukazyval na mnoho pramenů a svědectví, které by prokázaly zradu stavovské generality, ale jeho závěry Josef Dobiáš vyvrátil. Prokázal, že v mnoha případech kontaktů mezi císařskými a stavovskými generály šlo o zdvořilostní setkání, a neúspěch povstání přičítal nekonceptnosti a neprofesionalitě jeho strůjců.

⁹⁶ M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 91.

⁹⁷ *Wahrhaftiger und gründlicher Bericht ...* Praha 1618.

své vojáky k ústupu, nepřímo text odkazoval k velice tvrdému boji mezi stavovskou a císařskou armádou. Tíha boje byla ilustrována velkými ztrátami na obou stranách.⁹⁸

I když stavovské jednotky především kvůli početní převaze nakonec přemohly vojsko habsburského císaře, nepronásledovaly jej a zůstaly na bojišti až do rána. Únava a pocit bezstarostnosti po vítězné bitvě mohly mít kromě jiného také vliv na to, že se stavovská generalita nerozhodla k urychlenému pochodu na České Budějovice. Naopak císařští byli hnáni strachem, který pramenil z porážky v bitvě, a tak spěchali do jihočeské metropole, aby unikli možnému pronásledování vítěznými stavovskými jednotkami.⁹⁹

Cílem další práce bylo pohlédnout na bitvu u Lomnice pomocí stavovské propagandy, která se do dnešních dnů dochovala na stránkách dobové publicistiky. Hlavní záměr spočíval v analýze letáků informujících o lomnickém střetu. Snahou bylo ukázat zásahy do myšlenkových světů recipientů letákového zpravodajství. V tomto rámci bylo vhodné se zaměřit na to, do jaké míry propaganda pracovala s věrohodnými informacemi, nebo jakým způsobem fakta překrucovala. Letáková publicistika raného novověku se vyznačovala specifickým formálním vzezřením, používala ustálené obraty a klišé, často zabředla do zažitých topoi. Obratným vyzdvihováním, nebo naopak upozaďováním určitých informací nakonec ovlivňovala čtenáře letákového zpravodajství. Cílem tedy bylo poukázat na tyto jevy a vysvětlovat jejich funkci.

Porovnáním propagandy s dalšími specifickými prameny, které se týkaly bitvy u Lomnice, byl vytvořen širší obraz bitvy u Lomnice, jenž byl vytvářen v myslích obyvatel zasažených přímo či nepřímo bitevním děním. Konkrétně šlo o zaznamenání bitvy ve šlechtické korespondenci jejích účastníků a o vliv, kterým střet působil na kronikářství blízkého královského města Českých Budějovic. Z interpretace těchto pramenů by měl vzejít výsledný komunikativní obraz bitvy u Lomnice.

Dochování pramenů zpravodajské povahy o bitvě u Lomnice nebylo příliš obsáhlé. Co se týče samotné bitvy podařilo se nalézt kromě výše zmíněné zprávy ještě dva exempláře letáku pocházejícího z pražské tiskárny Davida Waldeye.¹⁰⁰ Přestože

---

⁹⁸ Tamtéž. „[...] na obou stranách mnoho zůstalo, [...] jejichž počet ještě není možné znát [...]“ Z německého originálu byly všechny německy psané pasáže z letáků autorem přeloženy do češtiny ve volném překladu.

⁹⁹ M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 92.

¹⁰⁰ Tiskař pocházel pravděpodobně ze známé tiskařské pražské rodiny Valdů, jejichž jméno bylo na tisku zkomoleno. Blíže P. VOIT, *Encyklopedie*, s. 959.

nebyla tato *Warhafftige Zeitung auß Wien* textově nikterak rozsáhlá, bylo v ní patrné dodržování specifického rámce zpravodajství raného novověku.¹⁰¹ Popis bitvy u Lomnice byl v letáku pouze jeho jednou částí, což čtenář poznal z prvních slov zprávy *Ferner Zeitung aus Böhem / von der grossen Schlacht und Scharmützel / des Keyserlichen und Böhmischen Volcks / gehalten zwischen Wessely und Lumnitz*. Taková věc nebyla ničím zvláštním, protože tehdejší zpravodajství z důvodu efektivity spojovalo různé zprávy do větších celků. Málokdy však takové zprávy společně nesouvisely.¹⁰²

Informace týkající se bitvy u Lomnice byly doplněny souvisejícími zprávami z bojových operací na území Českého království i Horních Rakous. Do letáku se tak dostaly noviny zpravující čtenáře o opravdu proběhlých událostech konce roku 1618. Šlo zde o zadržení kořisti císařských generálů Karla Bonaventury Buquoye a Jindřicha Duvala Dampierra nebo o dobytí císaři věrného města Plzně stavovským generálem Petrem Arnoštem z Mansfeldu.¹⁰³ Jako poslední zprávu tiskař přidal do letáku něco, co na první pohled s českým stavovským povstáním nemělo nic společného. Leták zpravoval čtenáře o nově zářící hvězdě na vídeňské obloze a o zázračném zjevení anděla v císařském rezidenčním městě.

Textová část letáku však následovala až po titulní straně, která byla opatřena náhornými vyobrazeními proběhnuvších událostí.¹⁰⁴ Výpovědní hodnota obrazu nesla totožné sdělení jako text. Jak vyobrazení, tak zpráva o zjevení nové hvězdy a anděla povyšovaly ostatní válečné události na vyšší spirituální úroveň. Různá zjevení byla ve

---

¹⁰¹ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 248-253.

¹⁰² J. HUBKOVÁ, *Fridrich*, s. 32; E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 65; *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618.

¹⁰³ Osobnost Petra Arnošta z Mansfeldu byla bádána Zdeňkem ŠOLLEM, *Mansfeld a české stavovské povstání*, Strahovská knihovna 7, 1972, s. 71-89; Jaroslavem DOUŠOU, *Plzeň v letech 1618-1621 (K postavení a vývoji města v době českého stavovského povstání)*, FHB 8, 1985, s. 157-209; Janem KUMPEROU, *Obležení a dobytí Plzně Mansfeldem na podzim 1618*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Váškovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 453-462; TÝMŽ, *"Urputní zrádci Plzáci..." Dobytí Plzně Mansfeldem na podzim 1618 v dobovém zrcadle*, in: Martin Elbl – Milan Tognier (edd.), *Historická Olomouc. Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Olomouc 2002, s. 37-51; moderní biografii vydal Walter KRÜSSMANN, *Ernst von Mansfeld (1580-1626). Grafensohn, Söldnerführer, Kriegsunternehmer gegen Habsburg im Dreißigjährigen Krieg*, Berlin 2010.

¹⁰⁴ *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618.

zpravodajství raného novověku velice častá a na čtenáře měla působit odstrašujícím dojmem.¹⁰⁵ Především objevení nových astronomických úkazů na obloze, jako byly komety, hvězdy nebo třeba polární záře, mělo v člověku způsobit zamyšlení se nad světem a společností. Zpravidla měly takové zprávy náboženský charakter a ani v případě bitvy u Lomnice tomu nebylo jinak.¹⁰⁶

Nová hvězda a zjevující se anděl dávali do souvislosti život neslučující se s křesťanskými zásadami a válku, která vypukla právě za hříchy obyvatel. Přimo v letáku bylo dále upřesněno, kterých hříchů se obyvatelé dopouštěli. „*Lpěním na falešných knihách a katolických básničkách*“ přinášeli na své okolí těžkosti války, umírání a veliké krveprolití, které již začaly.¹⁰⁷ Příhodné bylo, že hvězda i anděl se zjevili v císařském sídelním městě Vídni a referoval o tom zpravodajec z Prahy. Právě z Vídně z císařova okolí pocházela podle rebelů ta největší provinění proti křesťanskému životu nebo uspořádání společnosti a odtud také přišla vojska, která měla za úkol dobýt hlavní město Českého království, navíc si podrobit vzbouřence. Vyobrazení hvězdy, pod kterou svádějí boj křesťané s odpůrci pravé víry, nebylo původní rytinou pro tuto událost. Takové praktiky nebyly zdaleka výjimečné, jelikož tvorba nového štočku na tisk grafického ztvárnění bitvy stála velké množství finančních prostředků. Tuto zprávu dobový recipient četl především silně eschatologicky.¹⁰⁸ Celé vyobrazení lnulo k biblické knize Zjevení.¹⁰⁹ Na vyobrazení se nacházelo čtvero hvězd, které symbolizovaly čtyři

---

¹⁰⁵ E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 94.

¹⁰⁶ K strachu individua raného novověku z meteorologických a astronomických jevů srov. Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti*, s. 144; *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618. „[...] *Brzy kostelník viděl na nebeské obloze velikou novou hvězdu s dlouhým prutem, trojí duhu nad ní a dvě slunce vedle ní stát. To vidělo mnoho žen i mužů. [...]*“

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Vyobrazení nebylo možné pokládat za původní z důvodu zobrazení tureckých motivů.

¹⁰⁹ Srov. BIBLE, Zjevení 8, 5-13. „*Anděl pak vzal tu kadidelnici, naplnil ji ohněm z oltáře a shodil ji na zem. Tehdy nastaly hlasy, hromobití, blýskání a zemětřesení. Těch sedm andělů se sedmi polnicemi se pak připravilo k troubení. Když zatroubil první anděl, nastalo krupobití a oheň smíšený s krví a bylo to svrženo na zem. Shořela třetina země, shořela třetina stromů a shořela veškerá zeleň. Když zatroubil druhý anděl, jako by byla do moře vržena veliká ohnivě planoucí hora. Třetina moře se obrátila v krev a v tom moři zemřela třetina stvoření majících duši a třetina lodí byla zničena. Když zatroubil třetí anděl, spadla z nebe veliká hvězda hořící jako pochoděň a padla na třetinu řek a na prameny vod. Jméno té hvězdy je Pelyněk. Třetina vod se tehdy obrátila v pelyněk a mnoho lidí kvůli těm vodám zemřelo, neboť zhořkly. Když zatroubil čtvrtý anděl, byla zasažena třetina slunce, třetina měsíce a třetina hvězd, aby se jich třetina zatměla a třetina dne neměla světlo a podobně i noc. Potom jsem uviděl,*

andělské polnice. Obraz čtyř hvězd doplňoval ještě z jedné třetiny zakrytý měsíc. Celý tento výjev poukazoval na blížící se konec světa. Hluboce věřícího čtenáře první poloviny 17. století mělo čtení takových zpráv silně zasáhnout a přimět jej k změně svého myšlení. Zpráva byla totiž vydána „*všem zbožným křesťanům k libosti a bezbožným k polepšení.*“¹¹⁰

Z větší části se *Warhafftige Zeitung auß Wien* věnovalo vojenským událostem. Na první pohled autor, který se pravděpodobně pohyboval v úřednickém prostředí českého direktoria nebo ve vyšších patrech stavovské politiky, informoval čtenářstvo z nestranného hlediska, ale ve skutečnosti stál na straně stavovského vojska, což bylo možné doložit několika důkazy. Vzhledem k tomu, že byla zpráva vytištěna v Praze, dalo by se očekávat, že objednavatelem takového tisku byl někdo z okruhu vzbouřených českých stavů. Daleko jistější soud by mohl dát z tohoto hlediska výzkum osoby tiskaře, k němuž bohužel nebyly nalezeny žádné bližší informace, což ale nebylo předmětem této práce. To, že autor nebo zadavatel tisku podporoval české stavovské povstání, se ukazovalo i v samotném textu. Vzhledem k tradičnímu popisu bitev raného novověku, kdy vítězné střety i lokálního významu autoři popisovali jako ohromná vítězství zapříčiněná boží vůlí a statečností vojáků, zatímco prohry byly souhrou politováníhodných okolností končících nešťastným opuštěním bojiště, by bylo záhodné označit iniciátora tisku za podporovatele stavovského povstání.¹¹¹

Zpráva se jako první zmiňuje o vojenském střetu, kdy „*český vojenský lid s císařskými veliké a první potkání učinily mezi městem Veselí a městečkem Lomnicí.*“ V případě prohrané bitvy by se autor určitě nepřiklonil k popisu „*velikého potkání*“, nýbrž by popisoval menší střet, šarmicel nebo prostě bitvu. Zato tiskař vítězné strany si mohl dovolit označit bitvu za veliké a slavné vojenské střetnutí, čímž dodával morální síly všem podporovatelům rebélie. Vítězná bitva se stávala v politice raného novověku velice často využívaným politickým argumentem.¹¹² Průběh krvavé řeže byl popisován

---

jak prostředkem nebe letí jakýsi orel, a slyšel jsem ho hlasitě křičet: „Běda, běda, běda obyvatelům země! Ještě tři andělé mají zatroubit na své polnice!“

¹¹⁰ Srov. *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618.; blíže BIBLE, Zjevení 8, 12. „*Když zatroubil čtvrtý anděl, byla zasažena třetina slunce, třetina měsíce a třetina hvězd, aby se jich třetina zatměla a třetina dne neměla světlo a podobně i noc.*“

¹¹¹ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 248-253.

¹¹² Carl von CLAUSEWITZ. *O válce*, Praha 2008, s. 23-38; jeho pojetí války přehodnotili Quincy WRIGHT, *A Study of War*, Chicago 1983 a John KEEGAN, *Historie válečnictví*, Praha 2004.

velice jednostranně. Příliš se toho čtenář nedozvěděl o jednotlivých fázích boje ani nedostal informace o taktických přesunech jednotlivých armád. Zato autor suverénně líčil, jak zaútočila vojska českých stavů na císařské a „*mužně na ně zasedli tak, že se císařští museli dát na útěk.*“¹¹³ Opuštění bitevního pole habsburskými jednotkami, kterému se z taktického hlediska nedalo zabránit, brala vítězná strana jako největší úspěch. Pro poražené vojáky, a především šlechtice, znamenala tato situace navíc ztrátu na cti, kterou si mohli vydobýt opět pouze na bojišti. V diskurzu křesťanského rytíře, božího bojovníka, byl útěk něčím navýsost potupným. Bitva končila v životě pravého *kryksmana* buď vítězstvím nad nepřáteli, nebo statečnou a *čistou* smrtí na bojišti.¹¹⁴

S přihlédnutím k výše zmíněnému nebylo náhodou, že se zpravodajec protestantské strany neopomněl zmínit o uprchlých urozených osobách, které více než hrdinskou smrt na bojišti hledaly možnosti k útěku z prohrané bitvy. S jistou dávkou posměchu se zmiňoval o útěku Jindřicha Duvala Dampierra, který se však bitvy ani nezúčastnil, jelikož verboval v Rakousích muže do svého prořídleho pluku, a Michaela Adolfa z Althannu.¹¹⁵ Ještě větší potupu však utřzil vrchní velitel habsburské armády Karel Bonaventura Buquoy. Nejenže utekl z lomnického bojiště, ale navíc zde zanechal mnoho mužů. Doslova mu bylo předhazováno, že „*nechal přední kapitány, fendrichy*

---

¹¹³ Blíže *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618.

¹¹⁴ Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014, s. 81, 102. Výzkumu *kryksmanství* se dále věnovali Petr MAREŠ (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015; M. ŽITNÝ, „Dobrý *kryksman*“ - diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224-248; TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600-1610*, České Budějovice 2015; TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016; Věra PETRÁČKOVÁ – Jan VOGELTANZ (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979; V. BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství v chování urozeného muže předbělohorské doby*, in: Radmila Švaříčková-Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavlíčková – Jiří Hutečka a kol. (edd.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 47-60.

¹¹⁵ Hrabě Dampierre se při svém návratu z Rakous setkal také s vojenským odporem a nebyl o nic úspěšnější než generál Buquoy. Blíže A. GINDELY, *Dějiny II*, s. 345-349, dále také O. CHALINE, *Bílá hora*, s. 83; k osobnosti Michaela Adolfa z Althannu srov. alespoň, Thomas WINKELBAUER, *Karrieristen oder fromme Männer? Adelige Konvertiten in den böhmischen und österreichischen Ländern um 1600*, in: B. Chochořláč – L. Jan – T. Knoz (edd.), *Nový Mars*, s. 431-452.

a *velitele*“ na bitevním poli jejich osudu.¹¹⁶ Někteří ranění vojáci zůstávali v císařských šancích, ze kterých se bez cizí pomoci nemohli dostat živí a byli odkázáni na milost a nemilost stavovským žoldněřům. Ale ani bojovníci, kteří po bitvě utekli do lesů, neměli vyhráno. V temných hvozdech na ně čekalo nebezpečí v podobě rozzuřeného jihočeského obyvatelstva, které si chtělo s vojenskou soldateskou vyrovnat účty. Sedláci „ubíjeli“ unavené císařské muže a dokonce „přirození jim vyřezávajíce pro jejich předešlou chlípnost, kterouž s ženským pohlavím nezřízeně páchali.“¹¹⁷

Význačná část *Warhafftige Zeitung auß Wien* byla věnována soupisu zabitých a raněných důstojníků císařské strany. Jmenovité uvedení obětí bitvy plnilo v dobovém zpravodajství tři hlavní úkoly. První spočíval v poukázání na momentální slabost císařské armády, jejíž bojeschopnost by se se ztrátou několika velicích osob snížila. Zpráva tímto způsobem zvyšovala v čtenářích víru ve zdárné směřování války, navíc se tak zdůraznila momentální vojenská převaha českých stavů, jelikož jejich ztráty nedosahovaly takových počtů. Převaha v poli byla deklarována navíc informací o velkém množství zajatých mužů, což doplnilo ještě hrdinství několika vojenských osob, protože „plukovník *Don de Fons* byl s asi 200 rejтары od dvaceti osob zajat a obdrželi tak Češi skrze Boží milost veliké vítězství.“¹¹⁸ Dalším důvodem, proč se zpráva zmiňuje o obětech vojenského střetu, bylo, aby se ukázala krutost bitvy. Čtenář mohl obdivovat statečnost stavovských vojáků, s jakou se vrhali vstříc nepříteli, přestože věděli o všudypřítomném nebezpečí, které na ně v lomnické řeži čekalo. Zatřetí autor tisku prokazoval jmenovaným padlým důstojníkům úctu.¹¹⁹

V myšlenkovém světě člověka raného novověku byla smrt v bitvě něčím, čím si *krýksman* vysloužil místo ve vzpomínkách válečníků na dlouhé roky a vydobyl si pro sebe a celý svůj rod patřičnou čest.¹²⁰ Osobou, na které by to bylo možné dokázat, se

---

¹¹⁶ *Warhafftige Zeitung aus Wien* ... David Waldey, Praha 1618.

¹¹⁷ Tamtéž; J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 97. V popisu následků bitvy pro rozehnané vojenské jednotky se tvrzení zpravodajství nápadně shodovalo se Skálovými zápisky. Dalo by se tedy soudit, že Skála tento leták přímo četl a z vlastních informačních zdrojů jej doplnil. Otázkou nadále zůstává, nakolik se zde opět setkáváme s dobovou manipulací se čtenářem, jelikož jak z dalšího výzkumu vyplynulo, venkovské obyvatelstvo jenom málo rozlišovalo mezi domácí a cizí armádou. Nabízí se tedy otázka, jak by venkované reagovali, kdyby se po lesích skrývali poražení stavovští vojáci.

¹¹⁸ Autor zprávy zkomolil jméno Mikoláše Desfoura, J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 390.

¹¹⁹ *Warhafftige Zeitung aus Wien* ... David Waldey, Praha 1618.

¹²⁰ M. ŽITNÝ, „*Dobrý krýksman*“, s. 234.

stal důstojník císařské armády plukovník Stauder.¹²¹ Tento muž bránil se svými muži úzkou šíjí mezi oběma rybníky v době, kdy se hlavní voj císařské armády připravoval k boji u Dunajovic. V tomto velice krvavém boji, kde se sám velitel pluku vyznamenal několika hrdinskými činy, utrpěli Stauderovi muži největší ztráty z celého Buquoyova vojska. *Warhafftige Zeitung auß Wien* zmínily, že si jej našlo pět stavovských kulí, než padl mrtvý k zemi.¹²² Před svou smrtí „*tak silně se bránil, že již čtyřmi kulkami tělo své měl prostřelené*“ a když zjistil, že jej stavovská vojska obklíčila, vrhl se znovu do útoku, ale, jak už bylo řečeno, pátý zásah se mu stal osudným. Svou statečností plukovník Stauder nezapůsobil pouze na spolubojovníky, ale zaujal i nepřítele, který měl potřebu o jeho skonu podat zprávu. Pro raně novověkého člověka byla otázka dobrého *kryksmanství* a dobré smrti na bojišti věcí nadkonfesijní a nadkonfliktní.¹²³

Veliké neštěstí pro císařskou armádu znamenala ztráta materiálních prostředků. Po skončení bitvy u Lomnice císařští ve spěchu museli v šancích zanechat, jak se zmiňovaly *Warhafftige Zeitung auß Wien*, svá děla, což by bylo velikým neštěstím. Pořízení dělostřelectva na počátku 17. století stále představovalo velkou finanční zátěž, i když neplatilo za rozhodující složku celé armády.¹²⁴ Skutečnost však byla nejspíše jiná, jelikož zprávy o zanechaných a ukořistěných dělech v zákopech a táborech ustupujícího nepřítele byly velice častou součástí a topoi letáků zobrazujících válečné střety.¹²⁵ Zpráva jistě chtěla zdůraznit svízelnou situaci císařské armády, která by po lidských i materiálních ztrátách v dalším boji jistě nemohla obstát. Vyzbrojení Buquoyova vojska po boji zřejmě nebylo tak zlé, jak tvrdila stavovská propaganda, protože ještě v noci po bitvě se do Českých Budějovic postupně dostávaly jednotlivé složky císařské armády, jejíž součástí byla i děla a munice.¹²⁶ Kdyby tedy byla pravda,

---

¹²¹ Křestní jméno plukovníka Staudera se autorovi nepodařilo dohledat.

¹²² M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 91; srov. *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618. „[...] Hejtman Stauder byl postřelen pěti kulemi a mrtvý na bitevním poli zůstal. [...]“

¹²³ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 97.

¹²⁴ *Warhafftige Zeitung aus Wien ...* David Waldey, Praha 1618. „[...] císařští se museli dát na útěk, jejich děla v šancích nechat [...]“

¹²⁵ E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 79.

¹²⁶ O příjezdu císařské armády do Českých Budějovic se zmiňuje kronika Lukáše Bernarda Schneidera s názvem *Kurtze Beschreibung von Ursprung und Anfang der Königlichen befreiten Bergstadt Böhmisch Budweis aus vielen zerstreuten schriften versammelt von burgerlichen Beckenmeister Lucas*

což netvrdily doslovně ani *Warhafftige Zeitung auß Wien*, že císařští nechali na lomnickém bojišti všechna děla, rozhodně by s nimi nemohli o několik málo dní později bránit České Budějovice proti dotírajícímu nepříteli.¹²⁷ Doboví pozorovatelé se zřejmě stali svědky mistrovského taktického tahu hraběte Buquoye, který dokázal přinejmenším část svojí artilerie odvelet do bezpečí.

Dalším příspěvkem do propagandistického boje o bitvě u Lomnice byl leták *Zwo warhafftige Zeitungen auß Böhmen*. Zpráva se více zaměřila na samotný boj mezi císařskou a stavovskou armádou, a především vyzdvihovala udatnost vojáků a velitelů českého vojska. Protestantští bojovníci museli snášet těžkosti podzimního špatného počasí, které znemožňovalo dříve zaútočit, ale jelikož se zatvrdili a pospíšili si, dokázali dohonit hraběte Buquoye a jeho vojáky ještě před tím, než dorazili do Českých Budějovic, a donutili jej ke svedení bitvy.¹²⁸ Nejdůležitější věcí, kterou se leták snažil vysvětlit, bylo to, že vítězství v bitvě se nerodilo vůbec snadno. Buquoy, známý svými důkladnými obrannými strategiemi, vybral pro boj místo, kde se útočníci museli až po kolena brodit v bažinách a močálech. Jistě zde byla míněna počáteční fáze bitvy, která se odehrávala mezi dvěma rybníky. Tuto blátivou a těžko prostupnou oblast navíc bránili vojáci ze Stauderova pluku, „*takže ti nejlepší knechti, které nepřítel měl.*“ Boj proti čerstvým mužům nebyl jistě nic jednoduchého a stavovská propaganda tuto okolnost ráda využila.¹²⁹

Ráda se chopila také dalšího průběhu boje. Když konečně stavovští vojáci prorazili první obrannou linii nepřítel, čelili dalším útokům v lese ukrytých císařských jednotek, které byly odhodlané se bránit do poslední kapky krve. Až když se za pomoci ohně podařilo Buquoyovy vojáky z lesa vyhnat, mohla stavovská armáda slavit vítězství. Popis následného panického útěku císařské armády a jejích ztrát by byl možný připisat dobovému topoi, jehož se letáková publicistika raného novověku silně přidržovala. Cílem protestantské propagandy nebylo podávat pravdivé informace o bitvě,

---

Bernard Schneider. Díky přejímání starších kronikářských zápisů je tato kronika velice cenným pramenem pro poznání českobudějovických dějin 17. i 18. století. Srov. SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, *Kronika Lukáše Bernarda Schneidera*, inv. č. 1969, sign. D 102, fol. 395.

¹²⁷ Tamtéž, fol. 396; J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 97.

¹²⁸ *Zwo warhafftige Zeitungen auß Böhmen ... 1618.* „[...] přes špatnou cestu a počasí jsme je natolik pronásledovali, že jsme na ně půl druhé míle před Budějovicemi natrefili. [...]“

¹²⁹ Tamtéž. „[...] Poté oni ale jeden silný pas, který se u rybníka nacházel a ten byl obklopený po kolena marastem a žumpou, [...] Stauderovými korouhvemi obsadili. [...]“

ale takové zprávy, které by ukázaly sílu stavovské armády a velkomyslnost jejích velitelů. Skrze popisy útrap, které protestantští vojáci zakoušeli, se zvyšovala hodnota českého vítězství.¹³⁰

V čem se ale zásadně rozcházel zprávy propagandistického charakteru a ostatní dobové prameny, byla interpretace událostí, které se udály po bitvě. Přestože stavovská armáda dorazila před České Budějovice a ubytovala se ve svém novém rudolfovském hlavním stanu až dva dny po boji, informovala dobová propagandistická publicistika o tom, že „*čeští stavové ihned spěchali a od nynějška Budějovice oblehli, že nic tam nemůže přijít.*“¹³¹ Podle zprávy tedy ihned začalo obléhání, kterým útočníci odříznuli město od veškerého ostatního světa. Zdálo by se tedy, že město kvůli obléhání nemohlo být zásobováno, hladovělo a nemělo možnost získat vojenské posily. Ve skutečnosti se stavovské vojsko těsně po bitvě nacházelo až do rána na bojišti a ani poté, co se přesunulo do Rudolfova a okolí, se mu nikdy nepodařilo oblehnout a uzamknout České Budějovice docela. Jihočeská metropole tak měla neustálé spojení s Pasovem, ze kterého později proudily důležité posily i materiál pro vedení války.¹³² Záměrné přehánění vojenského úspěchu vlastních jednotek dokonale zapadlo do rámce publicistiky raného novověku, kdy zpravodaj lomnické bitvy předpovídal i další pokračování celého válečného konfliktu, totiž jeho brzký konec. Dobyť Českých Budějovic českým vojskem bylo již jen otázkou času, ve kterém se jihočeská metropole měla stát zimním kvartýrem pro stavovské vojsko.¹³³

Docela jiný pohled na bitvu u Lomnice a následné události přinesl výzkum v osobní korespondenci účastníků nebo pozorovatelů bitvy. Týkal se komunikace hraběte Karla Bonaventury Buquoye s císařským vídeňským dvorem.¹³⁴ Konkrétně šlo

---

¹³⁰ Tamtéž. „[...] s velkými ztrátami musel nepřítel bojiště opustit. [...]“

¹³¹ *Warhafftige Zeitung aus Wien* ... David Waldey, Praha 1618.

¹³² Srov. M. VOLF, *Válka*, s. 24-34, 102-114.

¹³³ K tendencím zpravodajců zveličovat vojenské úspěchy vítězcích vojáků blíže T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 248-249. Srov. jak si představoval zimní kvartýrování autor protestantského zpravodajství *Warhafftige Zeitung aus Wien* ... David Waldey, Praha 1618. „[...] „Naverbovaný vojenský lid pěší i jízdní, kterých se dvacet tisíc mužů nachází, bude přes zimu drženo a mělo by si vydobýt ležení v Budějovicích, Čáslavy, Jindřichově Hradci, ve Veselí a Plzni. [...]“

¹³⁴ SOA Třeboň, RA Buquoy, *Vojenská kancelář generalissima Karla Bonaventury hraběte Buquoye*, inv. č. 730, sign. 223.223, kart. 100, fol. 193. Vojenská kancelář hraběte Buquoye je studnicí nezměřeného pramenného bohatství, kterou se již nechalo inspirovat velké množství historiků, srov.

o odpověď na generálův dopis Ferdinandovi II., který se bohužel zřejmě do dnešních dní nedochoval.¹³⁵ Alespoň z odpovědi panovníka bylo možné odvodit, čeho se psaní týkalo.

Ferdinand II. obdržel 12. listopadu dopis od hraběte, ve kterém zřejmě dostal informace o právě proběhlé bitvě. Z jeho odpovědi by se však na první pohled mohlo zdát, že žádná velká bitva neproběhla. Panovník se dozvěděl uspokojivé zprávy o dosažení Českých Budějovic císařskými jednotkami, které tam dovedl Buquoy. Král jej poté ocenil za „*v proběhlém potkání prokázanou velikou chrabrost a dobrou šlechetnost.*“¹³⁶ Oslovování císařského generála superlativy mohlo zobrazovat dobovou zdvořilostní formu komunikace, což bylo patrné především v adorování jeho schopností, které prokázal v bitvě. Bylo by však nesprávné od zdvořilostní komunikace oddělovat původní význam, jež samotná slova měla, a také to, jak jednotlivé slovní obraty působily na příjemce zpráv. Rozhodně Ferdinand II. vyjadřoval jmenováním vynikajících vlastností úctu Karlu Bonaventurovi Buquoyovi, kterou si zasloužil dlouhou a věrnou službou habsburskému rodu.¹³⁷

Oproti všem ostatním zprávám, které informovaly o velkých ztrátách císařských jednotek, naopak ve zmiňovaném dopisu chválil Ferdinand II. císařského generála za to, že opustil bitvu u Lomnice pouze s malými ztrátami.¹³⁸ Informace o nízkých ztrátách samozřejmě nebyly stoprocentní vzhledem k nepřehlédnutelným svědectvím výše zmíněných pramenů, ale daleko více zobrazovaly sebe prezentaci hraběte Buquoye. Ať už byly ztráty císařské armády velké nebo malé, její vrchní velitel potřeboval zdůraznit a obhájit před panovníckým dvorem svou zásluhu na potlačování protihabsburského stavovského povstání. Početní stavy jeho armády nesloužily v korespondenci pouze k orientaci krále nad situací jeho vojska, ale ukazovaly to, jak si přál generál Buquoy,

---

O. CHALINE, *Hrabě Buquoy*; Týž, *La mort*. Vzhledem k tak rozsáhlému pramennému svědectví o osobnosti generála Buquoye je škoda, že se žádný z moderních vědců prozatím nepokusil o celistvou monograficky zpracovanou biografii zřejmě nejvýznamnějšího vojevůdce českého stavovského povstání. Na obranu je však třeba říct, že práce s těmito prameny je vysoce jazykové náročná.

¹³⁵ M. VOLF, *Jihočeské bojiště*, s. 90.

¹³⁶ SOA Třeboň, RA Buquoy, *Vojenská kancelář generalissima Karla Bonaventury hraběte Buquoye*, inv. č. 730, sign. 223.223, kart. 100, fol. 193.

¹³⁷ Srov. O. CHALINE, *Bílá hora*, s. 72-73.

¹³⁸ SOA Třeboň, RA Buquoy, *Vojenská kancelář generalissima Karla Bonaventury hraběte Buquoye*, inv. č. 730, sign. 223.223, kart. 100, fol. 193. „[...] mit so wenigem unerseit verlust Ihr gleichwoll Eur intent erlangt. [...]“

aby na něj Ferdinand II. nahlížel. Hrabě korespondencí vytvářel svůj obraz svědomitého a zdatného vojevůdce, stejně tak oddaného služebníka svého krále. To, že Ferdinand II. odpověděl generálu Buquoyovi v kladném duchu, prokázalo královi ochotu tento nabízený obraz císařského velitele přijmout za svůj. Královským přijetím se zcela jistě vytvářel obraz Karla Bonaventury Buquoye jako vynikajícího katolického vojevůdce i v myslích ostatních vídeňských dvořanů.¹³⁹

---

¹³⁹ Tamtéž. Král Ferdinand II. znovu chválil generála Buquoye za to, jakým způsobem vedl boj proti vzbouřencům. „[...] *wie nach bis dato alle Zeit löblich beschehen, [...]*“.

3 Informační válka při obléhání Českých Budějovic

Jihočeské bojiště se v polovině listopadu roku 1618 po bitvě u Lomnice zúžilo na okolí Českých Budějovic a město samotné, kam ustoupil generál Karel Bonaventura Buquoy se svou armádou. K městu později dorazily také stavovské jednotky pod vrchním velitelem hrabětem Jindřichem Matyášem z Thurnu. Někteří historikové soudili, že v tento okamžik měla stavovská vojska ideální příležitost vypudit nepřítele z Českého království. Jenomže o stavu stavovských vojsk prodlévajících kolem Českých Budějovic by nebylo možné říci příliš mnoho dobrého, proto se Thurn rozhodl obléhané město opustit. Navíc jak ukázal další vývoj, dlouhé obléhání města v nepříznivém podzimním a zimním počasí nemělo pro akceschopnost stavovských jednotek kladného účinku.¹⁴⁰

S odchodem hraběte Thurna od Českých Budějovic ztratila česká vojska výraznou početní převahu a uchýlila se k pasivnímu zadržování nepřátelské armády v jihočeské enklávě. Motivace Jindřicha Matyáše Thurna pro odchod z lišovského ležení měly spíše politický než vojenský význam. Hrabě se pokusil výpadem do Rakous přimět rakouskou stavovskou obec k protihabsburskému postoji, čímž by uvrhl vídeňskou vládu do ještě větších nesnází. Ovšem z vojenského hlediska se jeho jednání ukázalo chybným.¹⁴¹ Hrabě Karel Bonaventura Buquoy z Českých Budějovic v době nepřítomnosti větší části stavovského vojska učinil významný mocenský bod a v budoucnu také odrazový můstek k novým útokům do hloubi Českého království.¹⁴² Kvůli nedostatku zásob a pro zajištění ústupové cesty jihozápadním směrem obsadila císařská armáda 12. listopadu Český Krumlov a okolní vsi, ve kterých mohla navíc ubytovávat část svých vojáků, takže se všechny problémy související s kvartýrujícím vojskem netýkaly pouze Českých Budějovic, ale tíha císařské armády se rozměnila po okolí.¹⁴³

V té době ještě na českém území operoval Jindřich Matyáš Thurn se svým vojskem, avšak jeho zájem nebyl odříznout nově vznikající spojení Českých Budějovic se spojeneckými oblastmi, ale vydat se z politických důvodů do Rakous. Jakmile část stavovského vojska u Nových Hradů opustila území Českého království, snažil se generál Buquoy podobnou cestou vytvořit přímé spojení mezi Českými Budějovicemi

---

¹⁴⁰ Srov. A. GINDELY, *Dějiny I*, s. 358; M. VOLF, *Válka*, s. 27.

¹⁴¹ Blíže F. KAVKA, *Bílá hora*, s. 179-186.

¹⁴² A. GINDELY, *Dějiny I*, s. 368.

¹⁴³ Srov. M. VOLF, *Válka*, s. 28.

a Vídní, jelikož zřejmě prozatím nevěřil možnosti zásobování skrze sněhem zapadané šumavské stezky.¹⁴⁴ Z Rakous také císařští očekávali pomoc nově naverbovaných mužů generála Dampierra, který se z Vídně snažil přesunout do jižních Čech.¹⁴⁵

Iniciativu obou však překazily útoky stavovského vojska. Hraběte Buquoye přepadl na půli cesty mezi Českými Budějovicemi a Trhovými Svinými sbor generála Hohenloheho. Po těžkých ztrátách se podařilo pouze části císařské jízdy probojovat se zpět do jihočeské metropole.¹⁴⁶ Generál Buquoy se zřejmě i kvůli tomuto nezdaru rozhodl opustit od myšlenky spojení jižních Čech a Horních Rakous a daleko více přimknul k možnosti využití Šumavy jako zásobovací trasy. Generál Jiří Fridrich Hohenlohe hodlal následně dobýt Český Krumlov a přerušit tak významný katolický opěrný bod, ale jeho snaha se nesešla s úspěchem. Naopak úbytkem sil, který vydal na dobývání města, oslabil stavovskou armádu natolik, že nepřítel mohl z Českých Budějovic podnikat nebezpečné výpady do okolí.¹⁴⁷

Ani hraběti Dampierrovi se nevedlo lépe. Jeho postup byl zastaven rychlým útokem českého jezdeckého Thurnovy armády, které dokonale zaskočilo postupující jednotky. Pěchotní část císařského vojska, asi 300 mužů, padla celá do zajetí, do stavovských rukou se dostaly také vozy s municí i zásobami a Dampierrovi jezdci se obrátili na ústup. Celému incidentu se dostalo i propagandistického zpracování v dobové publicistice. Zpráva o tomto střetu byla součástí letáku *Warhafftige Zeitung auß Wien*, který se zmiňoval o úspěších stavovských armád jak na jihočeské, tak plzeňské frontě. Leták vcelku věrně popsal ony události, navíc se nezapomněl zmínit o tom, že čerstvě najatí císařští bojovníci, kteří se dostali do zajetí, změnili stranu a byli posláni k obléhaným Českým Budějovicím. Posláni byli ale do lišovského ležení na pomoc obléhatelům města.¹⁴⁸

Jelikož spojení s Dolními Rakousy nebylo možné, snažil se hrabě Buquoy průchodnit šumavské průsmyky, aby skrze ně mohl být zásobován materiálem i čerstvými muži. Z toho důvodu, že hornorakouská stavovská obec nechtěla povolit průchod cí-

---

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 31.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 27.

¹⁴⁶ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 101.

¹⁴⁷ A. GINDELY, *Dějiny I*, s. 368

¹⁴⁸ Srov. M. VOLF, *Válka*, s. 27; *Warhafftige Zeitung aus Wien*. ... David Waldey, Praha 1618. „[...] nově dovedeno 300 soldátů k Českým Budějovicím. [...]“

sařských jednotek skrze své území, hodlal využít generál Buquoy starodávnou obchodní trasu Zlatou stezku.¹⁴⁹ Tuto životně důležitou zásobovací trasu se snažily obsadit od konce roku 1618 nejprve císařské a následně i stavovské jednotky. Tíhu bojů umocňoval fakt, že šumavské průsmyky zapadaly během zimních měsíců silnou vrstvou sněhu, ve které vojáci bojovali nejen mezi sebou, ale i s třesnutými mrazy a nepřízní počasí.¹⁵⁰ Důležitost Zlaté stezky si však uvědomil více Karel Bonaventura Buquoy, který postupoval v jejím ovládnutí daleko intenzivněji a efektivněji. O přerušení spojení mezi Pasovskem a jižními Čechami se měl postarat hrabě Petr Arnošt z Mansfeldu, kterému se uvolnily ruce po dobytí města Plzně. Přestože stavovské jednotky obsadily velká pohraniční města Prachatice, Vimperk nebo Sušici, přímo k hranicím se v prvních měsících roku 1619 nikdo nevydal.¹⁵¹

Tuto strategickou chybu císařští využívali k zásobování jižních Čech po celou dobu, kdy byli odříznuti od Dolních Rakous a Vídně. Po Zlaté stezce přišli hraběti Buquoyovi čerství muži, se kterými pomalu převážil pomyslné mísky vah na svou stranu. O zamezení tohoto spojení se hrabě Mansfeld neúspěšně pokusil znovu v květnu roku 1619. Stavovská vojska v jednu chvíli sice dokázala přerušit a obsadit jedno rameno Zlaté stezky, které zásobovalo Českokrumlovsko, ale po sérii několika útoků císařských jednotek a za nevyjasněných okolností se stavovští vojáci rozhodli dát se na ústup.¹⁵²

Hlavní vojenské napětí se ale odehrávalo mezi obléhatelem a obléhanými v Českých Budějovicích. Nedlouho po příchodu císařského vojska do města se začalo s opevňovacími pracemi. Vojáci vybudovali šance chránící město, ze kterých mohli ostřelovat

---

¹⁴⁹ Výzkumy na téma Zlaté stezky vedli František KUBŮ – Petr ZAVŘEL, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 1. Úsek Prachatice – státní hranice*, České Budějovice 2007; TITÍŽ, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 2. Úsek Vimperk – státní hranice*, České Budějovice 2007; TITÍŽ, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 3. Úsek Kašperské Hory – státní hranice*, České Budějovice 2009; TITÍŽ, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 4. Úsek státní hranice – Pasov*, Prachatice 2015.

¹⁵⁰ Blíže M. VOLF, *Válka*, s. 34.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 106.

¹⁵² J. ČÍŽEK, *Pohroma*, s. 20; o ústupu stavovských vojáků z šumavských pozic na Zlaté stezce informoval generála Buquoye hrabě Collato, který měl za úkol tuto transportní cestu bránit, proto srov. J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Documenta II*, s. 130.

těžkými děly dotírajícího nepřítele. Jako ubytování pro muže z katolické armády posloužily domy obyvatel Českých Budějovic, kde se ubytovali důstojníci a část armády, zatímco především uherská část vojska kvartýrovala na předměstí. Právě tito vojáci představovali největší problém pro obránce. Ne příliš disciplinovaná uherská vojska mohla ve vnitřním městě způsobit jako rozbuška, která by mohla vyústit až k otevřenému odporu proti císařským jednotkám.¹⁵³

Latentního nepřátelství mezi městským obyvatelstvem a „bránící“ armádou si všímalo dobové zpravodajství, které jej propagandisticky využívalo.¹⁵⁴ Obraz obléhání Českých Budějovic v letákové publicistice představuje další část této práce. Stejně jako v případě bitvy u Lomnice hrála propaganda velice důležitou roli v argumentačním a politickém boji o město. Opět se zde objevuje časté překrucování faktů, stavovská publicistika dala vzniknout různým polopravdám, které měly ovlivňovat čtenáře vně i uvnitř města. Následnou komparací s prameny městské provenience by mělo dojít k novému pohledu na českobudějovické obléhání.

Dochování letáku *Warhafftige Zeitung aus Böhmen* ukázalo, že stavovská propaganda poukazovala především na problémy mezi vojenským a městským živlem.¹⁵⁵ Budějovičtí měšťané zakoušeli od habsburské armády především materiální strádání. Leták chtěl vyvolat lítost zvláště nad okrádáním českobudějovických žen a dětí, kterým vojáci brali jídlo a nápoje. Císařští doslova požadovali, aby jim byly otevřeny „přední špajzy“ radních a obecních starších města. Dalším velkým problémem podle protestantského zpravodajství byl nedostatek potravy pro koně a další dobytek potřebný pro chod armády a městského organismu.¹⁵⁶

Protestantský leták se neopíral o zcela nevěrohodné informace. Vztah měšťanů Českých Budějovic k vojenskému živlu uvnitř i vně jeho hradeb nebyl zdaleka ideální. Problém představovala výše zmíněná uherská část armády, která opravdu plenila selkové usedlosti na předměstí a činila tak obyčejnému obyvatelstvu značnou přítěž, že se o tom zmínil i tehdejší procísařsky píšící městský kronikář. „*Chorvaté, kozáci a hajduci*“ kradli vše, na co přišli, ale zvláště se sháněli po obilí ze sýpek a stodol.

---

¹⁵³ Blíže SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, *Kronika Lukáše Bernarda Schneidera*, inv. č. 1969, sign. D 102, fol. 396.

¹⁵⁴ *Warhafftige Zeitung aus Böhmen* ... Praha 1619.

¹⁵⁵ Obecně ke vztahu měšťanů obleženého města a jeho obránců srov. J. KILIÁN, *Město*, s. 139-199.

¹⁵⁶ *Warhafftige Zeitung aus Böhmen* ... Praha 1619.

Škodu na potravinovém zásobování činilo dále kácení a pálení v zimě neplodícího ovocného stromoví. Nedostatku potravin ve městě si byl vědom i nepřítel, a proto se snažil přerušit také cestu na Český Krumlov. Tato snaha se však, jak už bylo napsáno výše, nesečkala s úspěchem.¹⁵⁷ Stavovská propaganda podávala obraz obléhání Českých Budějovic takový, že do města ani z města se nedalo dostat, aniž by štráfující jednotky neohrožovala střelba stavovských mušket a děl.¹⁵⁸ Zdálo by se, že bylo pouze otázkou času, kdy by hlad a nemoci vystrnadily hraběte Buquoye a jeho muže z města. Skutečnost byla značně odlišná.¹⁵⁹

Problémy s císařskou armádou nedopadaly pouze na obyvatele města a vesnic obývaných habsburskými vojáky. Generál Buquoy využíval neúplnosti v obležení Českých Budějovic a vysílal skrze mezery své vojáky s úkolem ukořistit na obyvatelích panstvích věrných stavovské direktorské vládě co nejvíce potravin a materiálu. Cílem takového vojenského štráfování se stala Hluboká nad Vltavou, sídlo nižšího jihočeského šlechtice Jetřicha Malovce z Malovic.¹⁶⁰ Habsburská jízda podnikala výpady na jednotlivé grunty hlubockého panství a činila tak škody venkovskému obyvatelstvu. Na praktiky císařských vojáků si Jetřich Malovec z Malovic stěžoval

---

¹⁵⁷ Šarvátka mezi císařským a stavovským vojskem byla v městském kronikářství značně zveličena a byla považována za hrdinskou bitvu a vítězství Buquoyových jednotek, blíže SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, *Kronika Lukáše Bernarda Schneidera*, inv. č. 1969, sign. D 102, fol. 396-398.

¹⁵⁸ Štráfovati (z něm.) nedok. = *trestati, plísňiti, tupiti, kárati*; — *projížděti (na stráži), nájezdy činiti, najížděti*. František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947, s. 183.

¹⁵⁹ *Warhafftige Zeitung aus Böhmen ...* Praha 1619. „[...] *Také jsou kolem Budějovic nově opevněné pasy tak, aby bylo možné ve dne v noci na každém místě silnou stráž držet [...]*“

¹⁶⁰ Jetřich Malovec z Malovic neměl jednoduchou pozici ve správě zděděného majetku a české stavovské povstání nebylo jeho první zkušeností s vojenským živlem. Již v době vpádu pasovských žoldnéřů v roce 1611 musel řešit ožehavé problémy s vojáky na území svého panství. Třicetiletá válka nakonec znamenala pro protestantského šlechtice ztrátu hlubockého panství. Srov. František Koreš, *Válka v myšlení a každodenním životě jihočeské nižší šlechty ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století*, České Budějovice 2013 (diplomová práce), s. 83-86; nověji TÝŽ, *Válečné trápení bratří Malovců z Malovic*, in: V. Bůžek – F. Koreš – P. Mareš – M. Žitný (edd.), *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 247-255. K situaci v okolí Českých Budějovic za vpádu Pasovských blíže T. STERNECK, *Ochránci katolické víry versus obyvatelé katolického města: vpád Pasovských a českobudějovičtí měšťané*, in: P. Beneš – P. Hlaváček – T. Sterneck a kol., *Čtrnáct mučedníků*, s. 47-65; TÝŽ, *Zwischen Bruderzwist und Einfall des Passauer Kriegsvolks. Reflexion der politischen Turbulenzen von 1608-1611 in einer königlichen Stadt am Beispiel von Budweis*, in: V. Bůžek (ed.), *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608-1611)*, České Budějovice 2010 (= Opera historica 14), s. 449-472, zde s. 464-467.

u českobudějovického vojenského hejtmana Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat.¹⁶¹ Pomocí příbuzenského vztahu se snažil vyřešit složitou politickou a vojenskou situaci, kterou však Zdeněk Lev Libštejnský nemohl nebo nechtěl řešit. Zprv jako zapřísáhlý katolík zřejmě naplno podporoval katolická vojska v jejich počínání, zadruhé byl jeho vliv jako hejtmana jednoho vojenského pluku na vojenské operace v přítomnosti polního maršálka Buquoye zanedbatelný. Odpověď Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat Jetřichu Malovcovi obsahovala soustrastné konstatování o vědomosti škod způsobených císařskou armádou, nenabízela však žádné řešení. Navíc byla z odpovědi patrná prezíravost, která byla vyjádřena i krátkostí dopisu. Katolický hejtman sice bral na vědomí škody, které „od některých všetečných vojenského lidu Jeho Milosti císařské soldátův“ byly učiněny, ale nesliboval nápravu, dokonce s tím zřejmě nehodlal nic dělat.¹⁶²

Jako další prvek líčila propaganda o obléhání Českých Budějovic nespokojenost měšťanů, která měla v některých případech přerůst až v otevřený odpor. Českobudějovičtí obyvatelé si podle letáku uvědomovali nesmyslnost obrany proti dvojnásobné přesile českého vojska a chtěli otevřít své brány obléhatelům. Jako odstrašující příklad sloužil v publicistice osud císaři věrného města Plzně. Budějovičtí velmi dobře věděli, „jak to proběhlo s Plzní“, a rádi by se vyhnuli škodám na majetku a na životech, které by obléhání mohlo přinést. Proti tomu, co se v letáku jevílo jako logické zachování se, však důrazně vystoupila habsburská vojenská posádka města, která pod různými pohrůzkami udržovala ve městě pořádek a věrnost císaři. Podle stavovského zpravodajství muselo být každému jasné, že v budoucnu se v Českých Budějovicích projeví akutní nedostatek potravin, který povede až ke kapitulaci města.¹⁶³

Propaganda strategicky umocňovala nesnáze domácího obyvatelstva s císařským vojskem a připravovala čtenáře na klasický scénář dobývaného města. V souladu s dobovou tradicí přinášela informace o naprostém obklíčení města, o neutěšené situaci uvnitř jeho hradeb a také o nízké morálce bránících bojovníků. Chut' císařských vojáků po boji měla být oslabována neochotou měšťanů materiálně se účastnit obrany města,

---

¹⁶¹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, *Kniha konceptů a kopiář (Ratmanual v. 1614 bis 1619)*, inv. č. 1970, sign. D 356, fol. 23.

¹⁶² Tamtéž, fol. 25.

¹⁶³ *Warhafftige Zeitung aus Böhmen ... Praha 1619*. „[...] Nevydrží to však s vojenským lidem a měšťany příliš dlouho kvůli málo proviantu ve městě se nacházejícím, takže bude hlad rejтары a pěšáky ke štráfování pobízet. [...]“

ale i zprávami o postupu stavovských jednotek skrze rakouské země blíže k Vídní. Bezvýchodnost situace, a především ohrožení sídelního města, nutila císaře Matyáše s císařskou radou k vyjednávání a k ústupkům. Leták tedy zdůrazňoval nesmyslnost další obrany v situaci, kdy už bylo jen otázkou času, než Jindřich Matyáše Thurn se svými vojáky dobude Vídeň.¹⁶⁴

Stavovská publicistika tedy přinášela obraz města a jeho posádky, která se z posledních sil zoufale bránila nepříteli. Ke konci roku 1618 bylo možné, že v myslích obyvatel stranících vzbouřeným stavům stále žila naděje na dobytí Českých Budějovic a následné vyhnání Buquoyových vojáků z Českého království. Leták si připravoval půdu pro klasický scénář, kdy nejprve informoval o více či méně dlouhém obléhání města doprovázeného výše zmíněnými průvodními jevy, aby později mohl čtenáře zpravovat o důmyslných snahách obléhatelů o průlom opevnění, zákeřných výpadech nepřátel, které však byly všechny zahnány nazpět, a konečně aby podal zprávu o závěrečném hlavním mohutném útoku na bránu města nebo na nejslabší část městských hradeb. Zde by se podařil průlom stavovských jednotek, jež by mohly s velkou slávou a udatností vtrhnout do města, jako tomu bylo v jiných dobových zprávách, které přinášely informace o dobývání měst. Českobudějovické události se však odehrály zcela podle jiného scénáře.¹⁶⁵

Závěr protestantského letáku patřil modlitbě, čímž uzavíral a potvrzoval formální stránku tisku obvyklou pro zpravodajství raného novověku. V ní autor vyjadřoval prosbu o Boží milost, která by mohla ukončit válečné nepohodlí. V tomto smyslu se žádal mír jak pro útočící vojáky, tak pro měšťany, kteří si nepřáli podle zprávy nic víc než konec obléhání. Stavovská publicistika závěrem očekávala a dávala čtenářům naději do budoucnosti, že nový rok 1619 by mohl přinést vytoužený mír a prosperitu.¹⁶⁶

V případě obležení Českých Budějovic nebyly bohužel nalezeny žádné jiné ucelené ani útržkovité zprávy propagandistického charakteru. Mohlo to být způsobeno špatným dochováním pramenů, avšak zřejmě důležitější příčinou se stal další průběh dobývání města a stavovského povstání. Stav protestantského vojska kvartýrujícího

---

¹⁶⁴ Tamtéž. „[...] Císařská rada chce ted' přistoupit k míru, čekala ale příliš dlouho [...]“

¹⁶⁵ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 250.

¹⁶⁶ *Warhafftige Zeitung aus Böhmen ...* Praha 1619. „[...] Bůh všemohoucí chce skrze jeho milosrdenství válku zrušit, veselý a mírový nový rok dát a nadělit, a tak chce činit skrze jeho milovaného syna Ježíše Krista. Amen. [...]“; k obvyklosti modliteb závěrem zpravodajských letáků raného novověku srov. T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 254.

v lišovském ležení se v těžkých zimních měsících let 1618-1619 den ode dne zhoršoval, na čemž měly vinu především těžké mrazy, které tehdy udeřily, ale také mnoho nemocí, jež pustošily řady bojeschopných mužů.¹⁶⁷ Již koncem ledna roku 1619 byly stavy armády Jiřího Fridricha Hohenloheho ztenčeny přibližně o dvě třetiny. I v Českých Budějovicích řádily nemoci, ale úmrtnost v císařské armádě nedosahovala nikdy takových rozměrů. Především díky přísunu čerstvých mužů skrze průsmyky Zlaté stezky navíc Buquoy neustále doplňoval počty mužů bránících největší jihočeské město.¹⁶⁸

Kvůli těmto důvodům se zřejmě měnil pohled přímých i nepřímých pozorovatelů na českobudějovické obléhání a konečný úspěch stavovských vojsk v jižních Čechách se stával čím dál tím více neuskutečnitelný. Tento vývoj si uvědomovali i tvůrci stavovské propagandy a zřejmě i oni rezignovali na tuto „českobudějovickou bitvu informační války“, která se o město strhla. Obléhání Českých Budějovic pro letákové zpravodajství pravděpodobně nebylo dostatečně zajímavé.

O jihočeských událostech přelomu let 1618-1619 se zachovalo několik zpráv z obleženého města, které by mohly narušit propagandistický obraz dobývání města. Šlo o již zmíněnou a používanou korespondenci města se svým blízkým i vzdálenějším okolím.¹⁶⁹ Situace uvnitř Českých Budějovic rozhodně nebyla tak zlá, jak ji popisovalo stavovské letákové zpravodajství. Ještě na začátku prosince roku 1618 si měšťané sice stěžovali na těžkosti, které jim válka a obležení způsobují, problém byl především s počty vojáků, kteří v prvních týdnech nenašli dostatek kvartýrů v okolí města, takže většina vojska si pravděpodobně i se zázemím hledala ubytování mezi českobudějovickými hradebními zdmi. Velkou nesnází pro měšťany byly zřejmě časté odvody a půjčky peněz, které vyžadoval Karel Bonaventura Buquoy na vojenské účely. Budějovičtí se 2. prosince 1618 zdráhali znovu vydat peníze na půjčku císařskému vojsku. Argumentem jim sloužilo to, že už nejméně jednou takto habsburské armádě pomohli,

---

¹⁶⁷ Srov. zprávu z bojiště Jana mladšího Varlejcha z Bubna Šťastnému Václavovi Pětipeskému z Chýš a Egrberku, M. ŽITNÝ, *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, s. 581. „*Je zde mnoho nemocných, ale vojna nemůže celá bejti. I to Pán Bůh ráčí všecko způsobiti proti našemu rozumu, sou to kázně Boží pro naše polepšení.*“

¹⁶⁸ A. GINDELY, *Dějiny I*, s. 369-370.

¹⁶⁹ Srov. komunikaci mezi Zdeňkem Lvem Libštejnským z Kolovrat a Jetřichem Malovcem z Malovic. SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, *Knih konceptů a kopiář (Ratmanual v. 1614 bis 1619)*, inv. č. 1970, sign. D 356, fol. 23, 25.

a navíc již neměli odkud brát, jelikož při poslední půjčce museli „*zmobilizovat*“ peníze pro sirotky. Proti dalšímu vydání se bránili také poukazováním na těžkosti, které jim způsobily vpád pasovských žoldnéřů a letní dobývání města armádou Jindřicha Matyáše z Thurnu.¹⁷⁰ Z korespondence vyplynulo, že situace v Českých Budějovicích tedy nebyla optimální, měšťané zažívali strádání a nouzi a různě na ně dopadaly těžkosti momentální situace.

Korespondence ale také vypovídá o tom, že českobudějovičtí obyvatelé dokázali s armádou spolupracovat, dokonce z části financovat její chod. V korespondenci se také nebylo možné setkat se stížnostmi na vojáky, které by se zde jinak dozajista objevily. Dalo by se také soudit, že půjčkou a spoluprací prokazovali měšťané věrnost císaři, i když nebylo možné zjistit, nakolik byla spolupráce s císařskou armádou vynucená a nutná pro přežití. Právě věrnost představitelů městské obce byla v prosinci 1618 otřesena. Svědčil o tom spor městské rady s vdovou po nedávno zemřelém hejtmanovi českobudějovické posádky Janu Aulnerovi z Birkenfelsu. Dorota Aulnerová totiž obvinila městskou reprezentaci z protihabsburského jednání. Z tohoto obvinění se před Buquoyem očišťovali představitelé města ve výše zmíněném dopisu. Na kolik se obvinění zakládalo na skutečnosti nebo šlo jen o městskou rozepři a snahu zdiskreditovat nelibého souseda, nebylo možné určit, nebylo to ani cílem autorova výzkumu.¹⁷¹

Po přelomu let 1618-1619 „*ustoupilo nebezpečnosti dokonalé porážky Buquoye do daleké budoucnosti*“,¹⁷² což se projevilo i v dochované korespondenci mezi Českými Budějovicemi a císařským dvorem. Zde se již nenacházely žádné zmínky o problémech týkajících se vojáků a jejich kvartýrování. Naopak nejprve císař Matyáš a později i Ferdinand II. byli vděční Českým Budějovicím za prokázané služby, konkrétně šlo o starost o vojáky, se kterými se českobudějovičtí měšťané dělili o potravu i další materiál, velký dík projevovali oba císařové za poskytnuté peněžní půjčky, bez kterých by nemohl být vyplácen žold císařskému vojsku.¹⁷³ Podobná korespondence

---

¹⁷⁰ Purkmistr a rada města poukazovali na způsobené škody a prosili Buquoye o odvelení části jízdního vojska. Blíže J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Documenta II*, s. 75.

¹⁷¹ Srov. T. STERNECK, *Žoldněřský praporec*, s. 133.

¹⁷² A. GINDELY, *Dějiny I*, s. 368.

¹⁷³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice – třicetiletá válka, kart. 20 (1618-1642), 1619, 5. ledna, 9. února, 23. února. „*Vyrozuměli jsme [...] od maršálka našeho, kterak jste lid náš vojenský hned od toho času, jak jest se k vám dostal, profanty a jinými všelijakými potřebami fedrovali, ano i nemalou sumu peněz s velikou obtížností vaší shledavše pro spokojení téhož lidu válečného jste zapůjčili.*“

svědčila v prvním případě o možnostech obyvatel města spolupracovat na obraně města. Z častého připomínání císařské přízně měšťanům by se dalo navíc usuzovat, že panovník měl veliký zájem na tom, aby českobudějovické obyvatelstvo s vojskem spolupracovalo. Českobudějovickým měšťanům proto bylo pochlebováno, že „by jiná města z nich sobě budoucně příklad bráti mohla.“ Četnost ujišťování o do budoucna projevované milosti společně se sliby brzkého odchodu císařských vojsk odhalila jistý strach císaře Matyáše a později i Ferdinanda II. z toho, že by České Budějovice mohly přejít k protikatolickému táboru.¹⁷⁴

S nastupujícími jarními měsíci si zřejmě i v lišovském ležení uvědomovali bezvýslednost svého snažení, a proto se snažili ne vojenským úderem, ale zradou císařského vojska zmocnit Českých Budějovic. Svědčila o tom událost, která se odehrála 18. dubna 1619. Zrada města měla přijít skrze jednoho z císařských vojenských velitelů, který byl smluven s protestantským vojskem, že by otevřel městské brány a vydal mu nepřátelskou armádu napospas. Tato akce však byla prozrazena a hejtman Zdeněk Lev Libštejnský z Kolovrat všechno oznámil Karlovi Bonaventurovi Buquoyovi. Město se i v tomto případě ubránilo a zrádce skončil rukou kata na českobudějovickém náměstí.¹⁷⁵ I když by podobné incidenty mohly ukazovat na vzájemný odpor civilního i vojenského obyvatelstva Českých Budějovic, jejich výjimečnost a charakter ukazuje, že šlo pouze o ojedinělé úkazy nereprezentující faktickou situaci v obležené jihočeské metropoli. V případě dubnové zrady bylo prozrazení spiklenců zásluhou selské poddané královského města a jednoho z měšťanů. Právě to ukazovalo skutečný stav vztahů mezi císařským vojskem, politickou reprezentací města a obyčejnými měšťany a venkovany.¹⁷⁶

Čas ukázal, že pokus o zrádné obsazení Českých Budějovic byl labutí písni vojenského působení stavovských jednotek kolem města. Posilování císařského vojska nabyt Karel Bonaventura Buquoy důležité převahy nad vojensky i finančně zanedbanou armádou Jiřího Fridricha Hohenlohe. Bezradnost stavovského velení se ukázala

---

¹⁷⁴ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice – třicetiletá válka, kart. 20 (1618-1642), 1619, 9. února. „Jakož i pak o to pečovati ráčíme, aby týž lid náš jinam co nejdřívěji obrácen byl a vy tak těžkého břemena vyniknouti mohli.“

¹⁷⁵ F. MAREŠ (ed.), *Kronika*, s. 36. „Item den 18. Aprili were einer Veräterin durch einen luterischen und unkatolischen Hauptman mit Namen Weyßbach die Statt ubergeben worden, dadurch wir mit der ganzen Arme erschlagen veren vorden.“

¹⁷⁶ Blíže T. STERNECK, *Žoldnéřský praporec*, s. 135; V. LÍVA (ed.), *Prameny III*, s. 47.

v častých potyčkách mezi obléhatelem a obléhanými. Česká armáda vztyčila kolem města pět velkých polních opevnění, s nimiž chtěla zadržovat nepřátelské štráfování do okolí. Oproti tomu císařským stačilo na obranu města vystavět pouze dvě šance, ale v tak výhodných pozicích, že „hrabě Buquoy pro ten fortel, kterýž měl z těch šanců na ležení české, mnohem víceji oblehl je nežli oni jeho a město Budějovice.“¹⁷⁷ Ke konci května roku 1619 ukazovalo strategické rozložení vojsk v jižních Čechách na to, že v brzké budoucnosti by mělo dojít k výraznějšímu proměnění vojenské iniciativy. To, co mělo počátek v bezvýsledném obléhání jihočeské metropole a v dodávkách vojenského materiálu a čerstvých sil generálu Buquoyovi, vyvrcholilo poblíž dvou do té doby bezvýznamných vsí se jmény Malé a Velké Záblatí.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ Srov. J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 145; M. VOLF, *Válka*, s. 112.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 114.

4 Komunikativní obraz bitvy u Záblatí

Na konci dubna roku 1619 se naplnily kapacity Buquyova vojska z toho důvodu, že císaři věrné jižní Čechy už nemohly pojmout více mužů a finanční možnosti habsburského dvora dosáhly svého vrcholu. Katolické jednotky proto pomýšlely na prolomení částečného sevření Českých Budějovic. Tímto manévrem by si zajistily větší volnost a zbavily by se částečného nebezpečí, které stále plynulo ze stavovského vojska. Potřeby uvolnit si ruce si byl vědom především generál Buquoy, jenomže stále čekal na příhodný okamžik k útoku. Ten se mu nabídl souhrou několika důležitých okolností.¹⁷⁹

Ty mu poskytlo samotné stavovské vrchní velení. Jindřich Matyáš Thurn se rozhodl poté, co přiměl moravskou stavovskou obec k podpoře povstání, podobně zapůsobit i na rakouské stavy. Demonstrativním aktem tohoto tažení mělo být obležení císařského sídelního města Vídně. Česká armáda vytáhla z Moravy do Dolních Rakous a 6. června 1619 již stála na vídeňském předměstí.¹⁸⁰ Thurnův odchod z českých zemí znamenal pro Buquoye v jižních Čechách větší volnost a pro obléhatele Českých Budějovic ztrátu možnosti posil v případě mohutnějšího katolického výpadu. Toho se velice zalekl Jiří Fridrich Hohenlohe, a proto žádal českou direktorskou vládu o posily. Stavovský generál trval na návratu Thurnovy části vojska nebo požadoval pomoc od Petra Arnošta z Mansfeldu. Ten měl v tu dobu za úkol přerušit spojení jižních Čech s Pasovskem, což se mu ale příliš nedařilo.¹⁸¹

Snahy Mansfeldových vojáků definitivně přerušila žádost o pomoc obléhatelů Českých Budějovic, kteří se cítili ohroženi narůstajícím počtem českobudějovické posádky. Ta byla navýšena o posily generála Jindřicha Duvala Dampierra.¹⁸² Petr Arnošt z Mansfeldu se rozhodl jít na pomoc dobyvatelů města, ale o jeho krocích věděl hrabě Buquoy, jenž se podle toho dokonale zařídil a rozhodl se překvapit stavovská vojska v jejich dočasném ležení ve vsi Záblatí, kam se přesunula přes Protivín a Vodňany. Den před utábořením stavovské armády v Záblatí, 9. června 1619, vytáhla katolická armáda k Netolicím, ve kterých byla přítomna stavovská posádka.¹⁸³

---

¹⁷⁹ TÝŽ, *Bitva*, s. 123-124.

¹⁸⁰ A. GINDELY, *Dějiny II*, s. 54-67.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, s. 68.

¹⁸² M. VOLF, *Válka*, s. 129.

¹⁸³ J. ČÍŽEK, *Pohroma*, s. 21.

Katolická armáda zaútočila s celou svou silou na netolickou posádku, která čítala asi 30 zdravých a 20 boje neschopných mušketýrů.¹⁸⁴ Ve večerních hodinách císařští (nejspíš uherští jezdci) vzali ztečí Netolice a zdejší vojáky zahnali na hřbitov, kde byli všichni později pobiti.¹⁸⁵ Město samotné bylo zapáleno a zplundrováno. Podle Skálových zápisků došlo v Netolicích k velikému krveprolití, kdy všechny právě se ve městě nacházející obyvatelé, muže, ženy i děti, katolické jednotky povraždily a nechávaly dokonce zaživa upálit v hořících domech. Buquoyova armáda se pak stáhla a očekávala vojáky, které vyslal na pomoc údajně stále zabarikádovaným stavovským vojákům Mansfeld.¹⁸⁶

Petr Arnošt Mansfeld opravdu vyrazil se svými jízdními jednotkami ze záblatského ležení na pomoc Netolickým, ale dokonale vpadl do léčky císařských, kteří dokázali rozdělit jednotlivé složky stavovské armády a tím způsobem ještě více snížit její obranyschopnost. Generál Buquoy vysílal proti svému nepříteli menší skupinky většinou uherských jezdců, kteří měli zaměstnávat Mansfeldovu jízdu. Následný taktický ústup nejspíš stavovskému jezdecktvu dodával pocit sebejistoty a jisté nezodpovědnosti, který se pak mohl proměnit v čirou beznaděj při pohledu na několikanásobnou přesilu, kterou císařská jízda disponovala.¹⁸⁷ Jako dobrý velitel však Mansfeld dokázal svou jízdu zformovat a ustoupit s nevelkými ztrátami zpět směrem k Velkému Záblatí.¹⁸⁸ Následný protiútok vedený na křídla Buquoyovy jízdy byl úspěšný jen z části. Mansfeld sice dokázal zahnat na útěk lehkou uherskou jízdu, ale poté se zapojil do boje s hlavní údernou silou císařského jezdecktva, která byla tvořena především čerstvým plukem valonských kyrysníků. S těmi se již nemohla unavená stavovská jízda rovnat a byla donucena dát se na ústup. Smutnou dohrou stavovské kavalerie se stalo postřílení několika jezdců, vracejících se z pronásledování Uhrů vlastními mušketýry v Záblatí, protože se domnívali, že jde o jeden z dalších útoků císařské jízdy.¹⁸⁹

Bez jezdecké podpory se zbytek pěchoty generála Mansfelda uchýlil do jakési zahrady, která byla ploty chráněna před přímým útokem Buquoyova vojska. Takto se

---

¹⁸⁴ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 149.

¹⁸⁵ M. VOLF, *Bitva*, s. 124-125.

¹⁸⁶ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 149.

¹⁸⁷ A. GINDELY, *Dějiny II*, s. 69.

¹⁸⁸ D. UHLÍŘ, *Černý den*, s. 50.

¹⁸⁹ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 151; D. UHLÍŘ, *Černý den*, s. 46, 49, kromě jiných vyobrazení je v publikaci vyobrazen obraz bitvy u Záblatí, jak ji mohl vidět soudobý pozorovatel.

dokázali bránit až do večera, dařilo se jim to nejen kvůli jejich nadměrné odvaze a bojovnosti, ale i díky taktice císařského vojska, protože přímý útok na obklíčenou pěchotu bez možnosti zásobování považoval Buquoy za materiální i lidské plýtvání. Možná více než útoky císařských jednotek způsobilo větší ztráty na životech stavovské pěchoty zapálení a následný výbuch skladu střelného prachu, který zapříčinil nemožnost dalšího pokračování pěchotního boje. Navečer se velitel pěchoty Mansfeldova vojska rozhodl s přihlédnutím k bezvýchodné situaci kapitulovat.¹⁹⁰ Délka celé bitvy se podle dopisu samotného Mansfelda rozložila do osmi hodin.¹⁹¹

Následky bitvy u Záblatí byly klíčové pro další vojenské operace na území jižních Čech. České Budějovice se konečně dostaly z půl roku trvajících obležení, protože pozice generála Hohenloheho v Rudolfově byla v tu chvíli neudržitelná a každým okamžikem mohlo dojít k výměně rolí tak, že z obléhatelů by se stali obléhaní a naopak. Bylo to dáno především tím, že morálka vojska v Rudolfově byla na velice nízké úrovni. Vojákům nebyl již delší dobu vyplácen žold, museli se zbavovat svých osobních věcí za potraviny a častokrát neměli také ani čím bojovat, protože zbraně vyměnili za jídlo. V těchto situacích se uchýlovali k loupeživým nájezdům proti obyčejnému obyvatelstvu.¹⁹² Jiří Fridrich Hohenlohe už 15. června 1619 opustil své ležení a odešel na sever, kde čekal pomoc od vracejícího se hraběte Thurna. Během ústupu byl pronásledován Buquoyovými jednotkami, ale generál Hohenlohe se štěstím vyvázl. Během červnových dní roku 1619 Buquoy s Jindřichem Duvallem Dampierrem obsadili většinu území jihozápadních Čech především s městy Vimperk, Prachatice, Hluboká nad Vltavou a Rožmberk. Poslední dvě jmenovaná města byla pro stavovské předáky největší ztrátou, jelikož si zde šlechta z celých jižních Čech ponechávala svou hotovost a cennosti.¹⁹³ Linie, která ohraničovala území, jež nyní ovládal Buquoy, se rozprostírala mezi městy Třeboň – Tábor – Milevsko – Písek. Ovšem po příchodu Thurnových vojáků k Jindřichovu Hradci se uvážlivý Buquoy správně rozhodl pojistit si svá území na jihu Čech a tažení na Prahu odložit až na příští rok. Petr Arnošt z Mansfeldu se po

---

¹⁹⁰ M. VOLF, *Bitva*, s. 126.

¹⁹¹ J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Documenta II*, s. 133. Ve zmíněném dopise si hrabě Mansfeld stěžuje na liknavost, kterou projevil hrabě Hohenlohe a viní ho ze své porážky.

¹⁹² V. LÍVA (ed.), *Prameny III*, s. 36.

¹⁹³ M. VOLF, *Bitva*, s. 129.

své katastrofální porážce dokázal dostat zpět na spojenecké území, z peněz jemu určených vytvořil podobně silnou armádu, jakou disponoval před Záblatím, a opět se stal silným hráčem na válečném poli stavovského povstání.¹⁹⁴

Hlavním úspěchem pro katolickou stranu bylo především osvobození Vídně od obléhání a ostřelování vojskem Jindřicha Matyáše Thurna a obnovení přímého kontaktu Vídně a Karlem Bonaventurou Buquoyem ovládaného Budějovicka a okolí. Největším problémem stavů nadále zůstala katolická enkláva kolem Budějovic. Za celé stavovské povstání nebylo v silách protestantské generality toto území dobýt a nastavit tak kurz pro vyjednávání a politický nátlak na císaře.¹⁹⁵

Cílem další práce bylo podat komunikativní obraz bitvy u Záblatí na základě toho, jak se konflikt projevoval v dobové propagandistické tvorbě. Jádrem výzkumu se staly zpravodajské letáky katolické i protestantské provenience, na nichž bylo ukázáno, jakým způsobem tehdejší publicistika zacházela s vojenským střetem. Výzkum reflektoval, nakolik se zpravodajství o bitvě u Záblatí drželo zažitého standardu informování o bitvách raného novověku v jeho formálních i textových částech. Rozbor textů hlásících se k různým konfesím pomohl k ponoru do myšlenkových světů vydavatelů a recipientů zpravodajství raného novověku. Manipulace s historickými skutečnostmi otevřela badatelům vzhled do toho, co chtěly jednotlivé válečné strany zdůraznit, nebo naopak upozadit. Interpretací tohoto překrucování událostí bylo zdokumentováno ovlivňování čtenářů letákového zpravodajství.

Důležitou součástí letáků informujících o bitvě u Záblatí byly osudy jednotlivých aktérů výhradně šlechtického původu. Jejich působení ve střetu se stávalo námětem hodným k propagandistickému zpracování. Jak publicistika s takovými příběhy pracovala a jak je překrucovala, bylo jednou z hlavních částí této kapitoly. Závěrem se výzkum zaměřil také na neurozené složky společnosti a na jejich vztahy k záblatské řeži. Přestože je městská korespondence zcela jiným pramenem než letáková publicistika, mohla odhalit pohled měšťanů na bitvu u Záblatí a poodkrýt jejich myšlenkové světy. Naopak pro poznání situace na venkově a vnímání bitvy selským obyvatelstvem bylo třeba se zaměřit opět na letákovou literaturu. Konkrétně šlo o písňové texty věnující se životu vesnického obyvatelstva zasaženého válečnými událostmi na jihu Čech.

---

¹⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 129-134.

¹⁹⁵ D. UHLÍŘ, *Černý den*, s. 50.

Letáky, které informovaly dobové čtenářstvo o bitvě u Záblatí, byly nalezeny především v německých archivech. Přestože i v českých pramenných sbírkách se nachází mnoho letákové publicistiky, nepodařilo se nalézt pramen, který by se zaměřoval přímo na bitvu u Záblatí. Už samotný výskyt pramenů ve všech různých koutech Evropy naznačoval, že bitva u Záblatí rezonovala v dobovém zpravodajství daleko více, než by bylo možné čekat. Ve vojenském střetu mezi početnější armádou císařského generála Karla Bonaventury Buquoye a slabším sborem protestanty placeného hraběte Petra Arnošta z Mansfeldu viděli jak tehdejší pozorovatelé, tak někteří moderní historikové důležitost, kterou bitva z hlediska politického a vojenského disponovala.¹⁹⁶

Během výzkumu vhodných pramenů bylo nalezeno množství německy psaných tisků, které se ze dvou různých pohledů zaměřily na bitevní dění dnů kolem 10. června 1619. Nebylo překvapující, že ony dva úhly vycházely z náboženského a politického hlediska. Již v první fázi práce bylo snahou členit prameny podle toho, jestli tiskaři nebo zadavatelé tisku byli přívrženci českého stavovského odboje (pravděpodobně protestantského vyznání), nebo se počítali k podporovatelům habsburského císaře (katolíci). Překvapením se však stalo, že přes velké množství výskytů letáků věnujících se bitvě u Záblatí byly nalezeny pouze dva typy textů katolického původu,¹⁹⁷ a dokonce jen jedno znění vycházející z prostředí stranického českým stavům. Tento leták se dokonce na první pohled vztahoval k jiné bitvě, protože datoval střet mezi císařskou a stavovskou armádou na 28. května starého a 8. června 1618 nového kalendáře. Jelikož se však žádný jiný dostupný pramen nezmiňoval o kterémkoliv konfliktu dva dny před záblatskou řeží, bylo by možné se s největší pravděpodobností domnívat, že zde šlo pouze o omyl a chybnou dataci bitvy u Záblatí.¹⁹⁸

Jednotlivé tisky se objevovaly v Čechách, jelikož některé protestantské letáky byly tištěny v pražské tiskárně Lorenze Emmericha,¹⁹⁹ dále v Horním a Dolním Sasku,

---

¹⁹⁶ Tím, jakým způsobem a do jaké hloubky zkoumal bitevní události na jihu Čech M. VOLF, se ukazuje důležitost, kterou bitvě u Záblatí přikládal, konkrétně srov. TÝŽ, *Válka*, s. 114.

¹⁹⁷ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619; *Neue Zeitung / auß dem Königlichen und Böhaimbischen Lager ...* Vídeň, Wolfgang Schumppen 1619.

¹⁹⁸ *Neue Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619.

¹⁹⁹ J. VOLF, *Dějiny*, s. 156; P. VOIT, *Encyklopedie*, s. 241. Lorenz Emmerich byl v Praze usedlý tiskař, jenž se angažoval v propagandistickém boji Fridricha Falckého. Po jeho útěku z Čech jej zanedlouho následoval i Emmerich se svou dílnou. O jeho předchozím i následujícím působení za hranicemi Českého království se nedochovalo žádných zmínek.

Braniborsku, Durynsku nebo v Bavorsku. Bylo možné se domnívat, že průběh českého stavovského povstání zajímal i protestanty ve Švýcarsku, protože jeden z exemplářů se dochoval i v archivu Curyšské státní knihovny. Široká geografická působnost, na které se nacházely jednotlivé letáky o bitvě u Záblatí, by mohla ukazovat, že čtenáři měli zájem o dobovou publicistiku tohoto vojenského střetnutí, která mohla vzbuzovat ve střední Evropě roku 1619 na jedné straně znepokojení, nebo dokonce strach, a na druhé radost, naději nebo očekávání. Ovšem dochování tisků v různých evropských archivech nemohlo spolehlivě doložit to, jestli byly v oněch oblastech letáky opravdu čteny. Důkaz o skutečném vlastnictví a četbě takových tisků obyvateli zmíněných oblastí by přinesl výzkum zaměřený na epistolografické prameny. Taková práce však nebyla v možnostech autora, ani nebyla předmětem jeho zájmu.²⁰⁰

Propagandistické letáky raného novověku zobrazující válečné události obsahovaly dvě hlavní složky informace. Formální stránka tisku nesla vlastní zprávu, zatímco samotný text líčil bitvu u Záblatí psanou formou. Důležitým prvkem tisků v první polovině 17. století byla úvodní strana. Pro tehdejšího čtenáře měla takřka stejnou hodnotu jako následující text, navíc pro člověka, který nebyl vzdělaný a neuměl číst, byla první strana z informačního hlediska nedocentitelná. Proto byly titulní strany opatřovány různě velkými druhy písmen psaných jinými typy, než byl napsán zbytek textu, a samozřejmě také obrazovou přílohou, která byla brána na roveň písemnému sdělení. Ne náhodou se objevovaly takové praktiky v tiskovinách i v dalších letech až po dnešek. Nebyl to však důvod analfabetismu, ale tiskaři od počátku potřebovali své výtvary především prodávat, a proto měly první stránky také funkci upoutat pozornost dobového čtenáře.²⁰¹ Přestože v počátcích ilustrovaného zpravodajství byly motivy vyobrazování přejímány, v pozdějších dobách již tato praktika nebyla vhodná a jednotlivé noviny přinášely originální zobrazení událostí, o nichž informovaly.²⁰²

Na tiscích, které byly vytištěny v reakci na bitvu u Záblatí, bylo patrné, že autoři nebo zadavatelé měli velký zájem o šíření takových zpráv. Jak katolické, tak i protestantské letáky měly znatelně odlišnou úvodní stranu, než byla typografie obsahové části textu. Typické *Newe Zeitung oder Eygentlicher Bericht* v případě protestantských tiskovin a *Kurtze und warhaffte erzehlung* v katolických tiscích bylo vyvedeno jiným

---

²⁰⁰ Srov. výskyt jednotlivých exemplářů v různých evropských archivech.

²⁰¹ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 257-258.

²⁰² TAMTÉŽ, s. 259.

typem písma, než sestával zbytek textu. Z důvodu upoutání pozornosti byla tato písma mnohonásobně větší. Ale i v případě nadpisů titulních stránek letáků se vyskytovaly důležité rozdíly. Zatímco protestantský tisk evidentně kladl důraz na název tiskoviny, tedy zmíněné *Newe Zeitung oder Eygentlicher Bericht*,²⁰³ v katolických letácích bylo navíc zvýrazněno ještě to, o čem zpráva pojednávala, *Sigreichen Schlacht* nebo *Ritterliche Schlacht Sieg unnd herrliche Victoria*.²⁰⁴ Dalo by se tedy usuzovat, že pro čtenáře katolické publicistiky měl být důležitější samotný obsah zprávy, zatímco protestantskému čtenáři nebylo vhodné připomínat, že stavovská vojska v bitvě nedosáhla žádoucího výsledku. Obecně bylo ale možné konstatovat, že všechny letáky měly výrazně odlišené úvodní strany.²⁰⁵

Oproti protestantským tiskům se z formálního hlediska lišily katolické tisky také tím, že se vyznačovaly poněkud střídmejším zdobením. Nekorespondovalo to ani se zažitou představou o katolících libujících si ve zdobnosti a pompě, ani se skutečností, že císařská strana v tomto konfliktu zvítězila a dalo by se očekávat, že by chtěla své vítězství oslavit i tímto způsobem. Jako důvod této střídmosti jsem neshledal nic obvyčejnějšího než skutečnost, že katoličtí tiskaři v té době zřejmě nedisponovali žádným přijatelným vyobrazením a aktuálnost zprávy byla natolik důležitou, že nesnesla časového odkladu. Proto se tiskaři i zadavatelé rozhodli vytisknout letáky bez nákladnějších příkras.²⁰⁶ Přesto byly titulní strany katolických textů vyvedeny s ornamentem, jenž byl velice častým doplňkem letáků informujících o válečných událostech. Dále byly lemovány rámem podobného vzezření.²⁰⁷

---

²⁰³ *Newe Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619.

²⁰⁴ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619; *Newe Zeittung / auß dem Königlichen und Böhaimbischen Läger ...* Vídeň, Wolfgang Schumppen 1619.

²⁰⁵ *Newe Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619; za reprezentativní příklad katolického tisku mi sloužil *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619.

²⁰⁶ Jedním z tiskařů katolického letáku byl straubinský tiskař Simon Haan, srov. Gert KEISER – Heinz FINGER – Elisabeth NIGGEMANN (edd.), *Bücher für die Wissenschaft: Bibliotheken zwischen Tradition und Fortschritt. Festschrift für Günter Gattermann zum 65. Geburtstag*, München – New Providence – London – Paris 1994, s. 55. Ve Vídni tiskl obdobný leták Matheo Formica, který pocházel ze známé tiskařské rodiny a jenž byl prvním, kdo se pokusil v hlavním městě monarchie tisknout pravidelně vycházející noviny. Blíže P. VOIT, *Encyklopedie*, s. 272.

²⁰⁷ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. Rámování a jiné příkrasy na letácích raného novověku byly dobovým standardem.

Naopak protestantské tisky se vyznačovaly daleko větší zdobností a obsahovaly grafické znázornění proběhnuvší bitvy. Pro zpravodajce, který informoval o prohrané bitvě, tedy nebyl problém vojenské střetnutí doslova vykreslit.²⁰⁸ Evidentně také takový tiskař nespěchal s vydáním zprávy o prohře stavovského vojska a měl dostatek času vytvořit takovou rytinu, pomocí které mohl tisknout výjev bitvy ve větším množství.

Tehdejší tiskaři záměrně nezobrazovali nejdůležitější okamžiky události, jež popisovali, ale zaměřili se na okamžiky, kde mohli představit alespoň dobrou vůli vojska k vítězství nebo jiný přijatelný motiv. Nikdy neukázali konečný stav prohry.²⁰⁹ Tiskař, resp. tiskaři, kteří vydávali protestantské letáky, vyobrazili na titulních stranách bitvu v její vrcholné fázi. Ve zkoumaném tisku se jednotlivé vojenské sbory proti sobě pustily s ohromnou vervou. Ve zobrazeném okamžiku se střetly meče, kopí, píky. Těla vojáků byla namačkána na sebe a pochodovala přes své padlé druhy, kteří se svíjeli ve smrtelné agónii na krvi nasáklé zemi. Obraz bitvy, jenž zde byl čtenáři předložen, nebyl reálnou situací na bojišti, ale předváděl surovost bitvy, její velikost i hrůznost a znázorňoval statečnost vojáků vrhajících se do jejího víru.

Ve „švýcarském“ tisku, který byl vyveden ze všech zkoumaných nejrealističtěji, zaútočila jízda Petra Arnošta z Mansfeldu přímo pod velením samotného hraběte na pozici císařské armády snažící se zastavit nepřátelský postup. Napřažená kopí se lámala o těla nepřátel a ukazovalo se, že tento útok následovaný ztečí pěchotních sborů mohl převážit pomyslné mísky vah na stranu vojsk vzbouřených stavů. Avšak dobový čtenář se dočetl, že císařská armáda nakonec zvítězila, ale už samotný výjev bitvy dával tušit, že vítězství se nerodilo snadno, snad i ospravedlňoval stavovského generála, jenž nedokázal nepřítele porazit.²¹⁰

---

²⁰⁸ Problémem v tomto směru bádání byla možnost, že autor tisku pouze přebral obecný vzor, kterých bylo v dobovém zpravodajství velké množství. Výzkum prokázal shodné zobrazení bitvy pouze u tisku Bayerische Staatsbibliothek München, sign. Res 4 Eur. 351,31 I, kde bylo nalezeno totožné zobrazení bitvy jako v tisku uloženém v tamtéž, sign. Res/4 Eur. 347,3, jenž se týkal bojů nizozemské války za nezávislost na Španělsku. I v ostatních případech by se ale dalo soudit, že autor svá vyobrazení pouze přijímal, jelikož výroba nového tiskařského štočku byla velice nákladnou záležitostí.

²⁰⁹ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 260.

²¹⁰ *Neue Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619.

Právě neohroženost a statečnost, s jakou se vydávali stavovští vojáci do bitevní vřavy, bylo to, co si přála poražená strana zdůraznit. Pro čtenáře tedy neměla být problémem prohra v bitvě, ale zdůrazněna měla být snaha a vůle, které v dalších střetnutích povedou ke konečnému vítězství ve válce. Naturalistické vyvedení obrazů bitvy mělo v příjemcích informací vzbudit respekt k vojákům, kteří trpěli, strádali a bojovali za správnou věc. Účelem takových vyobrazení nebylo zobrazit bitevní situaci takovou, jak ve skutečnosti probíhala, i když je možné, že v některé fázi boje – prameny protestantské provenience to zdůrazňují ve velké míře – opravdu stavovská armáda měla navrch nad císařskými sbory, ale dobový čtenář nevnímal vyobrazení bitvy faktograficky, nýbrž spíše symbolicky.²¹¹

Pozadí takových výjevů sestávalo z bitevního pole ohraničeného často lesem nebo horským masivem, ne výjimečně je v pozadí bitvy neurčité město.²¹² Přebírání vzorů pro zobrazování bitev ale způsobilo, že letáky neukazovaly konkrétní sídlo ani topografii válčiště, ale nabízely čtenáři ztotožnění se s místem proběhnuvšího boje. Nepříznivý terén navíc mohl vzbudit obdiv k hrdinským činům vojevůdců i řadových vojáků.

Průběh bitvy u Záblatí, jak jej popisovali autoři dobového zpravodajství, se držel tradičních zavedených formálních hledisek. Již v předchozích letech se ustálila podoba zpráv popisujících válečná střetnutí různých vojenských uskupení. Nejzjevněji to bylo možné sledovat na příkladu tureckých válek, konkrétně patnáctileté války mezi Osmanskou říší a habsburským rodem. V případě průběhu vítězné bitvy, obléhání či bránění pevnosti nebo města se opakoval zaběhnutý scénář, kdy se na začátku dal nepřítel do pohybu, vojáci podporovaní autorem letáku se mu srdnatě postavili v ústřety a po litém boji dosáhli vítězství. V případě nepříznivých zpráv zase nebylo nutné přiznat plný neúspěch, ale ukázat nějaké dílčí kladné výsledky, předpoklad k nim nebo nějaké závažné těžkosti nepřítele. Kromě takových konkrétních pasáží se ve zpravodajství objevovaly i části, které povyšovaly válečný střet na teologickou rovinu. Každá válka potažmo bitva byla v dobovém vnímání v první řadě božím trestem, takže přede-

---

²¹¹ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 260.

²¹² Tamtéž. Vyobrazeno nebylo určité město, obraz je schématický a odkazuje k vnitřnímu textu, kde již v nadpisu je psáno, že bitva se stala mezi městy Pískem, Českými Budějovicemi a Českým Krumlovem.

vším příčiny a následky bitev a válek byly dávány do souvislosti s boží vůlí. Povětšinou takové pasáže měly své místo na začátku a na koncích publicistických textů. Ani v době, kdy zpravodajci podávali informace o bitvě u Záblatí, se tomuto zaběhnutému schématu nevyhýbali.²¹³

Vidění bitvy a války jako Božího dopuštění bylo hluboce zakořeněno v evropské společnosti již od počátků křesťanství a souviselo s eschatologickým myšlením člověka raného novověku. Skrze válku a soužení měl nastat druhý příchod Ježíše Krista, jímž by skončil běh světových dějin. Lidé se navíc mohli z Bible dočíst konkrétní pasáže o navzájem se vraždících národech, umírání pro víru. Falešnými proroky byly nazývány osoby jak na straně katolické, tak protestantské.²¹⁴

Začátek analyzovaných textů byl vyhrazen pro vypočítání příčin, které vedly k bitvě u Záblatí. Nebyly zahrnuty strategické nebo taktické důvody, jež předcházely bitvě, ale spíše obecná teologická podstata války.²¹⁵ Pisatelé katolických textů spatřovali největší příčinu vzniku války v tom, že lidé v Českém království ztratili víru v pravého Boha a provinili se především okrádáním kostelů, klášterů a také trápením poddaných, kterým jejich vrchnost odepírala právo na vyznávání katolického náboženství. Právě císařské armády byly v rádcích katolického letáku bičem božím, který má vyšlehat nepřátele právoplatného krále ze země. Naopak protestanté a jejich armády v Českém království byli v textu vnímáni jako ratolest, která však nebyla plně srostlá s Kristem. Taková ratolest nemohla plodit a škodila celému tělu církve, takže Bůh touto ratolestí lid za jeho hříchy trestal a dopouštěl soužení. Vítězství v bitvě však

---

²¹³ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 248-253.

²¹⁴ Srov. pasáže z BIBLÉ, Matouš 24, 6-13. „Až uslyšíte válečný hluk a zprávy o válkách, hleďte, abyste se nestrachovali. Musí to přijít, ale to ještě nebude konec. Národ povstane proti národu a království proti království a na různých místech vypuknou hladomory a zemětřesení. To všechno jsou jen počátky porodních bolestí. Tehdy vás budou trápit a zabíjet a kvůli mému jménu vás budou nenávidět všechny národy. Tehdy mnozí odpadnou a budou se vzájemně zrazovat a nenávidět a povstane mnoho falešných proroků a svedou mnohé. A protože se rozšíří špatnost, láska mnohých vychladne. Kdo však vytrvá až do konce, bude zachráněn.“

²¹⁵ Význam slova „válka“ nebyl pouhým pasivním odrazem skutečnosti, nýbrž sémantické pole pojmu se skládalo z různých asociací, které mu raně novověký člověk prisuzoval. J. MACEK, *Historická sémantika*, s. 13.

naznačovalo, že se věci obrátily na správnou cestu. Suché ratolesti mohly být posbírány a hozeny do ohně.²¹⁶ Symbol ratolesti byl v Bibli navíc znakem naděje. V tomto případě však slibovalo spálení ratolesti novou, lepší budoucnost pro trpící české země.²¹⁷ Válka byla možností, jak se mohl soucit Všemohoucího opět navrátit do našich zemí.²¹⁸

Protestantský leták také uváděl příčiny války, ale neuchyloval se příliš k teologii, naopak byl daleko konkrétnější v tom, proč válka začala. Boje nevznikly kvůli porušování Božích zákonů, ale kvůli „Španělům“, kteří poctivému a mírumilovnému českému lidu odepírali mír a toužili a dychtili po bohatství české země a jejích obyvatel. Tito španělští důstojníci, jak byli nazýváni v letáku, zatáhli válečné události do země. Chtěli tak připravit obyvatele Čech o svobody, které si vymohli v podobě Majestátu na císaři Rudolfovi II.²¹⁹ Čeští stavové tedy museli v rámci zachování obecného dobrého v zemi vystoupit proti jeho rušitelům a pozvednout proti nim zbraně.²²⁰

Jak již bylo napsáno, novinové zpravodajství o bitvách počátku 17. století dodržovalo specifický rámeček. Popisy bitvy u Záblatí se od tohoto formátu neodchylovaly, naopak jej velice přesně naplňovaly. Všechny letáky obsahovaly úvod, o kterém už bylo psáno a ve kterém se zkoumaly příčiny vzniku války. Dále se v úvodech objevovaly posuny armád a pochody, které vedly k bitvě. Především v katolickém letáku byla

---

²¹⁶ TAMTÉŽ, Jan 15, 1-8. „*Já jsem ušlechtilá réva a můj Otec je vinař. Každou ratolest, která ve mně nese ovoce, odřezává, a každou, která nese ovoce, čistí, aby nesla více ovoce. Vy jste již čistí díky slovu, které jsem k vám mluvil. Zůstaňte ve mně a já ve vás. Jako ratolest nemůže nést ovoce sama od sebe, pokud nezůstane ve kmeni, tak ani vy, pokud nezůstanete ve mně. Já jsem vinná réva a vy ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese mnoho ovoce; beze mě nedokážete nic. Jestliže někdo nezůstane ve mně, bude odhozen pryč jako ratolest a uschne. Pak budou posbírány, hozeny na oheň a shoří. Jestliže zůstanete ve mně a má slova zůstanou ve vás, prostě, o cokoli chcete, a stane se vám to. Když ponese hojně ovoce, bude tím oslaven můj Otec a budete moji učedníci.*“

²¹⁷ TAMTÉŽ, Genesis 8, 11. „*Večer se k němu holubice vrátila a hle, v zobáku měla čerstvý olivový lístek! Tak Noe poznal, že voda ustoupila ze země.*“

²¹⁸ *Kurtze und Warhafftige erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. „*[...] tak Bůh tyto služebníky jeho Božskou spravedlností svrhl, tyrany a dráždivce potrestal. [...]*“

²¹⁹ Jiří JUST, 9. 7. 1609 - *Rudolfův Majestát. Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009.

²²⁰ *Neue Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619 „*[...] svobodu a jen dodržování a prosazování Majestátu bránili [...]*“; k problematice konstrukce obecného dobrého v myšlení šlechty na počátku 17. století V. BŮŽEK, *Obecné dobré v myšlení české a moravské šlechty během bratrského sporu Rudolfa II. a Matyáše*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 110-123.

tato část, přípravy hraběte Buquoye k bitvě, velice poctivě vyličeána. Autor textu zpravoal čtenáře o tom, jak se císařský generál spojil s hrabětem Jindřichem Duvalem Dampierrem a společně táhli od česko-rakouských hranic přes Benešov nad Černou a Český Krumlov k Netolicím. Právě Benešov nad Černou se stal místem, kde mohla být opět očerněna stavovská armáda. Leták ujišťoval, že dobromyslný hrabě Dampierre jel se svými uherskými jezdci kolem města, které bylo obsazeno stavovskou posádkou, a sezna, že by mohl město pouze oblehnout a dohodnout se s obránci na bezpečném a nekrvavém předání města. Zlotřilí obránci však začali na obléhatele střílet, zranili několik uherských vojáků, kteří se dostali do dravé zuřivosti. Zaútočili na městečko a v rámci útoku jej zapálili. Vinu za tento incident tedy císařská strana jasně přičítala stavovským vojákům a uherská jízda, jež byla známa svou divokostí a ukrutností, stála ve světle letákové zprávy jako oběť.²²¹ Naopak hrabě Buquoy měl podle textu letáku snahu tento požár řešit a uhasit jej, aby pomohl místním obyvatelům.

S požárem se setkal čtenář katolického textu v úvodu ještě jednou. V tomto případě stálo v plamenech městečko Lhenice. Informace byly podány tak, že císařská armáda přišla ke Lhenicím, které byly zapáleny stavovskými jednotkami, aby ztížily postup nepřátelským jednotkám. Když se o požáru dozvěděl jeden z císařských generálů, *„chvátal bez rozmyslu, jestli by nebylo možné to město uhasit, ale zbytečně, což jej učinilo velice nešťastným.“*²²² V souvislosti s požárem se císařští setkali dokonce se zázrakem, znamením. Celé město lehlo popelem, jen jedna jediná chata (*hüttlein*) zůstala stát a v ní našli vojáci jakési šílené postavy, jež jim ale popřály, protože mluvily latinsky, šťastnou cestu a dobré pořízení. S různými nadpřirozenými a zvláštními úkazy se setkával čtenář letákové publicistiky velice často a nikdy tento motiv nebyl do textu zakomponován beze smyslu. Vždy měl odkazovat k nějaké velké události, ať už byla pozitivní, nebo negativní. Mohl také vybízet čtenáře k nějakému konání a měl funkci poplašného signálu. V konkrétním případě katolického letáku o bitvě u Záblatí zajisté šlo o předzvěst velké, pro císařské jednotky vítězné bitvy, která by měla znamenat obrat v dosavadním průběhu války.²²³

Také hlavní část letáků, samotný popis bitevního dne, korespondovala se zažitým stylem informování o válečných střetnutích. Ve všech zprávách se armády posunovaly

---

²²¹ O dravosti uherských jezdců se zmiňuje F. KAVKA, *Bílá hora*, s. 187.

²²² *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619.

²²³ E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 94-95.

tak, aby nakonec mohlo dojít ke konečnému střetu. Autor katolického textu opět vyzdvihl vynikající schopnosti generála Karla Bonaventury Buquoye, protože hrabě dokázal „*bez všeho nebezpečí*“ protáhnout skrze nevyzpytatelné údolí. Tímto obtížným manévrem zaskočil stavovskou armádu nepřipravenou, takže Petr Arnošt z Mansfeldu proti němu vyslal část své jízdy. Na to právě čekali císařští generálové a léčkou zničili tento jezdecký sbor, když předstírali útěk, čímž na sebe nalákali nepřítele, který je s velkým křikem začal pronásledovat. Takto jej dovedli do pasti, kde byl obklíčen a rozprášen.²²⁴ Katolický text však již nezmiňoval snahu generála Mansfelda, který měl starost o své vojáky a pokusil se je osvobodit. Tento pochod z dobře zabezpečeného Záblatí, který protestantský leták líčil jako ušlechtilou snahu o záchranu stavovských vojáků, byl nakonec nejspíš největší strategickou chybou stavovského velitele a tím, co rozhodlo o výsledku bitvy. Většina jízdy hraběte Mansfelda totiž byla u Netolic obklíčena spojenou císařskou armádou, a přestože se se svými „*statečnými vojáky mocně a nevídaně bránil*“, nemohl odolat nepřátelské přesile. Sám generál vyskočil na dobrého koně a ze sedla řídil „*jeho statečný lid, v bitevní pořádek s velkou pilí jej do protiútoků organizoval.*“

Opět byla tedy strategická chyba hraběte Mansfelda odsouvána do pozadí a místo toho se vyzdvihovala jeho osobní statečnost a udatnost jeho bojovníků, kteří za něj obětovali své životy. Nakonec přece musel na nejrychlejším koni opustit bitevní pole a nechal zde vykrvácet zbytek své armády.²²⁵

Co čtenáře protestantského tisku mohlo překvapit, byla poslední obranná linie hraběte Mansfelda. Ve chvíli, kdy už mu nezbývalo žádné jiné východisko, se měl podle autora novinové zprávy krýt se svým vojskem uvnitř formace vozů, které s sebou vezl. Takto vybudovaná vozová hradba měla být záštitou proti nepříteli. O možnosti vybudování více než sto let starého taktického prvku v již probíhající bitvě zřejmě nebylo možné uvažovat kvůli pokroku ve vojenství. Moderním systémem válčení již delší dobu byly přesuny mohutných bloků pěchotních celků, proti nimž byla vozová hradba

---

²²⁴ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. „[...] statečně pronásledovali s velikým křikem a radováním domnívajíc se pošetile, že mají vítězství v rukou. Když ale zjistili, že Uhři se podle dobrého pořádku proti nim připravili a vytáhl proti nim hrabě Dampierre se 150 husary, dali se všichni bez rozkazu na útěk. [...]“

²²⁵ *Neue Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619. „[...] potom přišel a do Písku se odkazoval [...]“

téměř neúčinná.²²⁶ Čtenář si spíše představoval stavovské vojáky jako nástupce husitských bojovníků, kteří u Záblatí bojovali svatou válku proti nepřítelům pravých křesťanů. Opět text v tomto smyslu obsahoval značné symbolické poselství.²²⁷

Zatímco protestantské letáky zmiňovaly jako hlavní důvod výsledku bitvy katolickou početní převahu, v případě katolického zpravodajství hrály roli daleko složitější důvody. Největší příčina vítězství byla spatřována v přičinění samotného Boha. Ten poskytl svou milost především generálům císařského vojska a vedl jejich myšlenky tak, aby jejich rozkazy neměly jedinou chybu. Ti pak dokázali provést své vojsko skrze nebezpečnou soutěsku, Bůh odkláněl dráhy střel z nepřátelských mušket, takže v různých situacích ohrožení nebyl ani raněn, ani zabit jediný císařský voják. Naopak útoky Buquyova vojska měly zdrcující účinnost a valily se na nepřítele jeden po druhém jako divoká voda. Vojáci se do nepřítele pouštěli s takovou divokostí, zuřivostí, statečností a vážností, že na bitevním poli po chvíli nebylo vidět nic než raněné a ubité stavovské vojáky.²²⁸

Císařská armáda si vydobyla v průběhu boje výraznou strategickou výhodu. Převaha na bojišti byla více než jasná, nepřátelé se vzdávali, utíkali nebo prosili o poslední službu. Vojákům hraběte Buquoye se dokonce podařilo ukořistit osobní věci hraběte Mansfelda, které s sebou vezl na vozech. Právě tento lup však byl problémem, který muselo armádní velení urychleně řešit. Vojáci, kteří kromě osobních dopisů a hraběcího praporu našli v nákladu i stříbrné přibory, peněžní hotovost a větší množství vína, se poté začali více starat o dobytou kořist a zkoušeli najít způsob, jak se co nejvíce obohatit na úkor stavovského generála nebo raněných, mrtvých a zajatých vojáků. V té chvíli se však opět ukázala duchapřítomnost Karla Bonaventury Buquoye, jenž urychleně zakročil mezi rozhádané vojáky a svou autoritou velel k útoku na zbytek nepřátelských vojáků, kteří se opevnili ve vsi Záblatí a „bránili se střelbou velice pilně.“

---

²²⁶ Blíže J. PÁNEK, *Husitství jako politický argument v předbělohorské době*, in: Robert Novotný – Petr Šámal a kol., *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy. K počtě Petra Čorneje*, Litomyšl 2011, s. 309-319; Z. VYBÍRAL, *Války a válečníci v české společnosti na počátku novověku*, Husitský Tábor 2007 (Supplementum 3), s. 555-569.

²²⁷ *Neue Zeitung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619. „[...] když bude přepaden, vozovou hradbu udělá [...]“

²²⁸ *Kurtze und Warhafftige erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. „[...] Na to znamení dané k bitvě pustili se s takovou statečností a vážností do nepřítele, že v malé chvíli na tom místě, které bylo mezi malým lesíkem a kvartýrem nepřítele, nebylo vidět nic než ubyté a poraněné. [...]“

Následující hrozivý útok uherských jezdců zlomil morálku zbytku stavovských vojáků. Ti, když viděli, co se na ně řítí za hrůzu, sundali své klobouky a na znamení kapitulace je nasadili na kopí a špízy a tím dávali najevo, že již nechtěli bojovat a že se vzdali. Pověst uherských vojáků nebyla příliš valná, chystali se vzdávající se vojáky zmasakrovat. Naštěstí se v té chvíli projevila dobrosrdečnost a milosrdenství hraběte Buquoye, jenž přikázal Uhrům zastavit a ustanovil na bitevním poli všeobecný klid.²²⁹

Zpravodajství o bitvě u Záblatí vytvářelo v obou případech hrdiny, kteří se v průběhu válečného střetnutí nějakým významnějším způsobem vyznamenali.²³⁰ Hlavními postavami byli v obou případech vrchní velitelé obou armád. Již v úvodu obou druhů textů se mohli čtenáři setkat s hlavními postavami bitevního dění. Hlavní role si zde rozdělila hrabata Karel Bonaventura Buquoy a Petr Arnošt z Mansfeldu. Císařský generál byl představen spíše neutrálním způsobem, ale příznačné by se mohlo zdát, že autor protestantských textů zřejmě nechoval k valonskému hraběti příliš velké sympatie, protože jej ani jednou v celém textu nepojmenoval jeho právoplatným hraběcím titulem. Zato v katolickém letáku se čtenář mohl dočíst o velice opatrném, dobrými informacemi zpraveném a zkušeném hraběti Buquoyovi. Ten samý autor se ale nebál v případě popisu nepřátelského velitele Petra Arnošta z Mansfeldu sáhnout k hrubším výrazům. Sice mu přisoudil hraběcí titul, ale s dovětkem domnělý. Později se uchýlil k velice expresivnímu popisu stavovského vojevůdce, když jej označil za nelegitimně zplozeného levobočka, který nemá žádné dobré úmysly. Vše korunoval jadrnými přívlastky tyranský, bezbožný a dokonce d'ábelský. Hned po těchto veřejných urážkách přidal autor textu konkrétní provinění hraběte Mansfelda, která přesně zapadala do rámce, kdy již Bůh nemohl čekat, a vyslal proti takové nespravedlnosti svůj soucit v podobě císařské armády. Hraběti Mansfeldovi bylo vyčítáno dobytí bohabojného města Plzně, ve kterém se dopouštěl právě těch zločinů, které byly popisovány na začátku letáku. Loupení, pálení kostelů a všemožná „*darebáctví a bezbožnosti v nich byly zřízeny.*“²³¹

---

²²⁹ Tamtéž. „[...] A přesně v ten správný čas přišel pan generál, jinak by byly všichni od Uhrů pomláčeni. Poté co ale pan generál přišel, přišel mansfeldský lajtnant, předal pánům hrabatům pět zavinitých korouhví, sebe a ostatní poddal milosti obou hrabat. [...]“

²³⁰ Ani tato skutečnost nebyla výjimečným případem, naopak s vytvářením hrdinů v rámci publicistiky počátku 17. století byla spojena celá řada textů, k tomu blíže E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 88.

²³¹ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619.

V protestantských tiscích nebylo vhodné očerňovat nepřítele, jelikož si autor byl vědom toho, že vojenské štěstí bylo momentálně na straně císařské armády. Mezi řádky letáků prosvítal strach a nervozita. To bylo především patrné v porovnání s novinovými zprávami, které stranily císařské straně. Zde si autoři posilnění vojenským úspěchem dovozovali jmenovat nepřítele nejhoršími názvy. Dále bylo v tiscích znát zřetelné sebevědomí a důvěra ve schopnosti císařské armády, což se zřetelně prokázalo i tímto způsobem.

Kromě vrchních velitelů obou armád se v textech letáků objevily epizodní role dalších význačných osobností.²³² Udatné činy na bojišti měly totiž urozené muže odlišovat od obyčejných *soldátů*, jejich pomocí se poté ze šlechtice stával *krýksman* bojující za svou čest a víru. Přestože se ani v protestantských, ani katolických tiscích slovo *krýksman* nevyskytlo, ukázalo se v letácích, že vytváření obrazu neohroženého urozeného válečníka mělo v myšlení raně novověkých obyvatel střední Evropy hluboké kořeny. Takovému sdělení rozuměl jak šlechtic, tak člověk neurozený.²³³ Stavovská armáda měla kromě hraběte Mansfelda jednoho kladného a jednoho záporného hrdinu. Právě na rozdíl charakterů obou zmíněných osob se ukázal rozdíl mezi *soldátem* a *krýksmanem*. Porážka v bitvě vyžadovala, aby byl nalezen její hlavní viník. Jelikož ze zmíněných důvodů to nemohl být generál Mansfeld, vina byla svalena na jednoho z nižších důstojníků, vrchního vachtmistra Jáchyma Carpezona.²³⁴ Byl to velitel nešťastné části stavovské armády, která zůstala na bitevním poli nejdéle a kterou hrabě Mansfeld nechal napospas uherským útočníkům. Jako nejzávažnější přečin bylo Jáchymovi Carpezonovi vyčítáno, že nebojoval do posledního muže, a dokonce odevzdal do rukou generála Buquoye deset kusů těžké střelby.²³⁵ Opět zde autor ovlivňo-

---

²³² Ve všech případech, o kterých je zde psáno, je přítomna silná stereotypizace urozených aktérů boje. Recipienti letákové publicistiky z katolického i protestantského prostředí byly soustavou stereotypů ovlivňování, klamání a zneužívání. Vládcí prostředků hromadného sdělování si tak upevňovali své postavení v myšlenkových světech čtenářů a posluchačů. J. MACEK, *Historická sémantika*, s. 15.

²³³ M. ŽITNÝ, "Dobrý *krýksman*", s. 224-248.

²³⁴ Hrabě Mansfeld na rozdíl od Carpezona bojoval podle protestantského letáku velice zmužile a nic se nestaral o své materiální ztráty, nýbrž nejvíce se strachoval o životy svých mužů a o co největší zmírnění lidských ztrát. *Neue Zeitung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619.

²³⁵ Ve skutečnosti s sebou táhl hrabě Mansfeld pouze jedno dělo, k tomu srov. M. VOLF, *Bitva*, s. 125. I přesto ale byla ztráta palebné síly pro stavovskou pokladnu velikou katastrofou.

val mínění čtenáře a odváděl pozornost od závažných taktických chyb, jichž se dopustil Petr Arnošt z Mansfeldu, a zveličoval drobné pochybení nižšího důstojníka, který už ale ve skutečnosti neměl žádnou jinou možnost čelit nepříteli.²³⁶

Pravým opakem vrchního vachmistra stavovského vojska Jáchyma Carpezona byl v očích protestantského tisku velitel Mansfeldovy jízdy hrabě Herman Otto I. Limburg-Styrumský. Tento profesionální bojovník se postavil se zbytkem svých věrných rejtarů proti nepřátelskému vojsku. Společně s rytmistrem Danielem Heydnem, který nesl tíhu boje už od samého začátku bitvy, se mu dařilo odrážet útoky, přestože císařských proti nim v jednu chvíli stálo přibližně pětinasobné množství. Pro dobového pozorovatele měla tato scéna nádech hrdinskosti, kterou se urozený muž prokazoval.²³⁷ O co více překvapilo toto jednání účastníky bitvy i její pozorovatele, když byl hrabě Herman Otto I. Limburg-Styrumský a jeho jezdci známí především tím, že jako první opouštěli bojiště a svou udatnost si dokazovali především na bezbranném venkovském a městském obyvatelstvu.²³⁸ Jaký byl další osud hraběte, leták již nezmiňuje. Podle toho, že se vyskytoval v závěrečném výčtu „*obristů, kteří v tomto šarmiclu zůstali,*“ by se dalo soudit, že za své hrdinství zaplatil životem, ale prameny podhalily další osudy Hermana Otta I. Lumburg-Styrumského. Hrabě se ukryl v jakési stodole, kde našel zdravého koně, se kterým dokázal bez úhony vyváznout z bitevní vřavy.²³⁹ Později se jako vrchní velitel Mansfeldova jízdního pluku účastnil přelomové bitvy na Bílé hoře, kde se snažil bezúspěšně zadržet postup císařsko-ligistické armády. V probíhající třicetileté válce sloužil ve službách nizozemských generálních stavů a brunšvicko-wolfenbüttelských vévodů.²⁴⁰

Na vítězné císařské straně nebylo třeba hledat viníky porážky, a proto byli vyzdvihováni pouze kladní hrdinové bitevního dění z 9. a 10. června 1619. Nejvíce oslavovaným hrdinou byl Karel Bonaventura Buquoy, ale kromě něj se na bojišti, přesněji řečeno v tisku, který informoval o bitvě, zrodil ještě jeden hrdinný voják. Byl jím hrabě Jean de Mérode. Tento belgický šlechtic sloužil již v předválečné době španělským

---

²³⁶ *Newe Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619. „[...] znovu proti výměně nedávno nechané bylo 10 kusů střelby do Budějovic odveleno [...]“

²³⁷ Tamtéž. „[...] hrabě Styrumb se tak rytířsky zachoval, že on s 200 proti 1000 kyrysníkům riskoval [...]“

²³⁸ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie*, s. 162.

²³⁹ Tamtéž, s. 162, 165.

²⁴⁰ O. CHALINE, *Bílá hora*, s. 204.

Habsburkům a později si vydělával na živobytí u císaře Rudolfa II. Po vypuknutí českého stavovského povstání se spolu s bratrem vydali po příkladu hraběte Buquoye do Čech, kde chtěli ukázat svou věrnost habsburskému domu. Při obléhání Českých Budějovic se spojil s hrabětem Buquoyem a vydal se s ním k Záblatí. Zde se o něm autor katolického letáku zmínil již na začátku textu, kdy byl uveden jako velitel tří stovek elitních mušketýrů, se kterými se ihned pustil do boje.²⁴¹

Jeho chvíle slávy však měla ještě přijít. Stalo se to po hlavním střetu obou vojsk mezi Netolicemi a Záblatím, kdy se stavovská jízda vracela ke svému hlavnímu stanu. Zde se hrabě Mansfeld snažil svolat a sjednotit bojeschopné jednotky a chtěl se bránit proti nepřátelské přesile. Hrabě Mérode dostal rozkaz se svými mušketýry napadnout ležení uvnitř vsi Záblatí, což se mu povedlo tak dobře, že zasáhl skladiště střelného prachu stavovského vojska, které vybuchlo a zapálilo okolní domky.²⁴² Když se proti nim chtěl dát nepřítel v útok, pronesl hrabě Mérode plamennou řeč, čímž dodal odvahy svým a valonským mužům, kteří byli poblíž.²⁴³ S velkým křikem a s takovou „vážností a statečností“ se pustili císařští vojáci do nepřitele, že po chvíli nebylo na bitevním poli s kým válčit. Po tomto útoku dosáhli bojovníci hraběte Mérodeho velké množství kořisti v podobě vozů, korouhví a hlavně vína.²⁴⁴

Belgický hrabě se však nezapsal do mysli obyvatel českých zemí jako chrabrý bojovník a svědomitý vykonavatel svěřených úkolů. V češtině se v době českého stavovského povstání zrodilo označení, které mělo svůj etymologický základ ve jméně hraběte Mérodeho. Vojáci z jeho pluku byli totiž daleko více známí tím, že se kvůli

---

²⁴¹ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. „[...] Nalézalo se také u nás mezi 2000 až 3000 Uhrů a tři sta mušketýrů, které vedl pán Merode, [...]“

²⁴² Pavel Skála ze Zhoře psal o neopatrnosti jednoho stavovského vojáka, který nechtěně zapálil tento sklad střeliva, bližze K. TIEFTRUNK (ed.) *Pavla Skály ze Zhoře Historie*, s. 163.

²⁴³ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. „[...] Vzhůru moji milí Valoni, teď máte dlouho očekávanou příležitost ukázat vaši čest a statečnost, přít se a bojovat za čest boží a za našeho krále Ferdinanda. Nato oni všichni zakřičeli: Zvládneme a vyřídíme, pane hrabě, co on chce, my chceme rytířsky bojovat a necháme pro to všichni život. [...]“ Hrabě Jean de Mérode byl znám především jiným výrokem, který v bitvě pronesl. V bitevně vřavě se dostal na dohled k hraběti Mansfeldovi, zprvu jej nepoznal, ale když si uvědomil, koho viděl, jadrně zavelel svým mužům, aby po tom z kurvy synu čacký oheň dávali. Což však hraběti málo ublížilo, kromě že dva rejthary okolo sebe tu postřelené v šticu nechati musel. K. TIEFTRUNK (ed.) *Pavla Skály ze Zhoře Historie*, s. 163.

²⁴⁴ *Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ...* Straubing, Simon Haan 1619. Symbolicky největší hodnotu měl prapor samotného hraběte Mansfelda.

nemoci a dalším důvodům opožďovali za vojskem a stávali se tak velice nepříjemným problémem pro usdlé obyvatelstvo Českého království. Do českých slovníků se tak dostalo slovo marodér, které označovalo vojáky, kteří se opožďovali za vojskem a loupili, pálili domy a ožebračovali měšťany i vesničany.²⁴⁵

Hrabě Jean de Mérode se po bitvě u Záblatí spolu se svým bratrem a dvěma bratranci účastnil po boku Karla Bonaventury Buquoye bitvy na Bílé hoře, kde však hrdina od Záblatí našel svou smrt. Po bitvě byl pohřben na Strahově, ale jeho hrob se bohužel do dnešních dnů nedochoval.²⁴⁶

Po osmi hodinách tvrdého boje se na bojiště snesla tma a přišel čas k bilancování bitevního dne. V závěru zpráv o bitvě u Záblatí si autoři vymezili prostor k jejímu hodnocení. Katolický text se zmiňoval o úspěších, kterých dosáhla vítězná strana. Popisoval počty ukořistěných korouhví, zjišťoval hodnotu sebrané válečné kořisti a radoval se kvůli množství zajatých nepřátelských vojáků. Dokonce uvedl přesné počty zajatých a mrtvých nepřátel. Údajně se do císařského zajetí dostalo 1337 mužů. Většina zajatců se rozhodla změnit pána a přešla do služeb generála Buquoye. Zbytek vězňů byl rozvezen po celých jižních Čechách, z toho 200 bylo vězněno v Českém Krumlově. Jistě nepěkný musel být pohled na bitevní pole, kde císařští zvědové napočítali tisíc sto mrtvých těl. Jaký byl osud těžce raněných vojáků, se dalo odhadnout. Při nedostatečné lékařské péči většina přeživších nemocných neměla dobré vyhlídky, často je čekala dlouhá a bolestivá smrt, například z důvodu infekce. To však katolického čtenáře jenom málo překvapilo, daleko zajímavější zprávou bylo ukořistění jednoho velkého děla, které bylo v době českého stavovského povstání stále velká vzácnost.²⁴⁷

Pro recipienta katolického tisku měly velkou důležitost také následky bitvy. Jelikož se s rozprášením celé Mansfeldovy armády změnil poměr sil na jihočeském bojišti ve prospěch Karla Bonaventury Buquoye, zareagovalo na tuto situaci české direktorium. Dlouhé a bezvýsledné obléhání Českých Budějovic muselo být po důrazné žádosti stavovského generála Jiřího Fridricha Hohenloheho odvoláno, což nezůstalo bez

---

²⁴⁵ Milan BUBEN (ed.), *Heraldická ročenka 1979*, Praha 1979, s. 15-16

²⁴⁶ O. CHALINE, *Bílá hora*, s. 148.

²⁴⁷ *Kurtze und Warhafftige erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ... Straubing*, Simon Haan 1619. „[...] V ten samý den byla radou poslána prohlídka vyprávějící, že napočítala tisíc sto těl. Jedno velké dělo bylo také zabaveno. [...]“

povšimnutí na císařské straně. Ihned se tedy roznesly zprávy o chvatném úprku hraběte z ležení v Rudolfově a celá situace nesla v jízlivých myslích stranicích císařské straně tragikomický nádech.²⁴⁸

V úplném závěru katolického letáku děkoval jeho autor Bohu za vítězství. Tato formule ale opět zapadala do klasického rámce letákového zpravodajství o bitvách konce 16. a počátku 17. století. Ve zpravodajských textech bylo více než obvyklé na konci informace o bitvě poděkovat Bohu za projevené milosrdenství v podobě vítězství modlitbou nebo alespoň obligátním „*Amen*“.²⁴⁹ Poslední myšlenka autora textu směřovala k tužbě lepších zítřků, kdy by České království přestalo bojovat proti pravému katolickému Bohu, habsburskému panovníkovi a právoplatnému králi. Rušitelé tohoto Božího míru by měli okamžitě odejít ze země nebo změnit své chování a poslouchat zvoleného císaře Ferdinanda II.²⁵⁰

Zcela v odlišné situaci se po bitvě u Záblatí nacházeli jak stavovští vojáci a jejich velitelé, tak autor a čtenáři letákového zpravodajství. Nemohli se dočíst ani o tučné kořisti, ani o velkých vítězstvích, ani o Boží přízni. Naopak se dozvěděli, jak hrabě Buquoy zabezpečil České Budějovice proti nepřátelskému obléhání a jak se vypořádal s útočníky, kteří se museli dát na taktický ústup, protože hrabě Buquoy „*den po dni od Budějovic ku Praze šance činí, [...] že také kdejaký statečný lid musí před šancemi zůstat.*“ To bylo velikým problémem, jelikož to znamenalo ohrožení celé země, na které protestantský leták reagoval. Varoval před nebezpečím, jež z císařské armády plynulo, a nakazoval, že nejenom vojáci, ale i každý měšťan či vesničan by se měli semknout ke společné obraně království.²⁵¹

Na druhou stranu však zpravodajství ukazovalo nové směřování stavovského povstání. Přestože hrabě Petr Arnošt z Mansfeldu ztratil velikou část své armády, nepozbyl své dobré vojenské pověsti. Bylo by to možné dokázat na tom, že nedlouho po záblatské bitvě disponoval podobně silným vojenským sborem, o čemž se nezapomněl zmínit autor protestantského letáku. Již 15. června obdržel stavovský generál dokonce

---

²⁴⁸ Tamtéž. „[...] *A tento hrabě nechtěl čekat, až na něj s patnácti korouhvemi Valonů zaútočíme, nýbrž od Rudolfova odtáhl [...]*“

²⁴⁹ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 254.

²⁵⁰ *Kurtze und Warhafftige erzehlung Von der Sigreichen Schlacht ... Straubing, Simon Haan 1619.* „[...] *že oni přestanou bojovat proti Bohu, jejich králi a domu rakouskému [...]*“

²⁵¹ *Neue Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ... Praha, Lorentz Emmerich 1619.* „[...] *a musí teď sedláci nově proti takovým dávat pozor [...]*“

osm dělostřeleckých baterií, což se v situaci, kdy stavovské direktorium nemělo dostatek peněz na vyplacení žoldu stávajícím jednotkám, jevílo jako vysoce nepravděpodobné.²⁵²

Další strategií k zmírnění následků prohrané bitvy byla jejich bagatelizace. Letáky sice popisovaly katolickou radost nad získaným vítězstvím, ale zdůrazňovaly cenu, kterou za něj musela císařská armáda zaplatit.²⁵³ V tomto směru se naprosto rozcházely odhady obou stran na počty padlých v bitvě. Jak už bylo výše napsáno, císařská strana počítala jenom s malými ztrátami, zatímco souhrn zabitých a zajatých vojáků na straně nepřítele odhadovala na tisíce. Stavovská generalita chtěla vyvolat dojem Pyrrhova vítězství hraběte Buquoye, jelikož počet ztrát na své straně určila na pět set mužů, zatímco na straně císaře podle ní padlo ještě o sto mužů více. Podle stavovských zpráv klesla morálka nepřátelských vojáků na nižší úroveň, než byla před bitvou, a mnoho z nich chtělo odejít ze služby, nebo i dezertovat. Proti takovým snahám však zasáhli „španělští důstojníci“ a jezuité, kteří bohabojné a mírumilovné žoldnéře pod pohrůžkou trestů donutili zůstat a dále bojovat.²⁵⁴

Závěr autor protestantského letáku věnoval – stejně jako jeho katolický kolega – Bohu a modlitbě k němu. Přeje si od něj, aby již netrestal české země takovým soužením a bídou, ale byl by rád, kdyby České království opět vzkvétalo a prosperovalo ve stínu kalicha namísto toho, aby bylo porobeno a utlačováno španělskou a jezuitskou infekcí. Vložením modlitby byly text a bitva samotná vyzdvihnuty na vyšší úroveň vnímání. Zpráva dostala teologický rámeček, který sloužil jako vysvětlení příčin a důsledků bitvy.²⁵⁵ Události spojené s bitvou u Záblatí byly pro čtenáře spojeny s trestem za těžké hříchy, kterých se obyvatelstvo českých zemí dopouštělo, po nichž poté přicházel vytoužený mír a pokoj.²⁵⁶

---

²⁵² O. CHALINE, *Bílá hora*, s. 514-520. Chaline vidí jako jednu z hlavních příčin porážky stavovského povstání neochotu většiny domácí šlechty se finančně angažovat ve vzpouře.

²⁵³ Byl zde líčen zpěv náboženské písně *Te Deum laudamus*, který byl na počest vítězství zpíván v katolických kostelích.

²⁵⁴ *Neue Zeitung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619. „[...] že důstojníci chtěli dezertovat [...]“

²⁵⁵ T. RATAJ, *Turecká hrozba*, s. 254.

²⁵⁶ *Neue Zeitung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619. „[...] bez cizí jezuitské nebo španělské infekce zdravě a v míru pod obojí chtěli by žít [...]“

Přílohou protestantského letáku byl soupis mužů, kteří v bitvě padli. Nevypisovali se všichni padlí bojovníci, ale pouze osoby urozené.²⁵⁷ V hierarchicky uspořádané společnosti raného novověku sloužila zmínka o hrdinské smrti v bitvě k vyjádření úcty šlechtici. Pro urozeného muže oné doby bylo vojenské tažení jednou z distinkcí, kterou se vyčleňoval z masy neurozených obyčejných lidí. Na bitevním poli šlechtic výtečně ovládal všechny schopnosti, jež *krýksmanovi* nesměly chybět. Vynikal už jenom svou pověstí elitního bojovníka, mohl se chlubit statečností, obratností, věrností, svorností s ostatními bojovníky, byl výtečným šermířem, jezdcem na koni a k tomu ovládal širokou paletu zbraní. Ve vnímání *krýksmana* byl on sám tím, kdo nesl na svých bedrech osud veškerého křesťanstva. V době míru mohl rytíř cvičit svou fyzickou zdatnost na různých turnajových kláních, ale ve válečných letech bylo jeho povinností bránit svou zem, obyvatelstvo i víru s mečem v ruce. V boji musel šlechtic bojovat *čestně, čistě a tak, jakž na rytíře záleží*, v čemž byly obsaženy všechny ctnosti, jež měl urozený muž v bitevní vřavě předvést.²⁵⁸ Dobrou a hrdinskou smrtí pak končil a vrcholil život urozených válečníků, *dobrych a opravdových rytířů*. Smrt na bitevním poli skýtala pro urozeného muže příležitost k prohloubení rodové urozenosti. Svou obětí také vytvářel paměť na své jméno a prohluboval svou stavovskou čest.²⁵⁹

Události bitvy u Záblatí nebyly do dnešních dnů zachovány pouze ve formě letákového zpravodajství, ale ovlivnily i jiné složky společnosti, které o ni mohly zanechat zprávu. Velice důležitý pohled na červnové bojiště roku 1619 zanechali přímí i nepřímí pozorovatelé z venkovského nebo městského prostředí. Jakým způsobem mohla ovlivnit bitva obyčejný život měšťanů okolních měst, ukázala korespondence jejich úředníků i soukromých osob.²⁶⁰

---

²⁵⁷ Soupisy padlých byly tradiční součástí zpravodajství o bitvách přelomu 16. a 17. století, bližší E. STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství*, s. 79; *Neue Zeitung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigigen Schlacht ...* Praha, Lorentz Emmerich 1619. „[...] *Představení velitelé, kteří v tomto šarmiclu zůstali. [...]*“

²⁵⁸ Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014, s. 81, 102.

²⁵⁹ V. BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

²⁶⁰ Výzkum se týkal korespondence mezi radou města Domažlic a píseckým měšťanem Zikmundem Švantlem, který 20. června 1619 informoval písecké měšťany o tom, co sám viděl a zažil. Primární význam dopisu byl ve vyvrácení panických zvěstí, které se třeba i dobovou publicistikou šířily po celém Českém království. Srov. SOkA Domažlice, AM Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3.

Pro obyvatele města blízkého záblatskému bojišti byly důležitější zcela jiné okolnosti bitvy než pro dobové zpravodajce. Válka a boj se dotýkaly jejich majetku i osob. Taková situace se stala pro člověka počátku 17. století neobvyklou. Silně zasahovala do jeho každodennosti a rušila stereotypní plynutí všedních dnů. Deset dní po bitvě u Záblatí byl pro písecké měšťany největším problémem výskyt stavovských vojáků.²⁶¹

Vojáci po prohrané bitvě bloudili po kraji a pro civilní obyvatelstvo představovali veliké nebezpečí.²⁶² V korespondenci, která se týkala bitvy, se dochovaly zmínky o konkrétních problémech, jež sužovaly písecké obyvatelstvo. Obyvatele si nestěžovali na samotné vojáky, ale trápila je nečinnost velitelů, kteří nechávali měšťany napospas vojenské zuřivosti a sami se k vojákům často přidávali. Největší nebezpečí představovali jezdci z pluku hraběte Hermana Otta I. Limburg-Styrumského. Nejvíce zarážející pro městské obyvatelstvo Písku bylo, když styrumští rejtaři „jako nepřítel“ rabovali, plundrovali a pálili písecké domy či kostely, přestože Písek patřil k podporovatelům českého stavovského povstání.²⁶³

Pro obyvatelstvo okolních vsí a měst však nebyli problémem jen živí stavovští vojáci, ale také ostatky mužů, kteří neměli v bitvě u Záblatí vojenské štěstí na své straně. Jelikož byla stavovská armáda po boji rozprášena a její velení nemělo sílu zařídit, aby se někteří vojáci postarali o své padlé druhy, připadl tento úkol na císařské jednotky. Vojsko Karla Bonaventury Buquoye však nemělo žádný zájem se starat o mrtvé nepřátele a raději se i se zajatci vrátilo do Českých Budějovic a Českého Krumlova.²⁶⁴ Nechtěná práce tedy zůstala na vesničanech a měšťanech okolních sídel. Nikomu se však do tak nepopulární práce zřejmě nechtělo, jelikož ještě deset dní po bitvě nebyla mrtvá těla plně odklizená. Tato skutečnost se stala velikým hygienickým problémem pro celý kraj. Tlející ostatky totiž v horkých červnových dnech lákaly divokou zvěř a zápach rozkládajících těl byl silný natolik, že obtěžoval i písecké měšťany. Do Písku byly totiž přivezeny ostatky mrtvých vojáků na patnácti vozech, které Písečtí zřejmě nestíhali pohřbívat, jelikož neměli dostatečné pohřební kapacity. Pohled

---

²⁶¹ Tamtéž, fol. 1.

²⁶² K těžkostem obyčejného obyvatelstva zasaženého válkou srov. Z. VYBÍRAL, *Člověk ve válce*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 400-439.

²⁶³ SOKA Domažlice, AM Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3, fol. 1.

²⁶⁴ M. VOLF, *Bitva*, s. 126.

na zneuctěné lidské ostatky dotvářel obraz duchovní katastrofy, protože církevní pohřeb byl zásadním prvkem života každého věřícího člověka.²⁶⁵

Nebylo však možné říct, že by se jihočeští měšťané starali pouze o věci, které se jich přímo dotýkaly. Obyvatele jižních Čech zajímaly i politické a vojenské události, jež přesahovaly horizont jejich běžného pohybu. Obyvatelé Písku měli znalost o pohybech stavovských i císařských armád. Uvědomovali si, jak velkým neštěstím byla neúčast vojáků pod velením Oldřicha Vchynského ze Vchynic, kteří nestihli zasáhnout do bitvy.²⁶⁶ Dokonce je překvapilo přesunutí ležení hlavní části jihočeského stavovského vojska od obléhaných Českých Budějovic do míst mezi Tábořem a Soběslaví. Z důvodu císařských posil, které se do Čech dostávaly z Pasova, prosili píseční měšťané, aby se do Čech urychleně navrátil hrabě Jindřich Matyáš Thurn, který v tu dobu opouštěl vídeňské ležení.²⁶⁷

V korespondenci, která informovala o bitvě u Záblatí, věnoval autor velký prostor situaci v ostatních jihočeských městech. Měšťan raného novověku patřil do skupiny obyvatel, která sebe vnímala jako svébytnou strukturu v rámci stavovsky uspořádané společnosti. Nebyl mu tedy lhostejný osud jemu spřízněných druhů, kteří trpěli pod jhem cizí armády. Obyvatelé měst, která se hlásila k protikatolickému odboji a prozatím nebyla obsazena císařskými vojáky, pocítovali strach a soucítily s těmi, kteří takové štěstí neměli.²⁶⁸ Písecký měšťan Zikmund Švantle si všiml, že po bitvě byla bez boje obsazena „pevnost znamenitá“ Hluboká nad Vltavou, navíc císařští dobyli Týn nad Vltavou, který se poddal bez boje. I přesto se zde císařští vojáci chovali jako dobyvatelé a tamější obyvatelstvo po krátkém čase lítovalo, že se nepříteli nebránilo.²⁶⁹

Přestože se nedochovaly prameny, které by přímo reflektovaly bitvu u Záblatí z pohledu vesnického obyvatelstva, podařilo se najít dokumenty, které se programově hlásily do venkovského prostředí. Takovými prameny byly písňové texty, které se

---

²⁶⁵ „čehož by snad mezi pohany lépe ošetřeno bylo.“ Srov. SOKA Domažlice, AM Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3, fol. 1.

²⁶⁶ J. JANÁČEK (ed.), *Skála*, s. 153.

²⁶⁷ SOKA Domažlice, AM Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3, fol. 2.

²⁶⁸ Členění společnosti stavovského státu představil V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010. Z čeho měli strach měšťané blíže TAMTĚŽ, s. 376-380.

²⁶⁹ SOKA Domažlice, AM Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3, fol. 2.

mohly šířit jak podobou písemnou, ta se následně stala pro historika eminentním předmětem zájmu, tak ústním podáním, jemuž mohl tehdejší veskrze negramotný obyvatel jižních Čech snáze rozumět, zapamatovat si jej a ztotožnit se s ním. Pro zapamatování a ztotožnění se s textem měla značnou důležitost písňová forma informace. To, že šlo skutečně o písňové texty, dokazoval předepsaný nápěv, podle kterého měla být zpráva zpívána.²⁷⁰

Jestliže se městské obyvatelstvo zajímalo o průběh stavovského povstání, pochody armád a taktické přesuny domácích i nepřátelských vojáků, na venkově byl tento pohled tím, co vesničany trápilo nejméně. Vesničané počátku třicetileté války jenom málo rozlišovali mezi „přátelskými a nepřátelskými“ vojáky. V dobovém tisku byli vojáci naverbovaní za peníze českých stavů mnohdy označováni za ještě horšího nepřítele než vojáci císaře Ferdinanda II. Soldáti kvartýrující na statcích a gruntech vesničanů netolického panství požadovali v první řadě stravu pro sebe i pro koně, dále potřebovali v nepříznivém počasí střechu nad hlavou, což bylo v domech, které často obsahovaly pouze jednu větší místnost, velikým problémem.²⁷¹ Jelikož se vojáci v domech vesničanů i měšťanů chovali skoro jako dobyvatelé, lidé na druhé straně je vnímali jako „žrouty“, kteří lačnili pouze po oblečení, po dobytku a dalším bohatství. Když pak mělo dojít k boji a „Němci“ měli za úkol bránit obyvatelstvo před císařskými, utíkali stavovští vojáci jako první i s naloupeným majetkem vesničanů.²⁷²

Všeobecně hůře byli popisováni císařští vojáci pod velením Karla Bonaventury Buquoye a Jindřicha Duvala Dampierra. Samotná hrabata dostávala názvy jako loupežníci, trapiči a žháři, ani jejich vojáci nestáli v hodnocení vesnického a městského obyvatelstva lépe.²⁷³ Bitva u Záblatí zanechala v myslích lidí nesmazatelnou stopu.

---

²⁷⁰ Srov. *Gisté a prawdiwé Nowiny* ... Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1619. V letáku se vyskytuje typická formulace: Zpívá se jakož: *Ej již čas odejiti mého*. K osobě tiskaře srov. výše pozn. 51.

²⁷¹ Ve městě si členitější dům mohl dovolit jen bohatší majitel, proto viz J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II (2). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1997, s. 523-524; na vsích byla tato tendence ještě zřetelnější TÝŽ, *Dějiny hmotné kultury II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, s. 403-413.

²⁷² *Pláč Robotných Lidj* ..., 1620. „[...] Pán Bůh sám ví, že jsou horší víc mnohém než ferdinandští ve své loupeži a krádeži. [...]“

²⁷³ Tamtéž. „[...] Buquoy voják i z Dampíru měl k loupeži volnou míru, vše pobrali i spálili. [...]“ Je zde možné pozorovat, jak byla venkovská společnost ovlivňována pomocí soustavy stereotypů, do níž bylo lapeno myšlení veřejnosti. J. MACEK, *Historická sémantika*, s. 15.

Jestliže stavovští vojáci pouze loupili a brali majetek, císařští kromě obligátních krádeží navíc ubližovali na těle a vraždili. V rámci bitevní vřavy se vojáci uchýlovali k vypalování domů, což lidé, kteří byli závislí na svých gruntech a hospodářstvích, nenechávali bez povšimnutí. Vojáci pro ně byli bezbožníky a psy, častokrát snesli přirovnání k Turkům a Tatarům, které ve svých bestialnostech nejednou překonávali.²⁷⁴ Největší zvráceností v očích tehdejšího usedlého obyvatelstva byla vojenská sebranka, která se neštítla vraždění malých dětí a znásilňování ctnostných panen a matek.²⁷⁵

Velikou starostí obyvatelstva první poloviny 17. století zasaženého válkou byla ztráta možnosti obživy. Vojenské hordy totiž i po svedených bitvách zůstávaly na dobytých územích a drancovaly je. Nejinak tomu bylo i v době po bitvě u Záblatí. Vítězní císařští vojáci hledali to, co ještě nepobraly stavovské jednotky. Opět to znamenalo nebezpečí a strádání pro obyčejného člověka. Ten se často snažil se svým majetkem dostat do bezpečí a odháněl dobytek do lesů a do skal, zahrabával si cennosti na různých místech a vytvářel si další strategie přežití.²⁷⁶ Ani tato skutečnost neměla kladný vliv na formování obrazu vojáka v mysli obyčejného člověka. „*Neb ti zrádci vždycky v městě / spáleníště / kopali, rumovali, kde jen koho zhlídnout mohli / mordovali / vše co psi vyslídili.*“ Vojáci tedy ke svému zisku využívali nevybíravé metody. Když nemohli najít to, co hledali, nebylo jim proti vůli mučit zajaté vesničany a ti jim poté chtěli nechtě vyradili, kde se nachází uschovaný dobytek nebo zakopané cennosti.²⁷⁷ „*Rota šelmovská*“ tedy v myšlenkových světech vesničanů počátku 17. století byla spolkem bezbožných, zlosynných a drancujících psů.²⁷⁸

Jelikož před nepřátelským vojskem neměl poddaný na netolickém panství žádného zastání, protože armáda, která jej měla bránit, pro něj byla jenom o málo menší zátěží, uchýloval se alespoň v myšlení pod ochranu Boha, od něhož žádal vysvobození a pomoc. Lidé si přáli, aby vojska brzy odtáhla a oni mohli žít v pokoji a míru. Horší

---

²⁷⁴ Tamtéž. „[...] Poslal Turky i Tatary, Kozáky i Jančary, k čemu přišli, pryč odnesli. [...] Hlavy naše presovali, nohy i uši řezali, Dampírové, psy, štírové. [...]“

²⁷⁵ *Gisté a prawdiwé Nowiny* ... Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1619. „[...] Panenky, paní poctivé a stydlivé v jakém jsou ponížení v ten čas od též chasy, že za vlasy rvali je v ponížení. [...]“

²⁷⁶ Srov. Z. VYBÍRAL, *Člověk*, s. 459.

²⁷⁷ *Gisté a prawdiwé Nowiny* ... Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1619. „[...] Neb ti zrádci vždycky v městě spáleníště kopali, rumovali, kde jen toho zhlídnout mohli [...]“

²⁷⁸ *Pláč Robotných Lidj* ..., 1620. „[...] Bože ztrestej bezbožníky, vojáky, psy, drancovníky, ty bezbožné a zlosynné. [...]“

osud však čekal na jejich trapitele. Vojákům přáli lidé nejhorší nemoci a bídu, utrpení, hlad a strádání. Jejich život na zemi měl být korunován bídnou smrtí. Vojáci byli předurčení k věčnému utrpení v pekle, kam si je měl po skonání vzít sám ďábel.²⁷⁹

---

²⁷⁹ Tamtéž. „[...] *Poznají to v pekle hůře, když je čert k sobě poběře do své vlasti a propasti.* [...]“

5 Závěr

Tématem práce bylo vytvoření komunikativního obrazu bitev českého stavovského povstání na jihu Čech. Hlavní cíl spočíval v zaznamenání různých úhlů pohledů na jednotlivá vojenská střetnutí. Snahou bylo postihnout v co největší šíři informační rozsah, který válečné události měly.

V úvodu práce byl nastíněn vývoj letákové publicistiky jako prostředku pro přenos informací. Přes počátky, jež byly spjaty výlučně s panovnickým nebo církevním prostředím, došlo k demokratizaci letáku, který se později stával nástrojem s vysoce persvazivní funkcí, tedy nástrojem propagandy. Letáková literatura se osvědčila především v záležitostech náboženského nebo politického významu. Velice častým námětem tisků 16. a 17. století se stávala různá evropská, výjimečně i mimoevropská bojiště. Během nedlouhého vývoje se také ustálila forma, kterou letáky měly.

V další části textu bylo ukázáno, jaký rozvoj prodělalo bádání o letákové publicistice v době českého stavovského povstání. Přes snahy o zaznamenání a katalogizaci pramenné základy na přelomu 19. a 20. století, kdy česká německojazyčná historiografie projevila zájem o letákovou literaturu, upadlo toto médium v rámci historické vědy v zapomnění a až na drobné výjimky mu nebyla věnována v první polovině 20. století výrazná pozornost. Změnu nastolily až knihovědné výzkumy v šedesátých letech, které podnítily novou vlnu zájmu o letákovou publicistiku, proto mohly být publikovány práce týkající se počátků českého novinářství. Na těchto základech stavějí své práce moderní historikové, kteří se pod vlivem antropologizačních zahraničních výzkumů věnovali zobrazení jednotlivých osobností na stránkách dobových letáků nebo pokračovali ve zkoumání novinářství jako celku.

Ve druhé kapitole bylo pojednáváno o bitvě u Lomnice, což byl jeden z prvních střetů třicetileté války. Po faktografickém uvedení do kontextu doby a prostředí následoval rozbor letákové publicistiky týkající se tohoto střetu. Z výzkumu vyplynulo, že zpravodajství o bitvě u Lomnice bylo silně svázáno s dobovými zvyklostmi publicistiky. Byl zde naplňován jak formální, tak obsahový rámeček letákového zpravodajství. Autoři sice neuváděli nepravdivé informace, velkému množství zpráv však přikládali různou míru důležitosti. Stavovská propaganda se snažila zveličovat některé prvky bitvy, zdůrazňovala nevlídnost terénu pro protestantské jednotky, vyvyšovala důležitost střetu a jeho následků, vyzdvihovala udatnost a vynikající schopnosti protestantských bojovníků a hanila především urozené velitele nepřátelské strany. Tím, že jim

přisuzovala nečestné chování, čímž byl především útek z bojiště, se snažila vzbudit posměch u svých čtenářů. Naopak udatné a čestné chování i na straně protivníka dokázala ocenit. Na tomto příkladu bylo dokázáno, že ideál nadkonfesijního křesťanského rytíře byl přítomný i v bitvě u Lomnice, přestože o něm doslova v textech nepadla zmínka.

Důležitým prvkem zpravodajství o lomnické řeži byla konfesijní stránka. Bitva samotná nebyla v myšlení člověka raného novověku pouze vojenským střetnutím, nýbrž slučovala dohromady jak fyzický kontakt dvou armád, tak jeho příčiny. Válka a všechna neštěstí, která přinášela, byla tehdejším obyvatelstvem chápána jako Boží trest za bezbožné jednání. V konkrétním případě bitvy u Lomnice obviňovala protestantská strana své soupeře, že se provinili proti Božímu zákonu. Odpírali lidu náboženskou svobodu a stále lpěli na zkaženém katolickém náboženství. Argumenty protestantů podpořila navíc různá zjevení, která měla varovat před blížící se katastrofou. Projevilo se tak eschatologické vnímání bitev raného novověku.

Ve třetí kapitole se badatelský zájem přesunul k obléhání Českých Budějovic, které započalo několik málo dní po bitvě u Lomnice. Po faktografickém úvodu došlo k interpretaci letákového zpravodajství opět protestantské provenience. Aby byl obraz obléhání města plastičtější, střetla se propagandistická tvorba s dalšími typy pramenů, především šlo o městské kronikářství a korespondenci města s jeho okolím. Zpravodajství o obléhání jihočeské metropole zabředávalo do obvyklých topoi a stereotypů běžných pro válečnou propagandu. Autor dochovaného letáku se snažil ukázat utrpení městského obyvatelstva, které bylo donuceno se proti své vůli bránit stavovským jednotkám. Podle něj byla situace ve městě natolik špatná, že se už pouze čekalo na okamžik, kdy by vypukla mezi měšťany vzpoura.

S přihlédnutím k jiným typům pramenů se ukázalo, že publicistika značně zveličovala své závěry. Vydavatelé protestantského letáku se snažili touto dezinformační válkou podlomit morálku obránců města a tímto způsobem dosáhnout vítězství. To se jim však nepodařilo a průběh obléhání se v zimních měsících přelomu let 1618 a 1619 zásadně proměnil. Jak doložily dochované prameny, Karel Bonaventura Buquoy si upevňoval v Českých Budějovicích svou pozici a připravoval se na odražení a zahnání obléhatelů. S pomocí českobudějovických měšťanů se to podařilo a po bitvě u Záblatí bezprostřední nebezpečí pro jihočeskou metropoli pominulo.

V rámci vytvoření komunikativního obrazu bitvy u Záblatí bylo třeba se zaměřit na faktografickou stránku samotné bitvy tak, jak ji popisovali čeští i zahraniční historikové. Nejdůležitější částí této kapitoly – podobně jako celé práce – byla dobová propaganda, která se šířila právě pomocí letákové publicistiky. Ihned po bitvě vzniklo velké množství tisků, které o ní dobové čtenářstvo informovaly. V rámci výzkumu bylo pracováno se dvěma letákovými verzemi, kdy jedna vycházela z katolického prostředí a druhá se hlásila k okruhu protestantskému, což bylo velice důležité a na střetu obou propagandistických pojetí mohl být položen základ komunikativního obrazu bitvy u Záblatí.

Letáky obou stran se vyznačovaly podobnou formální stránkou, která se ustálila již v průběhu 16. století. U každého z nich byla výrazně odlišena úvodní strana tisku, která sloužila k upoutání pozornosti čtenáře, a navíc umožňovala negramotným obyvatelům střední Evropy počátku 17. století porozumět informaci, kterou leták nesl. Úvodní strana byla totiž velice často opatřena vyobrazením bitevního dění. Tato se pravděpodobně přejímala ze starších tisků, což bylo pro tiskaře i vydavatele ekonomičtější. Vyobrazení bitvy však nemělo funkci přesného znázornění bitevních událostí, ale pro příjemce sdělení nabýval obraz především symbolický význam.

V počátečních pasážích obou textů se autoři odvolávali na Boží pomoc. Příčiny vzniku války byly také dávány do souvislosti s Boží vůlí. Každý text však viděl rušitele obecného dobrého a Božího řádu ve svých nepřátelích. Bylo jen logické a v ostatních pramenech oné doby běžné, že v silně konfesionalizované společnosti konce 16. a počátku 17. století vyvstávala otázka náboženství nad všechny ostatní, a i tak světská záležitost, jako byla bitva, se vyvyšovala pomocí výňatků z Bible na teologickou rovinu. Kromě Božích zásahů byla příčina války dále přičítána lidské hamižnosti a nenasytnosti vždy na zneprátené straně, což opět korespondovalo s dobovými představami o letákovém zpravodajství.

Manévry a taktické přesuny, jež předcházely bitvě u Záblatí, byly v letácích také zmíněny. Ovšem zde bylo nutné se zaměřit na to, kde se jednalo o skutečný popis reálných událostí a kde si autor textu vymýšlel a tím propagandisticky využíval moc letákového zpravodajství. Porovnáním s epistolografickými a diplomatickými prameny bylo zjištěno, že ony přesuny opravdu armády vykonaly, ale vložené epizody s vypálenými vesnicemi a žehnajícími přeživšími byly fikcí autora, která měla své nezastupitelné místo v letákové publicistice 16. a 17. století.

Podobným způsobem bylo líčeno i dění bitevního dne. Na obou stranách se autoři drželi skutečného průběhu událostí, ale sloužil jim pouze jako forma, do které mohli vepsat svůj úhel pohledu na záblatskou řež. Katolický autor úplně zanedbával při popisu zmínit početní převahu císařských vojáků, jež měla vliv na konečný výsledek, nýbrž uchýlil se především k vyličení bezvadného a nad míru úspěšného taktického velení hraběte Karla Bonaventury Buquoye. Tím způsobem se císařské jednotky dostávaly ze svízelných situací bez jediného škrábnutí, odrážely nepřátelské útoky, a nakonec i na hlavu porazily nepřátelské vojsko. Autor katolického letáku nezapomněl také na další hrdiny bitvy, jimiž byly především urozené osoby v císařském vojsku.

Naopak protestantský leták informoval zvláště o přesile císařské armády, která byla podle něj hlavní příčinou neúspěchu stavovských žoldnéřů. V popisu bitvy se především snažil ospravedlnit generála Petra Arnošta z Mansfeldu. Přestože hrabě předvedl několik zásadních taktických chyb, nebyla mu žádná dávána za vinu. Navíc autor letáku chválil velitele stavovských vojáků za jeho zmužilost, odvážnost a neoblomnost, jakou během boje předváděl. Výsostným znakem jeho charakteru se pak stala jeho starost o pěší vojáky, kteří bez podpory jezdeckva nemohli z obleženého Záblatí uprchnout.

V rámci letákového zpravodajství o bitvě u Záblatí vzniklo několik neobyčejných lidských osudů. Většina letáků informujících o bitvách raného novověku však nebyla v tomto směru odlišná. Jelikož se v žádných jiných pramenech nedochovaly zmínky o hrdinských činech urozených mužů, dalo by se soudit, že v případě hrdinů jak na straně protestantské, tak na straně katolické byli autoři zapleteni do topoi, která byla běžná pro letákovou publicistiku 16. a 17. století. V obou textech se mohli čtenáři dočíst o chrabrych činech šlechticů na obou stranách, jež vybočovaly z všedního a stereotypního průběhu bitvy. Zajímavým osudem byl líčen příběh jednoho z nižších důstojníků stavovského vojska, který se stal na stránkách protestantského letáku obětním beránkem a největším viníkem prohry. Pomocí nevýznamné osobnosti si stavovská generalita vytvářela alibi pro svá vlastní pochybení.

Závěr obou textů opět patřil Bohu. Katolíci děkovali za obdržené vítězství, radovali se z obratu ve válce českého stavovského povstání a očekávali další vítězství. Naopak protestanté si vysvětlovali svůj neúspěch opět přesilou nepřátelského vojska a zmiňovali nově narůstající počty stavovských žoldnéřů, jež by jim měly dopomoci ke zvratu ve válce. Protestanté děkovali za nově naverbované jednotky, a dokonce

s povděkem přijali, že se do války chystali i měšťané a vesničané, kteří byli ohrožováni nepřátelskými jednotkami.

Výzkum prokázal, že pohled obyvatel jihočeských měst na bitvu u Záblatí byl založen na jiných skutečnostech, než bylo zaujetí dobových zpravodajců. Měšťany nejvíce trápila neukázněná stavovská soldateska, jež se bez velení potulovala krajem a plundrovala jej. Velikým problémem jak pro měšťany, tak pro vesničany byli mrtví vojáci, kteří zůstali na bitevním poli napospas divoké zvěři a dalším biologickým procesům. Úkol pohřbení ostatků totiž připadl obyvatelstvu okolních měst a vsí. Měšťané především královských měst se zajímali také o politické a vojenské záležitosti českého stavovského povstání a v meziměstské korespondenci se objevila také jistá soudržnost, jež v hierarchicky uspořádané stavovské společnosti mezi městy byla.

Výzkum v oblasti venkovského prostředí potvrdil předpoklad, že soužití obyčejného obyvatelstva počátku 17. století s vojenským živlem bylo vysoce konfliktní. Lidé považovali vojáky a válku za metlu lidstva, která bránila spokojenému životu. Pro vesničana nebo měšťana doby českého stavovského povstání představovalo stavovské vojsko v určitých případech podobně nebezpečný prvek, jakým bylo vojsko císařské. Vojáci na obou stranách si vysluhovali tvrdá, nevybíravá označení a v očích obyvatel stáli jako největší rušitelé obecného dobrého a každodenního koloběhu prospívajícího města nebo vesnice.

Cílem předložené práce bylo podat co nejširší pohled na vojenské střety mezi protestantskými a katolickými armádami během českého stavovského povstání. Během výzkumu ale vyplynulo na povrch několik dalších otázek. Možnosti dalšího bádání se naskýtají ve sledování toho, jak bylo s jednotlivými konflikty českého stavovského povstání na jihu Čech zacházeno v dalších historických obdobích. Sledoval by se tak druhý život bitev a obléhání. Dalším východiskem by mohl být pohled na bitvy jako argumentační nástroje potomků šlechticů, kteří se v jednotlivých chvílích vítězně zapísali do historie, a měšťanů Českých Budějovic, kteří se jistě v pozdějších letech hlásili k odkazu svých udatných předků. V tomto směru by bylo vhodné využít ještě více podněty konceptu symbolické komunikace. Symbolem zůstaly i předměty hmotné kultury, které byly svázány svým vznikem nebo jiným vztahem s vojenskými střety let 1618 a 1619, a také o ně by mohla být rozšířena heuristická základna dalších výzkumů.

6 Seznam použitých pramenů a literatury

6.1 Prameny

6.1.1 Nevydané prameny

Newe Zeytung / Oder Eygentlicher Bericht / der Blutigen Schlacht / so zwischen herrn Graff Ernsten von Manßfeld / Edlen herrn zu heldrungen / etc. und dem Conde di Bucquoi, bey Bisseckh / so zwischen Budweiß und Crumaw gelegen / den 28. May alten / oder 8. Junii Newen kalenders / diß Jahrs / vorgangen und beschehen / was beyderseyts sich verlossen und zugetragen / wirdt umbständiglich berichtet.

Zentralbibliothek Zürich, 18:1,18 (dostupné z <http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-34331>); 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619; tisk: Lorentz Emmerich.

Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 Germ.sp. 268, VD17 12:631632B; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619; tisk: Lorentz Emmerich.

Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel, 198.14 Hist. (110), VD17 14:006772G; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619; tisk: Lorentz Emmerich.

Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 Eur. 351,31 I, VD17 12:190736S; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619; tisk: Lorentz Emmerich.

Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel, 258.17 Quod. (6), VD17 23:264664A; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619; tisk: Lorentz Emmerich.

Kurtze und Warhaffte erzehlung Von der Sigreichen Schlacht unnd herrlichen Victoria / welch herr Graff von Boquoy den 10. Juny wider den vermeinten Graffen von Manßfeldt in Behaimb nicht weit von Prachatitz / erhalten. Von einem der selbstn dareby gewesen und alles mit Augen gesehen in lateinischer Sprach trewlich beschriben / und jetzund dem gemeinen Mann zum besten in unsere Teutsche Sprach versetzt.

Universitätsbibliothek München, 0001/4 Hist. 4037, VD17 19:731915E; 4°; 6 listů; místo: Ingolstadt; rok 1619; tisk: Gregorio Häulin.

Sächsische Landesbibliothek / Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Hist.Germ.C.489,21, VD17 14:006783W; 4°; 6 listů; místo: Vídeň; rok 1619; tisk: Mattheo Formica.

Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel, 202.63 Quod. (77), VD17 23:249929U; 4°; 6 listů; místo: Vídeň; rok 1619; tisk: Mattheo Formica.

Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 H.e.e. 30, VD17 12:646473Z; 4°; 6 listů; místo: Straubing; rok 1619; tisk: Simon Haan.

Bayerische Staatsbibliothek München, 4 Eur. 95, VD17 12:187837G; ; 4°; 6 listů; místo: Straubing; rok 1619; tisk: Simon Haan.

Newe Zeittung / auß dem Königlichen und Böhaimbischen Läger / welches der Herr Graff von Buguoj / Ihr Königl: Mayst: selbsten zugeschrieben / und gründlich berichtet / Warhafftiger Bericht / mit was gestalt / der zu hungern unnd Böhaimb / Königl: Mayst: Obrister VeldMarschalck / der Herr Graff von Buguoj / die Böhaimbischen den 10. Junij angegriffen unnd biß auff das Haupt geschlagen hat / solches der Herr Graff Buguoj, wieder den vermaindten Graffen von Manßfeldt / die Ritterliche Schlacht Sieg unnd herrliche Victoria in Böhaimb/ nicht weit von Prachatitz erhalten / und Ritterlich gewonnen hat / Gott verleyhe Ihm den Segen Gottes weiter / unsern Feinden starcken abbruch zu thun.

Bayerische Staatsbibliothek München, Res 4 H.e.e. 30, VD17 12:646479V; 4°; 4 listy; místo: Vídeň; rok 1619; tisk: Wolfgang Schumppen.

Warhafftige Zeitung aus Wien. Ferner Zeitung aus Böhem / Von der grossen Schlacht und Scharmützel des Keyserlichen und Böhemischen Volcks / gehalten zwischen Wesely und Lumnitz. Item: Wie dem Keyserlichen Volck bey Newhofen 800. Mann abgeschlagen / und 38. Wagen mit Proviand / und 18000. Thaler ist genommen worden. Deßgleichen warhafftiger Bericht / wie der Graff von Mansfeld die Stadt Pilsen mit stürmender hand eingenommen und eröbert hat. Item / Neue Zeitung aus Wien / Von dem grossen neuen Stern / so noch am himmel stehet / etc.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle, 78 L 1648 (20), VD17 3:605211S; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok 1618; tisk: David Waldey.

Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Flugschr. 1618/8, VD17 23:264834S; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok 1618; tisk: David Waldey.

Wahrhafftiger und gründlicher Bericht / Was sich zu Wien auff einem Pancket in des Herrn Carl von Liechtenstein Hauß begeben und zugetragen hat mit dem Secretario Michna. Item: Wie am aller Heiligen Tage des Käysers Bruder Maximil: mit tode abgangen. Und ferner Bericht/ was der Graff Tampier von Käys: Mayest: begehrt und haben will ins Lager.

Sächsische Landesbibliothek / Staats- und Universitätsbibliothek Dresden,
Hist.Germ.C.485,69, VD17 39:103439G; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1618.

Zwo warhaffte Zeitungen auß Böhmen : I. Was gestallt das Kayserlich Kriegsvolck sich heimlich von Pilgram wegbegeben / und Neuhauß auffgefordert : aber mit spott abgewisen : Nachmals sie auff Budweiß zugezogen / da sie unter wegs von dem Böhmischen kriegsvolck ereylet / welche sie strack angriffen / und der keyserischen über 1000. Soldaten / neben vielen vornemen Personen erlagt. II. Wie die Stadt Pilsen von dem Graven von Mansfeld im Namen der Böhmischen Ständ belegert / gestürmt und den 21. Novembris eingenommen worden.

Sächsische Landesbibliothek / Staats- und Universitätsbibliothek,
Hist.Germ.C.485,54, VD17 14:006551A; 4°; 4 listy; místo: - ; rok: 1618.

Herzogin Anna Amalia Bibliothek Weimar, 4° XXV : 133, VD17 32:699341P; 4°; 4 listy; místo: - ; rok: 1618.

Warhafftige Zeitung aus Böhmen/ Mähren/ Oesterreich/ Ländlein ob und unter der Enß/ auch Schlesien: Wie der Graff von Thorn aus Böhmen in Mähren und Oesterreich gefallen/ Kloster Naumburgk/ Kor Naumburgk und Rosenbergk eingenommen : Item: Wie die Böhmen in Ländlein ob und unter der Enß/ Hohenfort/ Zwettel/ Weitenhoffen/ und Mittelbach eröbert haben: Auch was sich zu Wien begeben. Ingleichen warhafftiger Bericht/ von der eröberung der Stadt Pilsen/ Und wie es jetzo mit der Belagerung Budweiß bewand ist. Auch ist hierbey zubefinden: Wie oben benandte Lender/ wegen der Evangelischen Religion/ sich mit den Böhmischen Stenden verbunden/ ihnen hülffe und beystand zuleisten.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle, Pon Vc 3733, QK,
VD17 1:068576E; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619.

Gisté a prawdiwé Nowiny o těch wěcech, kteréž se w tomto slawném Králowstwij Českém stali / gaké sskody od lidi nepřátelských se až posawad děgj / gaké pálenj Měst, městeček, Wsy y Twrzy / gaké laupeže a mordowánj lidi nebohych / gaký křik a naříkánj / pláč a žalostné kwjlenj se od nich až posawad děgj / tak že mnozý wzáctnj a bohatj lidé w žebrotu přigjiti museli / gakž každý Křesťan pobožný z této Pjsničky lépe wyrozuměti mocy bude.

Knihovna Národního muzea, 15 F 16, Knihopis K06408; 8°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1619; tisk: Daniel Karel z Karlšperka.

Pjseň prawdiwá a welmi žalostiwá o wpádu nenadálém do Králowstwj Českého. G. M. C. Lidu Wálečného / a o nenabytých sskodách od téhož Lidu zdělaných / Léta 1618.

Knihovna Národního muzea, 31 C 13 přív., Knihopis K12697; 4°; 4 listy; místo: Praha; rok: 1618; tisk: Daniel Karel z Karlšperka.

Pláč Robotných Lidj / To gest: Prawdiwý a Hrozně-žalostiwý Lament s bolestným Nařjkánjm nás w Kragi Práchenském / Wltawském / Bechynském vbraných, ochuzelých, pracowitých Lidj Rodu a Ržádu Sedlského / (gessto když gsme w sstěstj byli, wssechněm rádi gsme slaužili / nassim Panům a Wrchnostem, Kněžjm, Žákům, také Hostem /) co gsme w těchto záwadných a zádawných nynj běžjých letech wystáti museli: Czemuž wssemu z této nassi prawdiwé z práwy a zpřidané tomu nassi Pjsničky se wyrozumj.

Národní knihovna Praha, 54 J 18.983, Knihopis K13895; 4°; 7 listů; místo: - ; rok: 1620; tisk: - .

Státní oblastní archiv Třeboň

Rodinný archiv Buquoy, *Vojenská kancelář generalissima Karla Bonaventury hraběte Buquoye*, inv. č. 730, sign. 223.223, kart. 100.

Státní okresní archiv Domažlice

Archiv města Domažlice, *Zpráva o bitvě u Záblatí a o stavovském vojsku od občana z Písku*, inv. č. 253, sign. I B 261, kart. N3.

Státní okresní archiv České Budějovice

Archiv města České Budějovice, *Kronika Lukáše Bernarda Schneidera*, inv. č. 1969, sign. D 102.

Archiv města České Budějovice, *Knih konceptů a kopiář (Ratmanual v. 1614 bis 1619)*, inv. č. 1970, sign. D 356.

Archiv města České Budějovice – třicetiletá válka, kart. 20 (1618-1642).

6.1.2 Vydané prameny

HARMS, Wolfgang – SCHILLING, Michael – BAUER, Barbara – KEMP, Cornelia – WANG, Andreas (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bd. I-III, Die Sammlung der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Kommentierte Ausgabe, Tübingen 1985, 1980, 1989.

HARMS, Wolfgang – KEMP, Cornelia (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bd. IV, Die Sammlung der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek in Darmstadt. Kommentierte Ausgabe, Tübingen 1987.

HARMS, Wolfgang – SCHILLING, Michael (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Bd. VII. Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe. Teil 2: Die Wickiana II (1570-1588), Tübingen 1997.

JANÁČEK, Josef (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*, Praha 1984.

LÍVA, Václav (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu Ministerstva vnitra Republiky československé v Praze III 1618-1625*, Praha 1938.

MAREŠ, František (ed.), *Kronika budějovská*, Praha 1921.

MAREŠ, Petr (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015. (= Prameny k českým dějinám 16. – 18. století, řada B, svazek VI)

TIEFTRUNK, Karel (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 III.*, Praha 1867.

PETRÁČKOVÁ, Věra – VOGELTANZ, Jan (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.

POLIŠENSKÝ, Josef (ed.), *Documenta bohemia bellum tricennale illustrantia. Tomus II. Der Beginn des Dreißigjährigen Krieges. Der Kampf um Böhmen. Quellen zur Geschichte des Böhmischen Krieges (1618-1621)*, Praha 1972.

VYBÍRAL, Zdeněk (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014. (= Prameny k českým dějinám 16. – 18. století, řada B, svazek IV)

ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600-1610*, České Budějovice 2015. (= Prameny k českým dějinám 16. – 18. století, řada B, svazek VII/1)

ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egerberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016. (= Prameny k českým dějinám 16. – 18. století, řada B, svazek VII/2)

6.2 Literatura

- ASCH, Ronald Gregor, *Die Stuarts. Geschichte einer Dynastie*, Mnichov 2011.
- BENEŠ, Petr Regalát – HLAVÁČEK, Petr – STERNECK, Tomáš a kol. (edd.), *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha 2014.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Die Beendigung der kritischen Edition von illustrierten Flugblättern in Wolfenbüttel*, *Umění* 39, 1991, s. 422-434.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Einblattdrucke vom Anfang des Dreissigjährigen Krieges*, Praha 1966.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Irrgarten der Schicksale*, Praha 1966.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Výzkum jednolistové publicistiky raného novověku*, *Knihy a dějiny* 4, Praha 1997, s. 69-90.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Vzácná sbírka publicistických a portrétních dokumentů k počátku třicetileté války*, *Sborník Národního muzea. Řada C – Literární historie* 27, Praha 1982, s. 1-67.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Wittenberger Flugschriften aus der Zeit des Schmalkaldischen Krieges und die Probleme ihrer tschechischen Ausgaben*, *Gutenberg-Jahrbuch* 1983, s. 195-214.
- BOHATCOVÁ, Mirjam a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.
- BUBEN, Milan (ed.), *Heraldická ročenka 1979*, Praha 1979.
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608-1611)*, České Budějovice 2008 (= *Opera historica* 14).
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav, *Ideály křesťanského rytířství v chování urozeného muže předbělohorské doby*, in: Radmila Švaříčková-Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavličková – Jiří Hutečka a kol. (edd.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 47-60.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – MAREK, Pavel, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.

- BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.
- CLAUSEWITZ, Carl von, *O válce*, Praha 2008.
- ČECHURA, Jaroslav, *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004.
- ČÍŽEK, Josef, *Pohroma netolická. Vliv bitvy u Záblatí na každodenní život panství*, České Budějovice 2015 (Bakalářská práce).
- ČORNEJ, Petr, *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VIII., 1618-1683*, Praha 2008.
- DOBIÁŠ, Josef, *Zrádné proudy v českém povstání r. 1618?*, Praha 1939.
- DOUŠA, Jaroslav, *Plzeň v letech 1618-1621 (K postavení a vývoji města v době českého stavovského povstání)*, Folia historica bohemia 8, 1985, s. 157-209.
- DŮLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*, Praha 2002.
- ĎURČANSKÝ, Marek, *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*, Nymburk 2012.
- ĎURČANSKÝ, Marek, *Obnovování městských rad v českých královských městech v letech 1624-1636*, Documenta Pragensia 21, 2002, s. 93-101.
- ĎURČANSKÝ, Marek, *Zkušenosti Nymburských s vojáky za třicetileté války. Sonda do problematiky vojáka v českém prostředí*, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 1, 1991, s. 22-38.
- ENGLUND, Peter, *Nepokojná léta. Historie třicetileté války*, Praha 2000.
- FEJTOVÁ, Olga – PEŠEK, Jiří, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.
- FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří (edd.), *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha – město zpráv a zpravodajství*, Documenta Pragensia 19, Praha 2001.
- FUKALA, Radek, *Sen o odplatě. Drama třicetileté války*, Praha 2005.
- FORBELSKÝ, Josef, *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století. Osudy generála Baltasara Marradase*, Praha 2006.
- GINDELY, Antonín, *Dějiny českého povstání I-IV*, Praha 1870, 1878, 1880.
- HANß, Stefan, „*Per la felice vittoria*“: *Venezianische Reaktionen auf die Seeschlacht von Lepanto (1571)*, Frühneuzeit-Info 22, 2011, s. 98-111.

- HRUBEŠ, Jiří, *Publicistika jako prostředek masové informace a propagandy v 16. století*, Strahovská knihovna 9, 1974, s. 67-84.
- HRUBEŠ, Jiří, *Politické a náboženské rozpory v Evropě v dobové publicistice 1590-1617*, Praha 1979.
- HUBKOVÁ, Jana, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010.
- CHALINE, Olivier, *La mort du comte de Buquoy (1621)*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles. "Vita morsque et librorum historia"*, České Budějovice 2006, s. 45-52.
- CHALINE, Olivier, *Hrabě Buquoy a velení císařského vojska 1618-1621*, in: Jiří Hrbek – Petr Polehla – Jan Zdichynec (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008*, s. 290-299.
- CHALINE, Olivier, *Bílá hora*, Praha 2013.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547 I/1*, Praha 1984.
- JANÁČEK, Josef, *České stavovské povstání 1618-1620 (Otázky a problémy)*, *Folia historica bohemia* 8, 1985, s. 7-41.
- JIREČEK, Josef, *České pamflety za války šmalkaldské*, *Časopis Národního muzea* 49, 1875, s. 95-100.
- KALISTA, Zdeněk, *Z letákové literatury bělohorské*, *Český časopis historický* 38, 1932, s. 546-550.
- KAVKA, František, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 2003.
- KEEGAN, John, *Historie válečnictví*, Praha 2004.
- KEISER, Gert – FINGER, Heinz – NIGGEMANN, Elisabeth (edd.), *Bücher für die Wissenschaft: Bibliotheken zwischen Tradition und Fortschritt. Festschrift für Günter Gattermann zum 65. Geburtstag*, München – New Providence – London – Paris 1994.
- KILIÁN, Jan, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618-1648*, České Budějovice 2008.
- KILIÁN, Jan – KOLDINSKÁ, Marie – SVOBODA, Milan (edd.), *Turek, Švéd, Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku*, *Historie – otázky – problémy* 3, 2011, č. 1.
- KLÍMA, Arnošt, *Dlouhá válka 1618-1648*, Praha 1996.

KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008.

KOREŠ, František, *Válka v myšlení a každodenním životě jihočeské nižší šlechty ve druhé polovině 16. a na počátku 17.století*, České Budějovice 2013 (Diplomová práce).

KORTUS, Oldřich, *Saské vojsko a každodenní život v letech 1631-1632*, Sborník archivních prací 63, 2013, s. 3-65

KRUSENSTJERN, Benigna von – MEDICK, Hans (edd.), *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreißigjährigen Krieg aus der Nähe*, Göttingen 1999.

KRÜSSMANN, Walter, *Ernst von Mansfeld (1580-1626). Grafensohn, Söldnerführer, Kriegsunternehmer gegen Habsburg im Dreißigjährigen Krieg*, Berlin 2010.

KUBŮ, František – ZAVŘEL, Petr, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 1. Úsek Prachatice – státní hranice*, České Budějovice 2007.

KUBŮ, František – ZAVŘEL, Petr, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 2. Úsek Vimperk – státní hranice*, České Budějovice 2007.

KUBŮ, František – ZAVŘEL, Petr, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 3. Úsek Kašperské Hory – státní hranice*, České Budějovice 2009.

KUBŮ, František – ZAVŘEL, Petr, *Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 4. Úsek státní hranice – Pasov*, Prachatice 2015.

KUČERA, Jan P., *8. 11. 1620 Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*, Praha 2003.

KUMPERA, Jan, *Obležení a dobytí Plzně Mansfeldem na podzim 1618*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 453-462.

KUMPERA, Jan, *"Urputní zrádci Plzáci..." Dobyetí Plzně Mansfeldem na podzim 1618 v dobovém zrcadle*, in: Martin Elbl – Milan Togner (edd.), *Historická Olomouc. Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Olomouc 2002, s. 37-51.

MACEK Josef, *Historická sémantika*, Český časopis historický 89, 1991, s. 1-30.

- MILLER, Jaroslav, *Falcký mýtus. Fridrich V. a obraz české války v raně Stuartovské Anglii*. Praha 2004.
- MOLNÁR, Amadeo, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 2007.
- NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.
- PADEVĚT, Jiří, *Průvodce protektorátní Prahou. Místa – události – lidé*, Praha 2013.
- PÁNEK, Jaroslav, *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi*, *Československý časopis historický* 36, 1988, s. 856–872.
- PÁNEK, Jaroslav, *Husitství jako politický argument v předbělohorské době*, in: Robert Novotný – Petr Šámal a kol., *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy. K počtě Petra Čorneje*, Litomyšl 2011, s. 309-319.
- PEKAŘ, Josef, *Bílá hora: její příčiny a následky*, Praha 1921.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce. Několik stránek z dějin povstání feudálních stavů proti Habsburkům v letech 1618–1620*, Praha 1972.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury II (2). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1997.
- POJAR, Miloš, *Jindřich Matyáš Thurn. Muž činu*, Praha 1998.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Anglie a Bílá hora*, Praha 1949.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1958.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Třicetiletá válka a český národ*, Praha 1960.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Třicetiletá válka a evropská krize 17. století*, Praha 1970.
- PRCHAL, Vítězslav a kol. (edd.), *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. - 19. století*, Pardubice 2011.
- PRCHAL, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.
- RATAJ, Tomáš, *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*, *Folia historica bohemia* 17, 1994, s. 59-84.
- RATAJ, Tomáš, *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku*, *Kuděj* 1, 1999, č. 2, s. 22-37.
- RATAJ, Tomáš, *Turecká hrozba a raně novověké zpravodajství v předbělohorských Čechách*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Národnostní skupiny*,

menšiny a cizinci ve městech. Praha – město zpráv a zpravodajství, Documenta Pragensia 19, Praha 2001, s. 233-261.

RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu pŕlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. "Verflechtung" als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, Augsburg 1979.

RYANTOVÁ, Marie, *Válečné škody na panství Vysoký Chlumeck v roce 1619*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin: sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 299-309.

RICHTEROVÁ, Alena, *Novinové zpravodajství o císařském dvoře v Praze na přelomu 16. a 17. století*, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 81-108.

SCHIEBLE, Johann (ed.), *Die fliegenden Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1850.

SCHILD, Georg – SCHINDLING, Anton (edd.), *Kriegserfahrungen – Krieg und Gesellschaft in der Neuzeit. Neue Horizonte der Forschung*, Paderborn 2009.

STEJSKALOVÁ, Eva, *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*, Praha 2015.

STERNECK, Tomáš, *Svědectví z rozbouřeného města (Relace o českobudějovických událostech v polovině roku 1618)*, Jihočeský sborník historický 84, 2015, s. 351-381.

STERNECK, Tomáš, „*V dobrém pokoji, svornosti a srozumění zůstáváme a zůstávati chceme.*“ *Korespondence Jindřicha Matyáše hraběte z Thurnu a Valsassiny s Českými Budějovickými z června 1618*, Výběr 51, 2014, s. 97-112

STERNECK, Tomáš, *Žoldněřský praporec Jana Aulnera z Birkenfelsu a Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat na počátku třicetileté války. (K osudům vojenské jednotky naverbované na Českobudějovicku v polovině roku 1618)*, Jihočeský sborník historický 81, 2012, s. 128-163.

STLOUKAL, Karel, *Zrádné proudy v českém vojsku stavovském v době povstání 1618-19*, in: *Přátelé československých starožitností svému učiteli. K šedesátinám univ. prof. Dra Josefa Vítězsalva Šimáka*, Praha 1930.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Rituale*, Frankfurt am Main 2013. (= *Historische Einführungen. Bd. 16*)

STORCHOVÁ, Lucie (ed.), *Conditio humana – konstanta (č)i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretické reflexe v současné historiografii*, Ústí nad Labem 2007.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Noviny z Prahy 1611-1612*, in: Josef Teige (ed.), *Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy II*, Praha 1911, s. 34-46.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Linz und die Nachrichtenvermittlung nach Böhmen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz* 1969, Linz 1970, s. 269-290.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Počátky novinového zpravodajství v českých zemích*, *Sborník historický* 18, 1971, s. 5-38.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Osmanská expanze v českém zpravodajství 16. a počátku 17. století*, in: Zdeňka Veselá (ed.), *Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16.-17. století. Sborník prací z vědeckého zasedání Československo-jugoslávské historické komise v Brně 3.-5. 11. 1975*, Praha 1977.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Rozšíření novin v českých zemích v 17. a na počátku 18. století*, *Československý časopis historický* 27, 1979, s. 540-572.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Geschriebene Zeitungen in den böhmischen Ländern um 1600 und ihr Entstehungs- und Rezeptionszusammenhang mit den gedruckten Zeitungen*, *Presse und Geschichte II*, München 1984, s. 71-82.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Novinové zpravodajství v předbělohorských Čechách*, *Folia historica Bohemica* 11, 1987, s. 287-303.

ŠIMEČEK, Zdeněk, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011.

ŠOLLE, Zdeněk, *Mansfeld a české stavovské povstání*, *Strahovská knihovna* 7, 1972, s. 71-89.

ŠULC, Jaroslav, *Třicetiletá válka a všední den venkovské společnosti v Čechách (se zřetelem k situaci na komorních panstvích ve středním Polabí)*, *Časopis Národního muzea – Řada historická* 175, 2006, s. 41-78.

THILLE, Josef – ČENSKÝ, Ferdinand, *Česká válka od r. 1618 do roku 1622. Historicko-vojenská studie*, Praha 1875, s. 66-68.

UHLÍŘ, Dušan, *Černý den na bílé hoře*, Praha 1998.

- VOCELKA, Karl, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576-1612)*, Vídeň 1981.
- VOIT, Petr, *Dosud neznámá verze satiry na útěk Fridricha Falckého*, Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie 31, 1986, s. 267-297.
- VOIT, Petr, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006.
- VOLF, Josef, *Dějiny novin v Čechách do roku 1848*, Praha 1930.
- VOLF, Miloslav, *Jihočeské bojiště v prvních měsících českého povstání roku 1618*, Jihočeský sborník historický 29, 1960, s. 18-22, 82-92.
- VOLF, Miloslav, *Válka v jižních Čechách v zimě a na jaře 1618-1619*, Jihočeský sborník historický 30, 1961, s. 24-34, 102-114.
- VOLF, Miloslav, *Bitva u Velkého Záblatí a její následky*, Jihočeský sborník historický 31, 1962, s. 123-134.
- VOLF, Miloslav, *Druhá polovina roku 1619 v jihočeských bojištích*, Jihočeský sborník historický 32, 1963, s. 79-92.
- VOLF, Miloslav, *Jižní Čechy v létě 1620 a příprava konečného střetnutí*, Jihočeský sborník historický 35, 1966, s. 8-23.
- VOREL, Petr, *War of the princes. The Bohemian Lands and the Holy Roman Empire 1546-1555*, St. Helena 2015.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Člověk ve válce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 400-439.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Pohled českých pramenů na bitvu u Moháče (29. 8. 1526)*, in: Jiří Mikulec (ed.), *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, Praha 2007, s. 201-211.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Války a válečníci v české společnosti na počátku novověku*, in: Miloš Drda – Zdeněk Vybíral (edd.), *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách*, Tábor 2006 (= Husitský Tábor, Supplementum 3), s. 555-569.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.
- WELLER, Emil, *Die Lieder des 30-jährigen Krieges*, Basel 1858.
- WINKELBAUER, Thomas, *Karrieristen oder fromme Männer? Adelige Konvertiten in den böhmischen und österreichischen Ländern um 1600*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež*

věnovali Prof. Dr. Josefu Váلكovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám, Brno 1999, s. 431-452

WRIGHT, Quincy, *A Study of War*, Chicago 1983.

WOLF, Oscar Ludwig Bernard (ed.), *Sammlung historischer Volkslieder und Gedichte*, Stuttgart 1830.

WOLKAN, Rudolf, *Deutsche Lieder auf den Winterkonig*, Praha 1898.

WOLKAN, Rudolf, *Die Lieder der Wiedertäufer. Ein Beitrag zur Deutschen und niederländischen Litteratur- und Kirchengeschichte*, Berlin 1903.

ŽITNÝ, Miroslav, *Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrberku*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.) *Utváření identity ve vrstvách paměti, České Budějovice 2011 (= Opera historica 15)*, s. 183-217.

ŽITNÝ, Miroslav, *"Dobrý krýksman" - diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224-248.

ŽITNÝ, Miroslav, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, *Český časopis historický* 111, 2013, s. 31-65.